

Giñgít manda kîndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutulî Yesu en Mesia * nîmbî taleñguk endok soliilok kot sambat wîñ ñîndîñ: Yesu endî ama wapmañ Devit endok sambat, tîmbi Devit endî Ablaamdok sambat. ² Ablaam wîñ Aisak endok beu, Aisak wîñ Jekop endok beu, tîmbi Jekop wîñ Juda gîta dal kwayañii endok besî. ³ Juda wîñ Peles gîta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tîmbi Peles wîñ Heslon endok beu, Heslon wîñ Ram endok beu. ⁴ Tîmbi Ram wîñ Aminadap endok beu, Aminadap wîñ Nason endok beu, Nason wîñ Salmon endok beu. ⁵ Tîmbi Salmon wîñ Boas endok beu. (Meñlok koi wîñ Rahap.) Tîmbi Boas wîñ Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tîmbi Obet wîñ Jesilok beu, ⁶ Jesi wîñ ama wapmañ Devit endok beu.

Tîmbi Devit wîñ Solomon endok beu. (Solomon meñ wîñ dama Ulielok tamîñ pakuk.) ⁷ Tîmbi Solomon wîñ Reoboam endok beu, Reoboam wîñ Abia endok beu, Abia wîñ Asa endok beu. ⁸ Tîmbi Asa wîñ Jeosafat endok beu, Jeosafat wîñ Jeolam endok beu, Jeolam wîñ Usia endok beu. ⁹ Tîmbi Usia wîñ Jotam endok beu, Jotam

* **1:1:** Anutulî ama wapmañ no amatamñii epmehtok nî-mulehtok e-kwambîñ da tîm biñguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wîñ Mesia, tîmbi Grik manda plon Klisto kîtiñ.

win Ahas endok beu, Ahas win Hesehia endok beu. ¹⁰ Timbi Hesehia win Manase endok beu, Manase win Amon endok beu, Amon win Josaia endok beu. ¹¹ Timbi Josaia win Jeoiakin gita dal kwayañii endok besi. Nain wolonda Babilon nasilí Islael amatam kaikan gñgñembi, endok kwelan kuñgulok yanañgip ñañgılıñ.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakılıñ, walinin bikap Yesu en indañguk endok kot sambat win ñindíñ: Jeoiakin win Sealtiel endok beu, Sealtiel win Selubabel endok beu. ¹³ Timbi Selubabel win Abiut endok beu, Abiut win Eliakim endok beu, Eliakim win Asol endok beu. ¹⁴ Timbi Asol win Sadok endok beu, Sadok win Akim endok beu, Akim win Eliut endok beu. ¹⁵ Timbi Eliut win Eleasa endok beu, Eleasa win Matan endok beu, Matan win Jekop endok beu, ¹⁶ Jekop win Josep endok beu. Timbi Josepti tamín Malia tímmbi, Malialí wakan Yesu apmñguk, koi Mesia kítañ.

¹⁷ Wíndíñda ama sambat Ablaamdok plon kusei kímipi bikap Devittok plon talelak win 14, tímbi sambat wíndíñgangot Devittok plon kusei kímipi bikap Babilon ñañgılıñ endok plon talelak win 14, tímbi walinin ama sambat nombó inda-ta-bíumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsi win bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat win ñindíñ. Endok meñ Malia Josepta gñgñt wílmñgılıñ. Endí gama yakan ním kuñlímbi, Díndím Woñdí kundit tímmbi, Malialí gwañgwa mínjip tñguk. Wíndíñ indañmñguk win inda-dakleumbi, ¹⁹ gñgñtñín Josep endí biup

nandiñguk. Gan endi ep tindiñ kindem kuñgukta siñgi mayek nim mup nandiñipi, gitakan biup nandiñguk. ²⁰ Windiñ timbepi nanandi kena ti-kuñilimbi, Wopum Anutulí añelo no nimulimbi, lat plon indañmimbi nñguk, “Josep, ama wapmañ Devit endok kombelin, dik ñindiñ nandi: Malia gwañgwa minjip tilak win Dindim Woñ endoññan nanin, wala timbi dik en tamga timbep nim miswiñ. ²¹ Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjilok toptop plon nanin epmekak, wala timbi koi Yesu kitikañ.” Añelolí windiñ nñguk.

²²⁻²³ Wopumdi plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñindiñ indauktok eñguk, “Nandañ. Wembe sim ama gita gama nim douñguk nolí gwañgwa minjip timbi, gwañgwa apmumbi, endok koi Emanuel kitinekaliñ.” ✧

(Kot wolok kusei win ñindiñ, ‘Anutulí nin gita kulak’). Manda walí bien indauktok nepek windiñ Malialoñ indañmñguk.

²⁴ Timbi Josepti dounan nanin milapi, Wopumdok añelolí molo manda nñguk wolok tuop klembi tiñguk. Endi tamñ Malia nañgilimbi, ilnan ñañgimik. ²⁵ Timbi endi wapat tamdok kuñgu gama nim kuñgimiknan Malialí gwañgwa apmumbi, Josepti gwañgwa wolok koi Yesu kitinñguk.

2

Soliña nandi-tale amalí Juda amatamdok ama

✧ **1:22-23:** Aisaia 7:14

wapmañ komblin kanepi biñgılıñ

¹ Elotti Juda amatamdok ama wapmañ palıñılımbi, Yesu gwañgwalı Betleem it kwelan, Judia distrik wandıñ indağguk. Tımbi solıña nandı-tale amalı maim lambılak kandañ nanin bımbi, Jelusalem it kwelan tombi ² e-nandımbi eñgılıñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endı kwet delok patak? Nındı endok solıña maim lambılaknan indaumbi kañbi, ‘Mılelem tıñmına’ embi kle bamıñ.”

³ Tımbi ama wapmañ Elot endı manda wın nandımbi, nandum mılatağguk, tımbi amatam Jelusalem kuñgılıñ gıtık endı bo wındıñgangot tıñgılıñ.

⁴ Tımbi Elotti tapma ama biesı ba endıkñe manda nandı-tale ama kıtı-semum bıumbi e-nandı tımbi enguk, “Mesia endı it kwet delok sınık indauktok een?” ⁵ Eumbi tambane niñgılıñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama nolı Anutulok manda no ñındıñ youp biğguk patak,

⁶ ‘Betleem it kwet Judia kwelan, dıkok kandañ telak dama no indambi, Israeı amatamnai yanağgıpi yambi-dıkñeukak, wala tımbi dık Judia it kwet damandama tañ dıwın endok pımbıñ nım. Nım sınık.’ ” ✧

⁷ Tımbi Elotti manda wın nandımbi, solıña nandı-tale ama telak gitak en-tiañeum bıumbi, solıña walı dawanda sınık indağguk wolok en-nandı-kılıñ eumbi ni-dakleñgılıñ. Ni-dakleum nandımbi, ⁸ Betleem ñanelıñdok en-mupi eñguk, “Sındı ñambi, e-lonjı tı-kılıñ embi, gwañgwa wın tımbı indanekalıñ. Tımbı indaumbi,

✧ 2:6: Maika 5:2

nombo undane b+m nanb+m nand+mbi, nak bo w+ndi+ñgangot ñambi, m+ilelem t+ñmetat.”

⁹ W+ndi+ñ eumbi, endi Jelusalem bimbi, Betleem ña+ñg+i+ñ. Telak plon ña+ñ+pi, solina maim lamb+laknan kandañ ka+ñg+i+ñ wal+ b+ndambo inda-sembi, telak dama t+semum ñambi, Betleem tomg+i+ñ. Tomb+mbi, solina+ gwa+ñgwa pakuk it wolok plon ña kwamb+i+ñ dam pakuk. ¹⁰ Pal+m kañbi, walenji k+ndem daumbi, s+i+l+i+ wopum s+i+n+i+k t+mbi, ¹¹ it wolok g+nañnan lo+ñg+i+ñ. Lombi, gwa+ñgwal+ meñat pal+mbi ka+ñg+i+ñ. Kañbi m+ilelem t+ñ+mbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep b+ñg+i+ñ w+n jimbi, t+m+t p+i+sapi, s+mba k+ndemda m+ñg+i+ñ. W+n gol wak+t tuk m+i+ñ k+ndem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek m+i+ñ k+ndem sinjilok wandin m+ñg+i+ñ. ¹² T+mbi Anutul+ doulat plon Elottok kandañ n+m undane ñanel+ñdok molo manda enb+mbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ña+ñg+i+ñ.

Anutul+ Yesu gwañgwa t+ke-kamaiñguk

¹³ Solina nandi+tale amal+ ña-taleumbi, Wop-umdok a+ñelo noli doulat plon Joseptoñ indañ+mibi n+ñguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amañii gwañgwa ñ+n lonj+mibi w+l+ k+mmnel+ñdok en-mulepi t+lak. Wala t+mbi d+i+k m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+i+mibi, Isip kwelan pi ñambi, wandiñ kunekal+ñ, nak undane b+mb+lak ganbetat wolok tuop.” ¹⁴ Eumbi, Josept+ m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+i+mibi, tim Isip kwelan ñanepi ña+ñg+i+ñ. ¹⁵ Ñambi, wandiñ pat-takuumbi, Elotti sembi+ñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñĩndiñ indauktok eñguk,
 “Ñiñana Isip kwelan kuumbi kitĩmambi
 biñguk.” ☆

Wĩn manda wali bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuñgĩliñ.

¹⁶ Elotti solina nandi-tale amali julunĩt tiñmĩngĩliñ wĩn ka-nandi-tombi, gimbĩt kolan tĩmbi, mik ama en-mulĩmbi, Betleem it kwelan ba kwet diwĩn ñasiñgan pakañ wandiñ ñañgĩliñ. Ñambi, gwañgwa gwĩlat tĩpet nĩm makleñgĩliñ wĩn gĩtik yandĩpmum kĩm-taleñgĩliñ. Neta, solina nandi-tale amali Elotta ñĩndiñ nĩngĩliñda tĩmbi, “Ñĩndi solina wĩn ka-ta-bĩnambi, gwĩlat tĩpet tĩlak.” ¹⁷ Nepek wĩndiñ indaumbi, plofet Jelemaiali manda ñĩndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kwĩlim wopum tañ.

Wĩn Resellok kombliñii endi gwañgwanjii gĩtik kĩm tale-sĩnik tañgĩliñda kut-blambla eumbi,

bineliñdok en-busumbusuk ti nĩm ka biañ.” *

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembiñgukta, Wopum-dok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañmĩmbi nĩnguk, ²⁰ “Gwañgwa wĩli kĩmbektok eñgĩliñ endi ip gĩtikkan kĩm-taleñgĩliñ, wala tĩmbi di k mĩlapi, gwañgwa meñat yanañgĩliĩmbi, Israel kwelan undane ñawit.” ²¹ Eumbi mĩlapi

☆ **2:15:** Hosea 11:1 * **2:18:** Jeremaia 31:15 Damañgan Resel wĩn Jekoptok tamĩn kuñguk, Josep gĩt Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menjĩ wandin tĩlak.

yanañgipi, Israel kwelan undane biñguk. Bi tombi, ²² ‘Elottok niñañ Akelao endi beulok kinjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-dikñelak’ giñgit win nandimbi, kwet wandiñ ña kuupi misinñguk. Gan lat plon molo manda nandimbi, Galili distrik wandiñ ñambi, ²³ it kwet no koi Nasalet wandiñ ña pat-kuñguk. Plofet amal Mesiala “Nasalet ama ninekaliñ” eñgilañda timbi Josepti wandiñ ña papi kuñilimbi, manda wali bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tiñguk win endi Yesulok telak ti-dindimeñmñguk

¹ Yesuli gama Nasalet it kwelan kuñilimbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endi Judia distrik wandiñ kwet silanin kambaññan wandinnan ña kuñipi, amatam giñgit manda ñindiñ enguk, ² “Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikñeukak, wala timbi sindi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!” ³ Win Yoanelañgan plofet Aisaiali manda ñindiñ embi youkuk patak, “Kwet kambaññan silaninnan ama noli ñindiñ kitilak,

‘Wopumdok telak ti-ñimbi, ti-dindime kena tiñminekaliñ.’ ” ☆

⁴ Yoaneli plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tindin win dasimbi, boñg+unan bit gwilapti tembi pa kulñguk. Timbi endok nanañ win gotak gita bupit tuk koñgom kli ginañ nanin epbi pa nalñguk. ⁵ Timbi Jelusalem it kwet

☆ **3:3:** Aisaia 40:3

ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombonan nanin amatam asupgandi endoñ bimbibi, ⁶ yomji e-jamilaumbi, Jodan tuknan ginan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ Timbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepe bium yambimbibi, ñindiñ enguk, “Sindi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutuli kolanjilok tuan ombi-samepi tilak. Sindi nokoñ bimbibi, ñindiñ nandañ ba, ‘Tuk inetamiñda, endok gimbit wilambane-kotnetamiñ?’ Nanandnji wali bien nim tilak! ⁸ Sindi ginañji tambaneñgiliñda, wolok tuom ep tindinji kindem wolok bien daut nimumbi kana! ⁹ Nim kañbi, ginañjili manda juluhn ñindiñ eneliñ, ‘Nindi Ablaamdok sambatta timbi kolandok kinjan nim tikenekamiñ.’ Nak sanba nandiwit: Anutuli gumañ eumbi, sindok kinjan kawat ñali Ablaamdok sambat indaneliñ! ¹⁰ Kapinoñgo ipkan komba kuseinan kimikimilin patak, wala timbi kombali bien kindem nim pa laliyañ win gitik jinimbibi, komba ginañ silok.

¹¹ Amatam diwisili ginañji tambaneñgiliñ win sambi-nandineliñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba dandin i-samekak. Endi loloñ sinik, nak kambak ñandin ñali kesi gwilap kiundilimettok tuop nim. ¹² Endi amatam kindem ba kolan ep danbepi tilak, win amal plaua nanañ minjip git gwilap ep danbi, bien wisi-kopi, gwilap ba kilikilik siu dilak, windiñgangot ama wali kindesi epbi, kolasi komba kimkim nimnat ginañ ep siu dinekaliñ.”

Yoaneli Anutulok Niñañ Yesu tuk iñmiñguk

13 Nain wolonda Yesuli Galili distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoaneli tuk iñmektok niñguk. 14 Gan Yoaneli Yesulok kusei kandi-tombi, “Windiñ n+m” embi, kimsip ñimbi niñguk, “Dik mek nak tuk i-nameñ ñak. Nitakta timbi nokoñ bilañ?” 15 Gan Yesuli tambane niñguk, “Man ñindiñgit nandi-nambi, nak elet windiñ ti! Windiñ tiñipi, Anutuli dindim kuñgula elak win tuopkan kimit-klendetamik.” Windiñ eumbi nandiñimbi, ginan tambatambatok tuk iñmiñguk.

16 Iñmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk win: kunum tombimbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon pumbi kañguk. 17 Kañlimbi, kunum ginañ nanin manda no ñindiñ kitu pumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnal en kasilembi, nandi-koñgom tiñmilet.”

4

Satandi Yesu ti-kuyuk tiñmiñguk

1 Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi ti-kuyuk tiñmektok Dindim Woñdi en nañglimbi, kwet kambañnan silaninnan ñañguk. 2 Ñambi, tim sandap 40 nanañ gitik kimsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk. 3 Timbi ti-kuyuk amal endoñ bimbi niñguk, “Tikap dik Anutulok Niñañ sinik kulaña, kusaka timbi dakleuktok kawat ñi pakañ enbimbi, kinjan nanañ indawit.” 4 Eumbi, mandan wilambane-kopi tambane niñguk, “Anutulok mandan ñindiñ youyoulin

patak, ‘Nanañliñgot kuñgu nım mılak. Nım. No en Anutulok man mandan kımıt-klembi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tilak.’” ✧

⁵ Winaña Satandı Yesu nañgıpi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandıñ ñambi, tapma it pendım malap plon lo kımıpi ⁶ niñguk, “Ale. Dik Anutulok Nıñañ sınıkta, dikopi ma pı! Nekta, manda ñındiñ youyoulin patak, ‘Anutulı ańelońii gambı-dıkńenelıñdok enbımbi, dikok pıuńda kısıli gepmumbi, kawat nolı kesıka no nım youlekak.’” ✧

⁷ Eumbi, Yesulı tambane niñguk, “Nım. Manda nombo ñındiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu endok gembın inda-dakleuktok ti-kuyuk nım tıñmekañ.’”

⁸ Wındińda Satandı nombo nañgıpi, kwet jañgın ombap sınık no wolok plon lo kımıpi, kwet gıtık wolok gembın ba paman daulımiñguk.

⁹ Daulımbi niñguk, “Tıkap dik naka mılelem ti-nambi, nan-wowon timbetańda, nepenepek kalañ ñın gıtık sınık dikok bi-gametet.” ¹⁰ Eumbi niñguk, “Satan, dik nambimbi ñau! Manda ñındiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu en nońganda mılelem ti-ñımbi, kuñguńga endok gıñgıt wılımekañ.’” ✧ ¹¹ Yesulı wındiñ eumbi, Satandı kak bim ñaumbi, ańelolı bım tımbı platañgıliñ.

Yesulı amatam Anutulok kapmalnan kuñgula enı-daut ti-semguk

Yesulı Kunum Molomdok kenan kusei kımıkuk

12 ‘Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ kımilım patak’ giñgıt wali Yesulok pawañ ginañ piumbi, nain wolondañgan endı Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñaņguk. 13 Gan endı il kusei Nasalet wandıñ nım kuņguk, endı Kapaneam it kwelan pit mılat tımbektok wandıñ ñambi kuņguk. It kwet wın Galili tuk guaņ baliliñ patak. Kwet wın sambat tıpettoñ, wın Sebulon gıt Naptali, endok kweset. 14 Plofet amalı nepek indauktok eņguk wın inda-dakleuktok Yesulı Kapaneam ñaņguk. Neta, plofet Aisaialı ñındıñ youkuk,

15 “Sebulon gıta Naptali endok kweset, wın Galili kwet, wandıñ amatam asuptı kuañ, Judalok sambat endıñgot nım.

Kwet wın telak Galili tuk guaņnan ñalak wandıñ patak,

Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandıñ kuañ enda ñındıñ elet:

16 amatam yomjılok kılım ginañ kuañ enda Anutulı enlok kolsalen wopum kolı salesemguk, tımbi kımımlok giñgıt kuañ endok kañdañ bo saleņguk.” ✧

17 Yesulı wandıñ ña tombi, kusei kımıpi, giñgıt manda ñındıñ eu piņguk, “Nain nım ombataumbi, Kunum Molomdı amatam gıtık indañgan yambi-dikņeukak, wala tımbi sındı tıpaņgıpaņgılembi, ginañjı tambanewıt!”

18 Tımbi nain nola Yesulı Galili tuk guaņ baliliñnan ñaņıpi, pis tiatia ama tıpet, dakwaya

✧ 4:16: Aisaia 9:1-2

yambiñguk, w+n Simon koi no Petlo, t+m kwayañ Andlu. Endi guañnan pis tiatia likset kop palimbi, ¹⁹ Yesuli yambim enguk, “Siti bimbimbi, nak nep kle-kuumbimbi, nak ama tiatia kena san-daut ti-sametat.” ²⁰ Eumbimbi, wolongan likset bimbimbi, Yesu kle ña en gita kuñgimik.

²¹ Timbimbi Yesuli yousi ñañipi, ama dakwayañgot tipet nombo ep timbimbi inda nguk, w+n Sebedilok niñañiit Yakobo git kwayañ Yoane. Endi beset Sebedi git kikeñ plon papi, pis tiatia liksi gilipakiliñ. Timbimbi Yesuli kitisemumbimbi, ²² wolongan beset git kikeñ kak bimbimbi, Yesu kle ña en gita kuñgimik.

²³ Timbimbi Yesuli Galili distrik tuop kle-gimbut ku nguk. Kuñipi, amatam it kiyaunji ginañ enidaut ti-sembi, Anutulimbi amatam nittek yambidiknelak wolok giñgit manda kindem eu pumbimbi, amatam jimbat kusei kusei inda-semguk ep timbimbi kindem dañgiliñ. ²⁴ Endi w+ndiñ timbimbi, koi giñgitti Silia provins tuop p+ndi da nguk. Timbimbi amatamdi jimbatsiat gitik endoñ yanañgipi biñgiliñ, w+n ama jimbat ba piñgip gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjat, ba ama kim katap tañgiliñ, ba ama kesit ku ngulok tuop nim gitikkan endoñ yanañgip bumbimbi, ep timbimbi kindem dañgiliñ. ²⁵ Timbimbi amatam kimin wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jerusaleim, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endi endoñ pa bimbimbi kle kuañgiliñ.

Kunum Molomdi amatam nitein yambi-dikñelak?

¹ Timbi Yesuli ama kimin wopum kle kuñgiliñ yambimbi, kwet kiminnan lombi pipakuk. Pipalimbi, gwañgwañiil endoñ bim kimin timbimbi, ² kusei kimipi, ñindañ eni-daut ti-sembi enguk,

³ “Amatam Anutulok dainan nisila nandum pimbiñen tilak endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁴ Ti-blamblae timbi mano ti-kuañ endi wakan Anutuli en-busumbusuk ti-semekak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁵ Kayombinembi kuañ endi wakan Anutuli kwet gitik endok giñgit wisem-taleñguk win kasilenekaliñ, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁶ Anutulok dainan dindim kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ endi wakan Anutuli ep timbi plap taumbi, wolok tuop tinekaliñ, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁷ Nosiila ginañ busuk ti-semañ enda wakan Anutuli windiñgot ginañ busuk ti-semekak, wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

⁸ Ginañji Anutulañgot biñmañ

endi wakan kunum ginañ ñambi, Anutu kanekaliñ,
wala timbi endi amatam diw+n yapma klepakañ.

⁹ Mik gimbit nain plon kulan busuk timbi indañ endi wakan Anutuli ‘wembe gwañgwanai’ enbekak,
wala timbi endi amatam diw+n yapma klepakañ.

¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda timbi, m+lap kusei kuseili inda-semalak endi wakan Kunum Molomdi yambi-d+ikñelak,
wala timbi endi amatam diw+n yapma klepakañ.

¹¹ Kwapme kwapme amatamdi sindi giñg+tnai kuañda timbi kos+ timbi kolaumbi, m+lap kusei kusei sambi, juluñit manda kolan kusei kusei sindok plon embi, siñgiñji siañ, nain wolonda sindi amatam diw+n yapma klepakañ.

¹² Neta, tuanji wopum kunum ginañ pat-samlak, wala timbi walenji k+ndem daumbi, silisili tinekaliñ. Amatamdi plofet ama damañgan kuñgiliñ enda bo w+ndiñgangot m+lap kusei kusei ti-semmañgiliñ.”

Kunum Molomdok kapmainan n+tek kulok?

¹³ Yesuli yous+mbi, gwañgwañiila ñ+ndiñ enguk, “Palañdi* kena tilak wolok tuop sindi amatam git+ktok boñg+psinan w+ndiñgangot tañ. Gan palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala b+ndambo koñgom daw+ik? W+ndiñ t+nd+lok tuop n+im. Palañ wandin wali kena n+imnat, w+n slak

* **5:13:** Palañ w+n mon+ik manda plon sol.

kwet plon yalimulim ñaumbi, ama kesisili yali-pañgipmañ.

¹⁴ It kwet no jañginnan indañgan palimbi, nepek noli nim masipmek. Windiñgangot sindi kwelalok amatam endok kolsalen. ¹⁵ Ama noli kolsalen pindopi, kambotti tapliwik ba? Nim a. Endi win indañgan kimilimbi, it ginañnan pit mlalot tañ gitik enda koli sale-semalak. ¹⁶ Windiñgangot sindok kolsalenli amatam koli sale-semsemlok. Kusei ñindiñda windiñ tlok: endi sindok kunditsi kindem kandañda timbi, Bepsi kunum ginañ patak en kindem danekaliñ.”

¹⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi naka ñindiñ nim nandi-nambi enekaliñ, ‘Anutulí endikñe manda Moselok kiinan kimit-nimguk, timbi plofet amalí manda nini-daut ti-nimgiliñ. Yesuli manda wakan wialektok indañguk.’ Sindi windiñ nim enekaliñ. Nak manda win wialettok nim indañgut, tambo nak wolok kusei timba inda-dakleuptok indañgut. ¹⁸ Nak biañgan sinik sanba: kunum kwet patekamik tuop endikñe manda youp bimbini pakañ wali gitik papat kwambiñ patnekalíñ. Win Anutulí nepek inda-dauptok elak win gitik gama nim indañilimbi, endikñe manda lakat sinik noli bo no nim paitnekalíñ. Nim sinik. ¹⁹ Windiñda tikap sindi endikñe manda lakat sinik wandin no lapipi, amatamdi windiñgangot tineliñdok enidaut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sinda nandum giñgitiñlok boñgipsinan pambañen silanin sinik tilak. Gan tikap sindi endikñe manda gitik tañgonembi, amatamdi windiñgangot tineliñdok enidaut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sinda

nandum giñg+tiilok boñg+psinan loloñ t̄lak.”

²⁰ Yesul+ yousimbi enguk, “D̄indim kuñgula nak ñ̄indiñ sanlet: endikñe manda nandi-tale ama ḡit Falisi ama endi endikñe manda youyoulin patak win ḡit+ik kim+it-kle-kiliñ eañ. Tikap sindi ama win nim yapma klembi, Anutu nitek kunel+ñdok nandilak windiñ nim kunekaliñda, sindi Kunum Molomdok giñg+tiñii nim indanekaliñ.

²¹ Sindi ama damasila manda ñ̄indiñ enienin win nandi-taleañ, ‘Dik ama no nim wili kimbekak. ✧ No en ama no wili kimbekakta, endi manda plon kim+ttok.’ ²² Gan natna ñ̄indiñ sanlet: no en nolla gimbit t̄lakta, en manda plon kim+ttok. Ba no en nol manda winjit nimb̄i ni-suambatak, en wakan ka-dikñelok min wopum ḡinañ kim+ttok. Ba no en nol ñ̄indiñ nilak, ‘Dik ama kamen sinik’, endi jimb+ñdok komba ḡinañ ni-muttok. ²³ Wala timbi dik tapma timbepi sisuetnan ña ipi, nokali nandi-kola ti-gamek win nandi-siwitañda, ²⁴ kak, nepenepeka sisuet kuseinan kimipi, d̄indimgan ña noka timbi indaumbi, en ḡita manda e-sale timbi, not busuk t̄ndekamik. Windiñ ti-tale-bimek, kindem ñambi tapma timbekañ. ²⁵ Ba tikap ama noli manda plon gapilep t̄lakta, siti telak plon yakan ñandemik, wolondañgan plapkan sinik tambon ti-d̄indimelok manda en ḡita eum d̄indim eukak. Nim kañbi, ama wali kañ-dan amalok kiinan gapil+mbi, kañ-danli bo tem dumanlok kiinan gapil+mbi, endi gepmbi, it kwambiñ ḡinañ gapilek. ²⁶ Nak biañgan sinik ganba: dik it

✧ 5:21: Kisim Bek 20:13

kwambiñ ginañ papi, minem ombi-milok een win ombi-taleumek gambiumbi piukañ.

²⁷ Manda ñindiñ damañgan een win sindi nandi-taleañ, 'Dik ama nolok tamın gıta telak joñgo nım kuukañ.' ✧ ²⁸ Gan natna ñindiñ sanlet: ama noli tam no ka-galkta tılakta, en wakan ikan enlok gınan nanandın ginañ tam win en gıta telak joñgo kulak. ²⁹ Wındiñda tıkap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sısoñ plon pi piwıñ ñala dauka win gıtnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nım kañbi, gwılapka gıtık jımbiñ gep kolım piıuñ a. ³⁰ Ba tıkap kıka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sısoñ plon pi piwıñ ñala kak dombi kopi, kıka tombongot kuukañ. Nım kañbi, gwılapka gıtık jımbiñ ñauñ a.

³¹ Tımbi damañgan ñindiñ pa eñgiliñ, 'No endi tamın kle-kolep tılakta, wolok tuop kundit yout daklembi mıukak.' ✧ ³² Gan natna ñindiñ sanlet: tam telak joñgo nım kuñguk en slakan nım kle-kokottok. Neta, ama no en tamın wandin kle kolımbi, wapai komblin tıkekıwıta, ama walı tamın wakıt endok wapai komblin yom plon yapılımbi, telak joñgo kundemık.

³³ Sındi ama damasıla ñindiñgangot enıenın win nandi-taleañ, 'Dik manda e-kwambiñ dañguñ win nım maklembi tambılekañ. Dik Wopumdok dainan nepek nek tındılok e-top tıñguñ wolok tuop tımbekañ.' ✧ ³⁴⁻³⁵ Gan natna ñindiñ sanlet: e-kwambiñda manda no nım enekalıñ, win kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon nım enekalıñ. Ñındiñda: kunum

✧ 5:27: Kisim Bek 20:14 ✧ 5:31: Lo 24:1 ✧ 5:33: Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22

g+nañ Anutul+ pipapi, amatam yambi-dikñelak, t+mbi kwetti w+n kesilok gemañ t+mb+mbi, kesi wolok plon k+mitak. T+mbi Jerusalem w+n Ama Wapmañ wopum endok il kwel. ³⁶ T+mbi dik kumbaña sak bip ba satnin t+mb+ indauktok tuop n+m, wala t+mbi kumbañgala bo n+m e-kwambiñ daukañ. ³⁷ Ama noli nepek nola san-kaumbi, d+nd+mgan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘N+m’ n+nekal+ñ. T+kap sind+ mandanj+ t+mb+ kwambiñ daneliñdok nandañ w+n Kolan Molomdok kandañ nanin b+lak.”

³⁸ Yesul+ yous+mbi enguk, “S+nd+ manda ñ+ndiñ damañgan een w+n nandi-taleañ, ‘No en ama nolok dai t+mb+ kolaukta, endok dai bo t+mb+ kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai w+li g+loñmekta, endok man kwandai bo w+li g+loñm+lok.’ ✧ ³⁹ Gan natna ñ+ndiñ sanlet: ama no kolan ti-samumbi, tambon n+m ombiñm+nekal+ñ. N+m sin+ik. Tambon sind+ ñ+ndiñ t+nekal+ñ: t+kap ama noli bunga tombon w+lekt+ka, tombon w+ndiñgot w+lektok tambaneñmekañ. ⁴⁰ Ba t+kap ama noli kiupiñga kasileuktok manda plon gap+lepi nandi+lakta, sauloña w+ndiñgot biñmekañ. ⁴¹ Ba t+kap ama noli kaikan gan-g+ñg+nembi, nepenepeli w+n kwet k+m+n noñgan † wolok tuop bemi ñañmeñdok elakta, dik kwet k+m+n t+pet wolok tuop bemi ñañmekañ. ⁴² Ba t+kap ama noli nepek nola gan-nandi t+lakta m+ukañ, ba nepeka no nain dumangot t+ke-kuup ganlakta nandiñmekañ.

✧ **5:38:** Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 † **5:41:** Grik manda kesik yali ñañañ 1,000ndok tuop elak, w+n Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepek.

43 Sindi damañgan ñindiñ een win nandi-taleañ, ‘Dik nokala ginañ kindem tiñmekañ, timbi kanjikkala nandi-kola tiñmekañ.’ ✧ 44 Gan natna ñindiñ sanlet: kanjiksiila ginañ kindem ti-semnekalíñ, ba ama mīlap kusei kusei ti-samañ enda Anutulí gwīlam ti-semektok nīmolo ti-semnekalíñ. 45 Wīndiñ tiñipi, sindi kunum Bepšlok wembe gwañgwa kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi ama gitikkan, win ama kindem mandan kimīt-kleañ wakīt ama kolan mandan wīkañ enda gitik maim kolí sale-sembi, gwi ni-mut-semalak. 46 Tikap sindi ama ginañ kindem ti-samañ endañgot ginañ kindem ti-semneliñda, nektok kuseila Anutulí tambon ombi-samek? Win takis epep ama kolan † endi bo telak wakangot kleañ win! 47 Ba tikap sindi nosiilañgot not ti-semañda, kunditsi walí amatam diwin endok kunditsi nitek maklewik? Amatam Anutu nīm nandiñmañ endi bo wīndiñ nīm tañ ba?”

48 Yesulí wīndiñ embi yousimbi, dīndim kuñgula manda eñguk wolok bien win ñindiñ enguk, “Kunum Bepšlok ginan nanandin ba ep tīndin win gitik kindem ba dīndim sinīkgot. Wīndiñda timbi sindok ginañ nanandinji ba ep tīndiñji bo gitik kindem ba dīndim sinīkgot palekak.”

6

✧ 5:43: Wok Pris 19:18 † 5:46: Juda amalí takis epep amala nandum endi takis epñipi, amatam juluñt ti-sembi, Judalok kanjiksi, win Roma ama, not ti-semañ, wala timbi endi Anutulok dainan ñaneliñdok tuop nīm.

Ginañ tiptok kena nitek tilok

¹ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Sindi ginañji tiptok kena tiñipi ka-kiliñ embi, amatam-dok dausinan ep tindinji sambidaklenelñdok nim tinekaliñ. Nim kañbi, Besi kunum ginañ patak endi tuanji tambon nim ombi-samek.

² Ama manji manbenji malet nomik endi it kiyau ginañ ba ipaka boñgipnan giñgili wopum-gan tiñipi, minem nepenepek ama pimbiniñesila emañ, win amatamdi kosi giñgit tike-lonelñdok windiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanji ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik plap kena tiñipi, windiñ nim timbekañ.

³⁻⁴ Dik ama pimbiniñesi ep kimiliñipi, plap kenañga tilañ wali dausinan sembin palektok dik kika dindimdi nek tilak win kika kep mala nim timbekañ. Timbi Bepkali nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁵ Ama manji manbenji malet nomik endi it kiyau ginañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nimolo tinepi nandañ, win amatamdi yambidaklenelñdok windiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanji ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik nimolo tiñipi, windiñ nim timbekañ. ⁶ Dik nimolo timbepi, ditnañgan doundou ika ginañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembin patak enda nimolo tiñmekañ. Timbi Bepkali nepek dausinan sembin indalak win kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluañgan nimolo ti-semañ endi manda silanin asup pinapi, ‘Nimolo ombapniñla nandi-nimetak’ windiñ nandiñipi

pa tañ. Gan sɪndi nɪmolo tɪnepi, ⁸ endok nɪmolonjɪlok telal nɪm klenekaliñ. Sɪndi Bepsɪla nepek nola gamañ nɪm nɪ-nandiñɪlɪmbi, nekta lonjɪañ wɪn endi ikan nandi-talelak. ⁹ Wɪndiñda nɪmolo ñɪndiñ tɪnekalɪñ, ‘Kunum Bepni, dɪkok koka wɪn giñgiñgan tɪ-gamlɔk.

¹⁰ Dɪk amatam gɪtɪk nɪp tɪmbi giñgɪtgai indambi, kunum gɪnañ kuañdi mañga tañgoneañ
wɪndiñgangot nɪndi kwelan ñolok
tañgoneneñ.

¹¹ Dɪk nanañ sandap ñolok tuop nɪmɪñ.

¹² Nɪndi amatamdi yom tɪ-nɪmañ wɪn bi-semamɪñ,
wɪndiñgangot dɪk yomni bi-nɪmɪñ.

¹³ Dɪk tɪ-kuyuk plon nɪm nɪmbiwɪñ,
tambo kolandok kiinan nanin nɪpmɪñ.’

¹⁴ Nandañ. Sɪndi amatam ep tɪndɪnjɪ kolan wɪn bi-semneliñda, Bepsɪ kunum gɪnañ patak endi bo sɪndok yomjɪ bi-samekak. ¹⁵ Gan, tɪkap sɪndi amatam ep tɪndɪnjɪ kolan nɪm bi-semneliñda, Bepsɪ endi bo ep tɪndɪnjɪ kolan nɪm bi-samekak.”

¹⁶ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Ama man manbenjɪ malet nomɪk endi nanañ gɪtɪk kɪmɪsip tɪñɪpi, dei blamblae ba tɪ-kolakola embi, nanañ kɪmɪsip tañ wɪn amatam dausɪnan inda-dakleneliñdok. Nak biañgan sanlet: endi tuanjɪ ikan kasɪle-taleañ. Wala tɪmbi nain nola ba nola sɪndi nanañ gɪtɪk kɪmɪsip tɪndɪlok telak kɪmɪt-kleñɪpi, wɪndiñ nɪm tɪnekalɪñ. ¹⁷ Dɪk nanañ gɪtɪk kɪmɪsip tɪñɪpi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ. ¹⁸ Wɪndiñ tɪmbeñda, dɪk nanañ kɪmɪsip tɪlañ wɪn Bepka kwet sembɪn patak en

noñganlañgot inda-daklewiñ, amatamda nım. Tımbi Bepkalı nepek dausınan sembin indalak wın kalakta endı tuan ombi-gamekak.”

¹⁹ Tımbi Yesulı yousım̄bi enguk, “Kwelan ñolok kwınakam ba bapaptı nepenepek tım̄bi kolalak, tım̄bi kumbu amalı it wiapi, kumbu tañ. Wala tım̄bi sındı gwılaptok kenañgot tım̄bi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nım̄ tı-jumıt tınekaliñ. ²⁰ Tambon sındı tuanjı kındem wın kunum gınañ pat-samektok tı-jumıt tınekaliñ. Wın kunum gınañ kwınakam ba bapaptı nepek no nım̄ tım̄bi kolalak, tım̄bi kumbu amalı bo it wiapi, kumbu nım̄ tiañ, wala tım̄bi tuanjı nım̄ pailekak. ²¹ Kusei ñındıñda tım̄bi wındıñ tındılok sanlet: nepek nekta sınık nandum loloñ tılak walañgot gınañ nanandınjılı pat-samlak.

²² Daut endı tipala nomık, endı pıñgıpnılok kolsalen. Tıkap daukalı kındem patakta, kolsalenlı pıñgıpkı gınañ gıtık kolı salelak. ²³ Gan, tıkap dauka kolanla, pıñgıpkı gınañ gıtık kılıme-patak. Wındıñda tım̄bi, tıkap nepek gep kolı salelok walı kılım̄ indañgukta, bianañgan kılım̄ mulum gınañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tıñmılok

²⁴ Tım̄bi Yesulı yousım̄bi, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwa sılanin endı molom tıpettok kena tı-semektok tuop nım̄. Wındıñ tımbekta, molomñın nola not tı-ñımbi tıke-kwambiñ dambi, molomñın nola nandı-kunjıt tambı, sıñgi wılımek. Wındıñgangot sındı nepek tıpelat,

win Anutu git minem kwilikwili, endok kena tineliñdok tuop nim.

²⁵ Wala timbi ñindiñ sanba nandiwit: sindi kuñgunjila ba gwilapsila nandimbi, nanañ tuk ba dasindasinji tuop pat-samlak wala nandi-bendi nim tinekaliñ. Biañgan sinik: nepek nek ñali bien sinik? Win kuñgunjili nanañ maklelak, timbi gwilapsili dasindasinji maklelak. ²⁶ Sindi monik yambi nandiwit: endi nanañ tipimbi met-na wisi-kot windiñ nim tañ, gan sindok Bepsi kunum ginañ patak endi ep towilak. Timbi nitek? Sindi monik endok pimbiñ ba? Nim a! Sindi endok loloñ sinik, wala timbi endi windiñgangot sep towilak. ²⁷ Ba sindoññan nanin ama nin ñali sinik kuñgunla nandi-bendi wopum tiñpi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawik?

²⁸ Timbi dasindasinjila nekta nandi-bendi wopum tañ? Sindi pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ win ka nandiwit: endi dasindasinjilok kena nim tañ, ²⁹ gan pamanji win kindem bien sinik. Nak wala ñindiñ sanlet: ama wapmañ Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama win kli wolok paman nim makleñguk. ³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bindip pilak win bo Anutu en dasindasinji emlakta, nitek timbi endi dasindasinji nim timbi inda-samek? Nanandikliktiñji lakat nim pat-samlak ba? ³¹ Windiñda sindi nandi-bendi timbi, ñindiñ nim enekaliñ, 'Ñindi nanañ tuk nek ep na tinekamiñ?' ba 'Ñindi dasindasin nek dasi kunekamiñ?'

³² Ama nindi Anutu biañgan en nim

nandiñmañ endok ginañji ba nanandinjili nepenepek gitik wandindokgot pat-semalak. Timbi kunum Bepsili ñindiñ nandi-sam-talelak: sindi nepek gitik win nim pat-samekta guma nim kuneliñ, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ. ³³ Sindi ginañ nanandinjili dama nepek ñala kimilim pat-samekak: sindi Anutulok giñgitñii indam kumbi, dindim kuñgu kunekaliñ. Windiñ tinekaliñda, nepek diwin gitik wandin wali bo inda-samekak. ³⁴ Wala timbi sindi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nim tinekaliñ, win desalok giñgit. Sandap nolok mlap win sandap wolok tuop. Nim kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi mlatauk.”

7

Sindi amatamdi nek ti-sammelñndok nandañ, windiñgangot enda ti-semnekalñ

¹ Yesuli manda yousimbi ñindiñ enguk, “Sindi amatamdok ep tindinji kañ-danbi, endi kolasi windiñ nim enekaliñ. Nim kañbi, Anutuli sinda windiñgangot ti-samek. ² Nekta, telak nittek plon sindi amatam yambi-dan ti-semañ, windiñgangot Anutuli bo sambid-dan ti-samekak. Timbi kusei nittektok tuop sindi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutuli bo sambid-dan ti-samekak.

³ Dik nittek timbi nokalok dainan kilikilik minam win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem pakamlak win nim ka-daklelañ?

⁴ Ditnalok dauka ginañ komba bem windiñ patakta, nittek nokala ñindiñ tuop nimbeñ,

‘Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamek.’⁵ Di:k ama julungandok. Dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle-kopmek, siñgi kindem dei-kiliñ embi, nokalok dai ginañ kilikilik minam patak win kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok giñgit wilimimin win tikembi, kamotta nim emnekalin. Nim kañbi, kamotti undanembi, sinla sep sainelin. Ba sindi sinlok kokomji tuan lolon win bitta nim emnekalin. Nim kañbi, bit kesisili yali mina dam kotnelin.”*

⁷ Yesuli yousimbi, nimolo tindila ñindin enguk, “Sindi nepek nola tipikañ wala ninandit tinekalin, timbimbi nandisamekak. Sindi nepek nola lonjimbi tipikañ wala lolonji tinekalin, timbimbi nepek wolok bien kanekalin. Sindi yaman wawit tinekalin, timbimbi Anutulit pisat-sambi sep plaptaukak.

⁸ Win kusei ñindinda: ninandiañ tuop nandisemlak. Lonjañ tuop bien kañ. Yama wikañ tuop yama pisat-semekak.

⁹ Sindoñnan nanin nindit ñinañ nanañla eumbi kawat miwik? Nimbek nolit tuop nim.

¹⁰ Ba pislala eumbi, malet no nim nanalok kindem miwik ba? Win bo tuop nim.

¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kindem gwañgwa bisatsila emnelindok nandit-kiliñ eañ. Windinda timbi, sindi ñindin sinik nandiwit: Bepsi kunum ginañ patak endit mek sapma klembi, nepenepek kindem ama nindit enda

* **7:6:** Yesuli e-yout manda windin enguk win endit Anutulok giñgit manda kindem wala nandum tial tilak ama wandisit wala nim enendok enguk.

ni-nandañ enda guma emekak.

¹² Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandi-koñgom tañ, wintiñgangot enda ti-semnekalñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kimit-nimguk ba manda plofet amalini-daut tinimgiliñ wolok kusei timbi inda-daklelak.

¹³ Sindi yama gik wandiñ lonekaliñ. Jimbiñ ñañalok yama win wopum, timbi telak jimbiñ kandañ ñalak win basakñanen, ba kesitti ñañalok pañg+tnin, wala timbi amatam asupgandi telak win kleañ. ¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama win gik sin+k, timbi kuñgu wandiñ ñañalok telak win bo tip timbi gliñgliñnat. Wala timbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama win kañbi, ginañ loañ.”

Ep tindinjlok bien wali kusasi timbi daklelak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Plofet ama julun-juluñ enda yambi-kiliñ embi kunekaliñ. Endi sipsip busukñanen wandin nomik sindoñ bañ, gan ginañ nanandinj win kamot moyen sañan wandin: endi sep timbi kolaneliñdok nandiñ.

¹⁶ Sindi endok ep tindinj ba kenanjlok bien kañbi, kusasi ka-dindim enekaliñ. Kuañgimdi mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba ginjatt gip bien nanalok lalilak ba? Nim a. ¹⁷ Komba tipitipin kindem endi bien kindemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak. ¹⁸ Komba kindem endi bien kolan lalilali win nim patak, ba komba kolan endi bien kindem lalilali win bo nim patak. ¹⁹ Timbi komba no bien kindem nim laliumbi jinbim giloumbi, komba ginañ

silok. ²⁰ Wɨndiñgangot sɨndi plofet ama julunju-luñ endok ep tɨndɨnji kañbi, kindem kusasi kadaklenekaliñ.

²¹ Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniñañ endi gɨtikandi Kunum Molomdok gɨñgɨt nɨm indambi kunekaliñ. Wɨn Bepna kunum gɨnañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum gɨnañ lonekaliñ. ²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupti ñɨndiñ naninekaliñ, ‘Wopum, wɨn dikok kokala nɨndi plofet manda eñgɨmiñ, yal kolan ep kle-semgɨmiñ, tɨmbi kundit gembɨnat engano asup tɨñgɨmiñ yañ!’ ²³ Wɨndiñ eumbi, ñɨndiñ e-daklembi enbetat, ‘Sɨndi Anutulok endikñe manda makleñgɨliñ. Nak nɨm nandi-samlet. Sɨndi nambimbi ñawit!’ ”

²⁴ Yesuli yousɨmbi enguk, “No en manda gɨtik ñɨn san-talelet wɨn tɨke-kulakta, endi ama nanandɨnat ñandin: endi il kindilɨpi, ita mambi ilɨmbi, kawat ta kusei gɨnañ meli pɨumbi, gembɨnatkan youli gɨlɨm da-taleñguk. Wɨndiñ tɨmbi, il kindit-talem palɨmbi, ²⁵ nain nola gwi gwam wopum sɨnik it plon suañguk, tɨm sasaleli bo it pendɨt-tɨlalɨmbi, diñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei gɨnañ meli pɨumbi youli gɨlɨm dañgukta nɨm gɨloñguk. ²⁶ Gan no en manda gɨtik ñɨn san-talelet wɨn nandiɨmbi nandi-kɨmkɨmnelakta, endi ama kamen ñandin: endi il kindilɨpi, ita kenanjat sɨlanin plon mambi ikuk. It kindit-talem palɨmbi, ²⁷ gwi gwam wopum sɨnik it plon suambi, kɨnanjat kindilɨmbi, sasaleli bo it pendɨp yout mɨnjulɨmbi gɨlom pɨmbi, lɨlɨme-taleñguk.”

28-29 Yesulí amatam kímín wopum nanandí emguk, wín endí endíkñe nandí-tale amanjiilí ení-daut tí-semmañgíliñ wolok tuop ním tíñguk. Ním, endí enlok man ba gembín plon ení-daut tí-sem tí-kuñguk, wala tímbi manda eu taleumbi amatamdí nandí-gítíñgítik tímbi, dambenji píumbi pakíliñ.

Ama Wapmañí gembín Juda amatamda daut semguk

8

Yesulí amatam asup ep tímbi kindem dañguk

¹ Yesulí kwet jañgínnan nanin pí ñaumbi, amatam kímín wopumdí en kle ñañgíliñ. ² Tímbi ama no wanda kwambiñnat endí Yesuloñ bímbi, mílelem tí-ñímbi níñguk, “Wopum, tíkap dík nep kímílep nandílañda, guma jímbatna tímbi taleumbi, kindem dawa.” * ³ Eumbi, kii kot-suapi, ama wín tíke-kambi níñguk, “Nak nandí-gamlet. Dík kindem da” eumbi, wolongan wanda kwambiñ walí pailímbe kindem dañguk. ⁴ Tímbe Yesulí ñíndíñ níñguk, “Nandílañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola ním tí-semekañ. Ním. Dík ñambi, gwílapka tapma amala daulímíumbi, jímbatka talelak wín gambí-dakleukak. Tímbe dík amatamdí wandaña biañgan ip talek wín gambí-nandínelíñdok

* **8:2:** Juda amalok nanandí-kíliktíñjé ñíndíñ pakuk: jímbat ba ep tíndín díwín walí ama ep tímbe kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasiñgan ñanelíñdok tuop ním.

Moseli endikñe manda kimit-nimguk wolok tuop tapma timbekañ.”

⁵ Timbi Yesuli Kapaneam it kwelan ñaṅguk. Ña tombimbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanji endi Yesuloñ bimbi ni-giṅginembi ⁶ eṅguk, “Wopum, kena gwaṅgwana jibat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, piṅgip gawat wopum nandimbi, ilan patak.”

⁷ Eumbi niṅguk, “Ale, nak ña timba kindem dautak.” ⁸ Gan mik amalok telak damanjiḷi tambanembi niṅguk, “Wopum, nak ama pimbiñenen, nitek dik nokoñ ilan biwiñ? Dik mandaṅgot eumbi, kena gwaṅgwana kindem dawin. ⁹ Kusei ñindiñda wiñdiñ elet: lolonalok kapmalnan wiñ natna kulet, timbi nokok kapmalnan mik ama diwiñ noli kuañ. Timbi nak nola ‘Dik ñau!’ nimbambi ñalak, ba nola ‘Dik bo!’ nimbambi bilak, timbi kena gwaṅgwana ‘Kena ñin ti!’ nimbambi, kena wiñ tilak.”

¹⁰ Yesuli manda wiñ nandimbi nandi silikñembi, amatam en kle ñaṅgiliñ enda ñindiñ enguk, “Yakñesi! Sindi ama ñin kawit! Biaṅgan sanlet: endi Juda ama nim, gan endi nanandi-kilikt wopumnat! Nak Isael sindok boṅgipsinan nanandi-kilikt wandin nim kaṅgut. ¹¹ Nak ñindiñ sanba: Kunum Molomdi kusei kimpipi, amatamñii indañgan yambi-dikñembi, nanañ sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi bimbi, Ablaam, Aisak git Jekop en gita nanañ nanekaliñ. ¹² Gan Anutuli Juda amatam dama giṅgitñii ep kasileṅguk wiñ asup ep kleumbi, kilim ginañ pimbi, wandiñ mano kwilim timbi,

manji si-gilim danekaliñ.” ¹³ Tĩmbi Yesuli mik amalok telak dama nĩmbi eñguk, “Dik ñau. Nanandi-kilikti tĩlañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan sinik telak damalok kena gwañgwa jĩmbali taleumbi kĩndem dañguk.

¹⁴ Tĩmbi Yesuli Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk wĩn: Petlolok yapman tam piñgiu komba diumbi, ipat plon dou-pakuk. ¹⁵ Tĩmbi Yesuli kii plon ti-ke-kaumbi, jĩmbali taleumbi, tam wali mlapi, nanañ tuk tĩmbi plaptañguk.

¹⁶ Maim piumbi, ama yal kolanjat asup yanañgi pi, Yesuloñ biñgiliñ. Biumbi, man mandaliñgot yal ep kle-kopi, amatam jimbatsat gitik ep tĩmbi kĩndem dañgiliñ. ¹⁷ Wiñdiñ tiñgukta, endi plofet Aisaiali kundit indauktok eñguk wolok tuop tiñguk, wĩn ñĩndiñ, “Endi jĩmbat ba piñgi p gawatnii nĩpma tikembi bem-nĩmguk.” ✧

Yesuli en kle-kuñgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asupti Yesu kle-gĩmbup palim yambĩmbi, gwañgwañiilĩ tuk guañ tambon kandañ ñañalok en-dikñeñguk. ¹⁹ Tĩmbi endikñe manda nandi-tale ama nolĩ Yesuloñ biĩmbi niñguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.” ²⁰ Eumbi tambane niñguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjat, tĩmbi monik endi bo isiat, gan Amalok Niñañ en il no nĩm palmĩlak.” ²¹ Tĩmbi gwañgwañiiloñ nanin ama nolĩ Yesu ñĩndiñ niñguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kĩndit tapli-bimek bĩm gep kle-kuutat.”

✧ **8:17:** Aisaia 53:4

22 Gan Yesulí nĩnguk, “Nĩm a. Ama gĩnañjĩ tip kĩmkĩmĩn endĩ kĩndem nosĩ tĩke kĩmĩpi kĩnditnelĩ. Dĩkta bĩm, nep kle.”

Yesulĩ sasale wopumda manda nĩmbĩmbi bĩnguk

23 Tĩmbi Yesulĩ kĩkeñ plon loumbi, gwañgwañiilĩ en kle ñambi loñgĩlĩ. 24 Tĩmbi tuk guañ plon ñañĩlĩmbi, sasale wopum plapkan sĩnĩk pendĩpi, tuk munjulĩmbi, kĩkeñ kot tapliupi tĩnguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk. 25 Tĩmbi gwañgwalĩ Yesu tĩmbi sĩlĩkñeumbi nĩngĩlĩ, “Wopum, nĩpmĩ plata! Kuñgunĩ taleupi tĩlak.” 26 Eumbi enguk, “Nekta gembĩnjĩ pĩumbi mĩsĩañ? Nanandi-kĩlĩktĩnjĩ lakat nĩm pat-samlak ba?” Wĩndĩñ embi mĩlapi, sasale gĩt tuk enombĩumbi, sasalelĩ biumbi, tukĩ busukñanen dounguk. 27 Tĩmbi ama Yesu gĩta pakĩlĩ endĩ ka sĩlĩkñeumbi eñgĩlĩ, “Ama ñĩn nĩtein sĩnĩk, ñala sasale gĩt tukĩ mandan tañgoneamĩk?”

Yesulĩ ama tĩpet endok yal kolan kle-semguk

28 Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tĩpet yal kolanjĩat endĩ sumnan pa kuñgĩmĩk. Endĩ ama sañasĩt sĩnĩkta tĩmbi ama noli endĩ kuñgĩmĩknan kandañ ñañambĩt tĩndĩlok tuop nĩm. Yesulĩ wolok ña tombĩmbi, ama tĩpet endĩ sumnan nanin pĩmbi, en tĩmbĩ indambi 29 kĩtĩmbi nĩngĩmĩk, “Anutulok Nĩñañ, dĩk nekta nĩndoñ bĩlañ? Kwelan kuñgulok nainnii gama nĩm dumalañĩlĩmbi, kena gĩm nĩmepi bĩlañ ba?”

30 Bĩt kĩmĩn wopum no kambak mayañgan kuñĩpi, kwet minañ-pakĩlĩ. 31 Tĩmbi yal

kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñginembi eñgılıñ, “Tikap dik nıp kleup tılañda nandi-nimumbi, bit kımın da pakañ endok gınañji gınañ ña pına.” ³² Eumbi enguk, “Ale, pim ñawıt!” Tımbi wolongan yal kolan endi ama tıpet yambık bimbi, bit asup endok gınañji gınañ ña piñgılıñ. Pıumbi, bit gıtık endi gembınat woñepi, kwet yaliup jılopi, jımbıñ pımbi, tuk guañ gınañ tuk nañbi kım-taleñgılıñ. ³³ Tımbi bit ka-dıkñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tıpet yal kolanjat kuñgımık endok kasat gıtık amatamda ti-semgılıñ. ³⁴ Wındiñda tımbi amatam it kwet wopumnan kuñgılıñ gıtık endi Yesu bı kañbi, kwesi bim ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomın bimbi, tımbi kındem dañguk

¹ Tımbi Yesuli kıkeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk. ² Tımbi ama dıwındi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgılıñ. Bıu yambımbi, nanandi-kılıktınjılok kusei kandi-tombi, ama taño plon pakuk enda ñındiñ niñguk, “Notna, waleña busukñeun: nak yomga gıtık bi-gamlet.” ³ Wındiñ eumbi, endıkñe manda nandi-tale ama dıwındi wala nandum pıumbi, nisıñgan ñındiñ eñgılıñ, “Ama ñalı yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñıpi nilakatalak yañ!”

⁴ Yesuli ginañ nanandinji ka-daklembi enguk, “Nekta ginañji ginañ nanandi kolan wandin tinamañ? ⁵ Anutuli gembin nim namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘Dik mlapi, kesitti ñau!’ windiñ nimbambi, bien kindem indauk ba? Nim a! ⁶ Windiñda Amalok Niññañ kwelan ñolok yom bimbilok gembin palmilak win nak ñindiñ daut sametet.” Yesuli windiñ embi, ama kii kesi dalandanla ñiñguk, “Dik mlapi, ipaka tikembi, ikanan ñau!” ⁷ Eumbi, wolongan mlapi ipi, ipal tikembi, ilnan ñañguk. ⁸ Timbi amatam kundit win kañgiliñ endi misimbi, Anutuli gemb wandin amala emguk wala ni-kindem dañgiliñ.

Yesuli yom ama gita yakan nanañ nañguk

⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñañipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-palimbi kañbi ñiñguk, “Dik bimbini nep kle-kuukañ.” Nimbimbi, wolongan mlapi kle ñañguk.

¹⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi it ginañ lo pipapi, nanañ nañgiliñ. Nañlimbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup diwindi bi yousimbi, en gita nanañ yakan na-pakiliñ. Na-paliñlimbi, ¹¹ Falisi ama diwindi win kañbi, nandum pi-sinik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandimbi eñgiliñ, “Sandautsi endi neta takis epep ba yom ama en gita nanañ nalak?” ¹² Yesuli manda win nandimbi enguk, “Kindesi endi gwasap amaloon nim ñañ. Win jimbatsiat endiñgot gwasap amaloon ñañ. ¹³ Sindit ñambi, Anutulok

* **9:10:** Falisi amalati amatam diwindi endikñe manda nim kimiti-kle-kiliñ eañgiliñ enda nandum yom ama tñgiliñ.

mandan ñĩndiñ youyoulin patak win pinapi, bien ka-daklenekaliñ, ‘Nak ama ginañ busuk ti-semneliñdok nandiñlet, tapma ti-namañ wala nim.’ ✧ Windiñda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama nisila nandum dindiñ sinik tilak enda nim.”

Yesulok endaut manda komblin wakit ep tindiñ damanin win nim kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tñguk endok gwañgwañiili Yesuloñ bĩmbi ni-nandiñbi eñgĩliñ, “Falisi ama gita nandi nanañ kimsip pa tamĩñ, gan nitakta dikok gwañgwañgaili wĩndiñ nim pa tañ?” ¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwañiili kusei neкта ep tindiñ damanin nim kimit-kleñgĩliñ win eu dakleuktok eyout manda diwin eñguk. Eñipi, enla ba gwañgwañiilok plon ñĩndiñ embi enguk, “Ama noli tamĩn tilakta tĩmbi, sina mĩn na-sĩlĩsĩlĩlok nain indaumbi, noliili kindem blandok telak kleñipi, nanañ kimsip tĩneliñ ba? Wolok tuop nim. Gan ama win noli- ilok boñgĩpsĩnan nanin yapma tĩke-ñaumek, noliili blandok telak klenepi, nanañ kimsip pa tĩnekaliñ.”

¹⁶ Yesuli wĩndiñ embi yousĩmbi enguk, “Ama noli dasindasin damanin dikĩendiĩkĩnen mam- bupmeupi sandum kusip komblin nim tĩkelak. Wĩndiñ tĩmbekta, dasindasin wĩlĩĩmbi, san- dum kusip komblin wali ña titambi, dasin- dasin damanin tiañeum blañganeumbi, ginañ wopumgan sinik indauk. ¹⁷ Tĩmbi wain tul komblin bo meme gwĩlap kawai ginañ nim wĩli gĩllok. Wĩndiñ tĩmbekta, wain tullĩ

✧ **9:13:** Hosea 6:6

bendi wopum dambi, meme gwɩlap kawai tɩmbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamit pi-talewɩk. Wala tɩmbi wain tul komblin wɩn gwɩlap komblin gɩnañ pa wɩli gɩlolok, tɩmbi nɩset tɩpelat kɩndemgot patemɩk.”

Yesuli tam jɩmbalat no gembɩnli tɩmbi kɩndem daumbi, wembe sembɩsembɩn no tɩmbi mɩlakuk

¹⁸ Yesuli wɩndiñ eñɩɩmbi, ka-dɩkñe ama noli endoñ bɩmbi, kuañ kuseinan mɩlelem tɩñɩpi nɩñguk, “Wembana kombɩkan sɩnɩk sembɩlak. Gan wandangan dɩk bɩmbi, kɩka endok plon kɩmɩɩmbi, kuñgun nombo indañmun.” ¹⁹ Eumbi, Yesuli mɩlapi, gwañgwañii gɩta ka-dɩkñe ama klem ilnan ñanepi ñañgɩliñ.

²⁰⁻²¹ Tɩmbi tam no tam jɩmbat † indañmɩ palɩmbi, gwɩlat 12 taleñguk endi enla ñɩndiñ e-nandiñguk, “Nak Yesulok dasindasingot tɩke-kautatta, kɩndem dautat.” Wɩndiñ eñɩpi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tɩke-kañguk. ²² Tɩke-kaumbi, undanem tam kañbi nɩñguk, “Wembe, waleñga kɩndem dawɩn. Nanandi-kɩlɩktiñgali gep tɩmbi kɩndem dalañ.” Tɩmbi nain wolondañgan tam wali kɩndem dañguk.

²³ Tɩmbi Yesuli ka-dɩkñe ama endok ilnan ña tɩmbi yambiñguk wɩn: amatam asup kɩmɩn tɩ-palɩmbi, dɩwɩsɩli blandok kap pakñuaktɩ pendɩɩmbi, dɩwɩsɩli mano tɩmbi, losala wopungan tɩñgɩliñ. Tɩ-palɩm yambiɩmbi

† **9:20-21:** Juda amatamdi nandum jɩmbat wali tam ep tɩmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasɩñgan ñanelɩñdok tuop nɩm.

24 enguk, “Sĩndĩ mĩlapi ña-talewit. Wembe tip endĩ nĩm sembĩk. Endĩ slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgĩlĩñ. 25 Gan amatam ep kleum pawan pĩ-taleumbi, Yesulĩ wembe pakuknan lombi, kii plon tĩkeum mĩlakuk. 26 Tĩmbi kundit wolok gĩñgĩtti kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesulĩ ama tĩpet dauset sipmĩsipmĩn gĩt ama no man sipmĩsipmĩn ep tĩmbĩ kĩndem dañgĩlĩñ

27 Yesulĩ waliningan pĩ ñañĩlĩmbi, ama tĩpet dauset sisipmĩn endĩ siñgi kandañ klembi kitĩñmĩm eñgĩmĩk, “Devittok Komblin, dĩk nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.” 28 Yesulĩ it gĩnañ lo palĩmbi, ama tĩpet walĩ endoñ bĩñgĩmĩk. Bĩmbi en-nandĩmbi eñguk, “Nak gumañ sep tĩmba kĩndem dandemĩk wĩn sitĩ nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk ba?” Eumbi nĩñgĩmĩk, “Oñ, Wopum, wĩndĩñgan.” 29 Eumbi, kiilĩ dauset tĩke-kambi enguk, “Nĩtek nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk wolok tuop inda-samun.” 30 Eumbi, dauset tombĩmbi, kĩmĩsip manda kwambĩñ ñĩndĩñ enbi eñguk, “Sitĩ nepek ñĩn inda-samlak wĩn ama dĩwĩn nola nĩm enĩndekamĩk.” 31 Wĩndĩñ eñguk, gan endĩ ñambi, Yesulok gĩñgĩt wĩn kwet wolok tuop e-sapakñeñgĩmĩk.

32 Ama tĩpet walĩ walinin pĩ ñañĩlĩmbi, amatamdi ama no yal kolanlĩ man tĩmbĩ sipmĩñguk wĩn Yesuloñ nañgĩp bĩñgĩlĩñ. Nañgĩp bĩmbi, 33 yal kolan kleñmĩmbi, man sisipmĩn endĩ kusei kĩmĩpi, manda eñguk. Tĩmbi amatamdi wĩn ka silĩkñembi eñgĩlĩñ, “Dama Islael kwelan nepek ñandin no nĩm indañguk.” 34 Gan Falisi amalĩ ñĩndĩñ pa nĩañgĩlĩñ, “Yal kolandok telak

damanjiḷi gembḷi mḷumbi, yal kolan pa ep kle-semḷak.”

Ama Wapmañḷi kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesulḷi kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena tḷineliñḷdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ Tḷimbi Yesulḷi it kwet wopum ba tip giḷtik kle-gḷimbulepi ñañguk. Ñañḷipi, amatam it kiyaunji giḷnañ enḷi-daut ti-sembi, Anutulḷi amatam yambi-dḷikñelak wolok plon giḷñgḷit manda kiḷndem eu piḷumbi, amatam jiḷmbat kusei kusei inda-semguk ep tiḷmbḷi kiḷndem dañgḷiḷñ. ³⁶ Tḷimbi endḷi ama kiḷmḷin wopum yambiñḷguk wiḷn endḷi sipsip ka-dḷikñenji niḷmnat ba ti-plaplaenji niḷmnat nomḷik kuumbi yambum miḷlataumbi blan ti-semguk. Blan ti-sembi, ³⁷ gwañgwañiila ñḷindḷiñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama wiḷn lakatgot. ³⁸ Wala tiḷmbi siḷndḷi Anutu kena molom niḷmolo tiñḷmumbi, kena ama ep tiḷmbḷi indaumbi, kenan giḷnañ en-mulḷim ñambi, bien ep kiḷmḷin kotnekaḷiñ.”

10

¹ Tḷimbi endḷi gwañgwañii 12 kiḷti-semum biḷumbi, yal kolan ep kle-semnelḷiñḷdok ba jiḷmbat kusei kusei ep tiḷmbḷi kiḷndem daneliñḷdok gembḷi emguk. ² Ama enmumulḷin 12 endok kosi ñḷindḷiñ: dama Simon koi no Petlo, tiḷmbi kwayañ Andlu, giḷt Sebedilok niñañiit Yakobo giḷta kwayañ Yoane, ³ Filip giḷt Batlomio, tiḷmbi Tomas giḷt Matayo takis epep ama, tiḷmbi Yakobo Alifaialok niñañ giḷt

Tadaio. ⁴ Tĩmbi Simon Selot * gĩt Judas Iskaliot en Yesu bola tĩĩm+ĩnguk.

⁵⁻⁶ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Islael amatam endĩ sipsip pait-pakaĩ wandin, wala tĩmbi sindĩ endoĩgot ña yambĩnekalĩĩ. Sindĩ Samalia amatam endok isi kwesinan nĩm lonekalĩĩ, ba amatam Judalok sambat nĩm endoĩ nĩm ñanekalĩĩ, Juda amatamdoĩgot ñanekalĩĩ. ⁷ Ñaĩpi, gĩngĩt manda ñĩndĩĩ enĩnekalĩĩ, ‘Kunum Molomdĩ amatamĩii yambĩ-dĩkĩnelak wĩn inda-dakleup tĩlak.’ ⁸ Tĩmbi jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem danekalĩĩ, ba kĩmkĩmĩn ep tĩmbi mĩlatnekalĩĩ. Wanda kwambĩĩjĩat ep tĩmbi gĩlĩta-semnekalĩĩ, ba yal kolanjĩat ep kle-kot-semnekalĩĩ. Gembĩ sam-samĩn wĩn tuan nĩmnat, wala tĩmbi sindĩ kena tuan nĩmnat kenane-semnekalĩĩ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tĩlak enda tuan mĩlok, wala tĩmbi sindĩ ñanepi, mĩnem gĩmĩn ba satnĩn nĩm mep ñanekalĩĩ. Sindĩ lĩksi nĩm taĩnginekalĩĩ. Tĩmbi kiupĩ tĩpet wakĩt kesisi gwĩlap ba toĩa youtilok nĩm mep ñanekalĩĩ. ¹¹ Sindĩ it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekalĩĩ, wolonda ama kĩndem nolĩ not tĩ-samektok e-lonjĩmbi en-nandĩ tĩnekalĩĩ. En-nandĩ tĩmbĩmbi, nĩsi inda-dakleumbi, en gĩta ñambi, wandĩĩ patnekalĩĩ tuop endok ilnangot dou mĩlat tĩnekalĩĩ. ¹² Endok ilnan loĩpi, amatam ñĩndĩĩ enĩnekalĩĩ, ‘Busuk sindok kandaĩ palekak.’ ¹³ Tĩkap it wolok gĩnaĩ pakaĩ endĩ

* **10:4:** Selot ama endĩ Roma nasilĩ Juda amatam yambĩ-dĩkĩneĩngĩlĩĩ wĩn endok kwelan ep kleu ñanelĩĩndok nandĩmbi, mik tĩ-semgĩlĩĩ.

not ti-samnekalĩnda, busuk wali endok kandañ palekak. Nĩmda, Anutu ni-nandumbi, busuk wĩn yapma ti-keukak. ¹⁴ Ti-ka-p it ba it kwet nolok ama nolĩ not no ni-m ti-samnelĩnda ba mandanjĩ no ni-m nandĩnelĩnda, yambinekalĩñ. Yambinep tiñĩpi, dausĩnan kesĩsĩ plon kwĩliñ sapak wĩt sapleum pi-umbi, ‘Anutulĩ siñgi wĩt-nĩmlak’ wĩndĩñ sambĩ-nandĩ-daklenekalĩñ. ¹⁵ Nak biañgan sanba nandĩwĩt: Anutulĩ amatam yambĩ-danbekak wolonda it kwet sĩnda siñgi wĩt-samnekalĩñ endok kolanjĩ wolok tuan wali amatam kolan papait nindĩ damañgan Sodom gĩt Gomola it kwelan kuñgĩliñ endok kolanjĩlok tuan makleukak.” †

Yesulok gwañgwañii endĩ amatam yambĩ-kĩliñ embi kulok

¹⁶ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nandañ. Nak amatandoñ san-mulam ñambi, kanjĩknailok boñgĩpsĩnan kunekalĩñ. Endĩ kamot moyen sañan wandin, timbi sĩndĩ sipsip gembĩnjĩ ni-mnat wandin. Endĩ sep timbĩ kolanelĩndok nandañ, wala timbi sĩndĩ nandĩ-kĩliñ timbi kuñĩpi, yom ni-m ti-nekalĩñ. ‡

¹⁷ Sĩndĩ ama yambĩ-kĩliñ embi kunekalĩñ. Endĩ manda plon sep ki-mĩtnelĩndok ama biesĩlok kisĩnan sapĩli-ĩmbi, it kiyaunjĩ gĩnañ sep waip-nekalĩñ. ¹⁸ Endĩ naka timbi ama wapmañ ba ka-dĩkĩne ama endoñ mandala sanañgĩli-ĩmbi,

† **10:15:** Sodom gĩt Gomola nasilok timĩpmĩle wandin wala Anutulĩ ep siu dĩnguk. (Stat 18:17–19:29) ‡ **10:16:** Grik manda plon Matayolĩ manda wĩn ñĩndĩñ youkuk, “Sĩndĩ malet nandĩ-daklenat ba mambaip yom ni-mnat wandin kunekalĩñ.”

telak inda-samumbi, giñgít manda k'ndem en ba diw'in Juda ama n'im enda bo en'nekalíñ. ¹⁹ Mandala sep ñañ'ilimbi, 'Nek enetamíñ' wala nandi bendi wopum n'im t'nekalíñ. Neta, manda plon ilimbi, wolongan Anutulí manda eelok daut samumbi enekalíñ. ²⁰ Manda enekalíñ w'in s'nlók n'im. W'in Bepsi enlok D'ndim Woñ endi sep tímbi pañg'itaumbi enekalíñ.

²¹ Ama diw'in nak n'im nep kleañ endi dasii ba kwayañjii nandi-kil'ikti namañ w'in kanjiknailok kisinan yapipi, yandipmi kimnelíñdok. Ba besii diw'indi gwañgwañji bisat w'ndiñgangot t'isemnekalíñ. Tímbi wembe gwañgwalí menj' bepsila w'ndiñgot kanjik t'isembi, amalí yandipmi kimnelíñdok enekalíñ. ²² Tímbi nokok giñg'itnai kuañda tímbi amatam git'ikti nandi-kunjita wopungan t'isam t'ikunekalíñ. Gan no en m'lap wandin indañmekak tuop nep kwambiñ dambi n'im nambiukak, endi wakan Anutulí kuñgu taletalen n'imnatnan t'ikekim'ilekak. ²³ Tímbi it kwet nolok nasili m'lap kusei kusei samnekalíñda, it kwet nolok pimbi ñanekalíñ. Nak biañgan sanba: s'ndi Isael it kwet patak tuop kenanji gama n'im tímbi taleñ'ilimbi, Amalok Niñañ en bi tombekak."

Yesulok gwañgwañjii endi Anutu en noñganla m'is-ñ'mlok

²⁴ Yesulí yous'imbi enguk, "M'laptok kandañ nak ñ'ndiñ sanlet: gwañgwalí n'ndaulin n'im makle-patak, tímbi kena gwañgwa s'lanin endi molomñ'in n'im makle-patak. ²⁵ Wala tímbi amalí

nindaut ba molom miꞑlap nitek ti-semnekalin, wɨndinꞑangot gwaꞑwan ba kena gwaꞑwanla ti-semnekalinda, wala endi manda nimnat. Endi naka Belsebul nangilin, win Satan. Sambatsiilok kumbamla wɨndin ninꞑilininda, nitek timbi sambatnai nim san-kolakolae sinik ti-sammelin?

²⁶ Gan amala nim misinekalin. Nepek sembin patak win sindi amatam enbi tawaumbi, ba manda sembin gitik win eu inda-dakleukak.

²⁷ Manda tim sinlaꞑan sansanin win maim plon amatam gitik eni-dakle-semnekalin, ba manda janjat sanlet win indaꞑan e-koli piukak. ²⁸ Sindi amatamda nim misinekalin. Endi gwɨlapsinꞑot wipi, ginaꞑji tip wɨwittok gembini pat-semhlak. Gan Anutu endi gwɨlap git ginaꞑ tip niset tipelatkan ep munjulim jimbini pindemiktok gembipalimlak endaꞑot misinekalin.

²⁹ Monik tipnam tipet minem kwandai gimin noꞑanlinꞑot tuatuan, gan noꞑan piulekta, sindok Bepsili win nandi-talelak. Endi monik kambak wandin yambi-diknelakta, ³⁰ sindi bo sambi-diknelak, timbi kumbanji saktok kunakunat win bo nandi-talelak. ³¹ Sindi Anutulok dainan loloꞑ sinik, monik tiptip asupgan yapma kleaꞑ, wala timbi amatamda nim misinekalin.

³² Sindi amalok dausinan ‘Nak Yesulok ginꞑit kulet’ wɨndin e-dakleaꞑ, nak bo wɨndinꞑangot kunum Bepnalok dainan sinda ni-dakleutat.

³³ Gan sindi naka amalok dausinan ‘Nak nim nandinꞑilet’ eaꞑ, nak bo wɨndinꞑangot kunum Bepnalok dainan sinda ‘Nak nim nandi-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliili mɪlap bembɪmbi, no en epmi plap tauskak enda tuan palmekak

³⁴ Yesuli yousɪmbi, gwaŋgwaŋiila ŋɪndiŋ en-guk, “Sɪndi ŋɪndiŋ nɪm nandi-namnekalɪŋ, ‘Endi kwelandok mik gɪtik tɪmbɪ taleupi indaŋguk’. Nak mik tɪmba taleuktok nɪm indaŋgut. Nɪm. Nak kakit nomɪk ³⁵ amatam ep tambɪleptok indaŋgut. Wɪndiŋda ama nolɪ beula kanjik tɪŋmumbi, wiulɪ meŋla kanjik tɪŋmum, tamɪnlɪ nambɪn tamla kanjik tɪŋmekak, ³⁶ wɪn ama nolok sambalii endi endok kanjikŋii tɪnekalɪŋ. ✧

³⁷ Nandaŋ. Ama no en gɪnaŋli nak nep kasɪlelak, gan gɪnaŋli meŋ ba beu ep kasɪle-sɪnɪk talakta, nandiŋmam tuop nɪm tɪ-namlak. Tɪmbi ama no gɪnaŋli nak nep kasɪlelak, gan gɪnaŋli wemben ba gwaŋgwan kasɪle-sɪnɪk talakta, nandiŋmam tuop nɪm tɪ-namlak. ³⁸ Tɪmbi ama no kloŋbalɪ nɪm bembɪ nep kle-kulakta, enda bo nandiŋmam tuop nɪm tɪ-namlak. ³⁹ Ama no kuŋgun enlok biŋmilak, endok kuŋgun pailimekak. Gan ama no naka tɪmbi kuŋgun bi-namlakta, endi kuŋgun taletalen nɪmnat indaŋmekak.”

⁴⁰ Yesuli yousɪmbi enguk, “No en sɪnda not tɪ-samlak, endi naka not tɪ-namlak, tɪmbi no en naka not tɪ-namlak, endi Anutu nan-mukuk enda not tɪŋmilak. ⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tɪmbi not tɪŋmilak, enda Anutulɪ plofeta tuan kɪndem milak wɪndiŋgangot mɪukak. Tɪmbi no en ama dɪndɪm no endok dɪndɪm kuŋgula tɪmbi not tɪŋmilak, enda Anutulɪ ama dɪndɪmla tuan kɪndem milak wɪndiŋgangot

✧ **10:36:** Maika 7:6

m+iukak. ⁴² Sindi giñg+tnai kosi nimnat ñin endoñnan nanin no ka-nandiwit. Nak biañgan ñindiñ sanlet: no en ama wolok kusei kadaklembi, plap tiñmilak ba tukgot gipi milak endok tuan win biañgan Anutuli k+milim palmekak.”

11

¹ Yesuli gwañgwañii 12 w+ndiñ eni-dikñe-sem-talembi, walinin pi ñambi, Juda amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kindem enbektok it kwet pakiliñnan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nim wala ginañ tipet tiñgiliñ

Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama tiñmiñguk

² Timbi Yoane tuk ii-sem kena tiñguk en it kwambiñ ginañ k+milim pakuk. Papi, Yesu Mesiali kundit kusei kusei tiñguk wolok giñgit nandiñgukta, gwañgwañii diwin en-mulim Yesuloñ ñambi, ³ ñindiñ nikañbi eñgiliñ, “Anutuli ama ni-mulim bi-nimektok een win dik wakan ba? Ba nola mandita-kunekamiñ?” ⁴ Eumbi, Yesuli tambanem enguk, “Sindi undane ñambi, kunditna dausiñ kañ ba pawanjili nandañ wolok kasat Yoanela ñindiñ tiñmiñekaliñ: ⁵ dausiñ sipsipm+in endi deiañ, kesit nim kuañ endi kesit kuañ, wanda kwambiñjat endi wandanji gilitalak. Pawanji kamalañguk endi manda nandañ, kimgiliñ endi nombo ep timba milap kaik pakañ, ba p+mbiñen enda giñgit manda

kɪndem enba nandañ. ⁶ Tɪmbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandi-kɪlɪktɪn nɪm pipɪlak, endɪ amatam dɪwɪn yapma kle-patak.”

⁷ Tɪmbi Yoanelok gwañgwañiili Yesu kañbim ñañɪɪmbi, Yesulɪ amatam kɪmɪn tɪ-pakɪɪñda Yoanela ñɪndɪñ enguk, “Sɪndɪ kwet kambaññan sɪlaninnan ñañgɪɪñ, wɪn nek kanepi ñañgɪɪñ? Wɪn klinandok kundɪt no sasaleɪ pendɪɪmbi ña-bɪt tɪmbɪm kanepi ñañgɪɪñ ba? ⁸ Tɪkap nɪmda, sɪndɪ nek kanepi ñañgɪɪñ? Ama no dasidasin kɪndem pamanat kanepi ñañgɪɪñ ba? Nandañ: ama wandisɪ endɪ ama wapmañdok isɪnan pipat mɪlat tɪ-kuañ. ⁹ Wɪndɪñda nek kanepi ñañgɪɪñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kañgɪɪñ walɪ plofet sɪlanin no nɪm. Nak ñɪndɪñ sanlet: Yoane endɪ engano. ¹⁰ Endɪ Anutulok gɪñgɪt ee ama, wɪn enda wakan manda ñɪndɪñ youp bimbɪn patak, ‘Nandɪlañ, nak gɪñgɪt ee amana no nɪ-mulambi, telak dama tɪ-gambi, telak tɪ-dɪndɪme kena tɪ-gamekak.’ ✧ Wɪn Yoanela manda wɪndɪñ youp bimbɪn patak. ¹¹ Nak biañgan sanba: Yoanelɪ amatam gɪtɪk dama kuñgɪɪñ ba man ñɪndɪñgɪt kuañ endok loloñ sɪnɪk yañ, gan ama pɪmbɪñesi gɪtɪk Kunum Molomdok gɪñgɪtñii kuañ endɪ bo Yoane makleañ.

¹² Yoanelɪ tuk ii-sem kena kusei kɪmɪpi tɪñguk walinin bɪkap man ñɪndɪñgɪt nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endɪ Kunum Molomdɪ amatamñii nɪtek yambi-dɪkñelak wolok endaut manda wɪn mik tɪ-ñɪmbi, tɪmbɪ kolanelɪñdok

✧ **11:10:** Kisim Bek 23:20, Malakai 3:1

gĩngĩne kena tañ. ¹³ Yoanelĩ kenan gama nĩm kusei kĩmĩliĩĩĩĩmbi, Mose gĩta plofet ama gĩtik endĩ Kunum Molomdĩ amatamĩii telak nĩtek yambĩdĩkĩũekak wolok plon manda youkĩliĩ. ¹⁴ Tĩkap sĩndĩ manda ñĩn tĩke-dasineliĩndok tuopta wĩn ñĩndĩĩ: plofet amalĩ Elia Mesialok telak dama indauptok eĩngĩliĩ wĩn Yoane wakan. ¹⁵ No en pawaĩnat endĩ mandana nandĩmbi nandĩ-kĩliĩ eukak.”

Amatamdi Yesulok kenanla nandum tlal tĩngukta enombĩnguk

¹⁶ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nak amatam man ñĩndĩngĩt kuañ sĩnda nĩtek ewit? Sĩndĩ wembe gwaĩgwa wandin ipakanan pipapi, nosiila ñĩndĩĩ kiti-semañ, ¹⁷ ‘Pakĩũak pendĩtnambi, sĩndĩ kap nĩm tilĩĩ. Ba nĩndĩ kap blan tinambi, mano nĩm tilĩĩ.’ ¹⁸ Kusei ñĩndĩĩda tĩmbi sĩnda wembe gwaĩgwa sanlet: Yoanelĩ indambi, nanañ gĩtik kĩmĩsipbi, wain tuk no nĩm pa nalak, tĩmbi sĩndĩ ‘Yal kolanli piĩmĩlak’ pa nĩañ. ¹⁹ Tĩmbi Amalok Nĩñañ endĩ indambi, nanañ gĩt wain tuk pa nalak, tĩmbi sĩndĩ ñĩndĩĩ pa nĩañ, ‘Wĩ kawit! Endĩ nanañ gĩt wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not tĩ-semllak!’ Gan amatam Anutulok nanandĩ kleĩpi kundit kĩndem tañ endĩ nanandĩ wĩn dĩndĩm sĩnik tĩmbi dakleañ.” Yesulĩ wĩndĩĩ eĩnguk.

²⁰ Endĩ dama it kwet dĩwĩnnan kundit engano gembĩnat sĩnik asupgan tĩnguk, gangan wĩnasilĩ gĩnaĩjĩ nĩm tambaneĩngĩliĩ, wala tĩmbi endĩ kusei kĩmĩpi, it kwet wĩn enombĩmbi eĩnguk, ²¹ “Kolasin gĩt Betsaida nasi sĩndĩ kilaĩmet! Anutulĩ mek salamĩlekak! Nak kundit engano

gembinat asup sindok kandañ tiñgut, gan sindi ginanji nım tambaneñgılıñ. Kudit win Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endi ginanji tambaneañ win inda-daklenepi blandok dasin-dasin dasimbi, kwılıñ plon pipatneliñ. *

²² Windiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambı-danbekak wolonda sindok kolanjılok tambon wali Tilo git Sidon nasilok tambon win makleukak.

²³ Timbi Kapaneam nasi, sindi ‘Anutuli kunum ginanji nıp loukak’ wındiñ nım nandınekalıñ! Nım sınık, sindi jımbiñ sep kolı pımbılokgot. Nekta, nak kudit engano gembinat asup sindok kandañ tiñgut, gan sindi ginanji nım tambaneñgılıñ. Kudit win Sodom kwelan indaumda, wınasılı ginanji tambaneumbi, Anutuli it kwet win nım timbi kolaumbi, ñındıñgit guma palek. ²⁴ Windiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambı-danbekak sindok kolanjılok tambon wali Sodom nasilok tambon win makleukak.”

Amatamdi Yesu enloñ bıneliñdok enguk

²⁵ Nain wolonda Yesuli ñındiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñındiñda gan-kındem dalet: dık nanandiñga dıwin ama nanandınjıat ba nandi-daklenjıat enda kımısembiñguñ, gan nanandi sembin win amatam nanandınjı nımnat enda timbi daklesemguñ. ²⁶ Bep, biañgan sınık, dık wındiñ indauptok nandiñguñ.” ²⁷ Eñıpi yousimbi, amatamda enguk, “Bepnalı gembın nanandın

* **11:21:** Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nım.

gítik wín naka nam-taleñguk, tímbe en noñganliñgot Niñañ nandi-namlak. Tímbe Bep wín nindi nandiñmañ? Wín Niñañ en ba ama nin endi epmbi, Bep daut semlak endiñgot Bep nandiñmañ.

²⁸ Kena gim tímbe mɔlap bemañ sɔndi gítik nokoññan bi-talewit. Biumbi, nak pat-nandi samambi, simbasi busukñewin. ²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala nim ewa lolak, wala tímbe sɔndi nambium sanañgɔlambi, manda san-daut ti-samlet wín tañgonenekaliñ. Wíndiñ ti-kuñipi, ginañjɔli busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgoneneliñdok samlet wín tikembi tañgonenekaliñ. ³⁰ Wín mɔlap nim, wín pañgɔtninga n.”

12

Yesulok mandali endikñe manda damañgan youkɔliñ wín maklelak

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñgɔpnan ñañɔlɔmbi, gwañgwañii en kle-ñañgɔliñ endi nanañjɔla tímbe, kusei kɔmɔpi, plaua mɔnjɔp mep nañgɔliñ. ² Tímbe Falisi ama diwíndi wín kañbi, Yesu nimbi eñgɔliñ, “Wí ka. Gwañgwañgaili Sabat pat-nandi naindok endikñe manda maklembi, kena tañ.” ³ Eumbi enguk, “Devit gít nolii en gíta pakɔliñ endi nanañ gawat inda-semgukta Devitti nitek tiñguk? Sɔndi kasat wín pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek? ⁴ Endi Anutulok sel it ginañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tiñmɔmɔn wín mep piumbi, sambalii gíta nañgɔliñ. Plaua wín tapma

ama endiñgot nanalok, gan Devit gıt nolii endi kimısip manda maklembi nañgılıñ.

⁵ Tımbi endikñe manda Moseli youkuk wali ñindiñ ninı-daut nımlak wın sindi wındiñgangot pinat nandımbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amalı tapma it gınañ kena tıñıpi, Sabattok endikñe manda makleañ, gan wali Anutulok dainan yom nım indalak. ⁶ Tapma ittok kandañ nak ñindiñ sanlet: nepek ñı patak wolok loloñılı tapma it maklelak. ⁷ Tımbi Anutulok mandalı ñindiñ elak, ‘Nak ama gınañ busuk ti-semnelıñdok nandılet, tapma ti-namañ wala nım.’ Sındi manda wolok kusei nandi-kılıñeumda, ama yom nım tañ en yom plon nım yapıtnelıñ. ⁸ Nekta, Amalok Nıñañ Anutulı ni-mukuk endi Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesulı waliningan yousım ñambi, it kiyaunjınan loñguk. ¹⁰ Tımbi ama no kii tombon dalandan endi wolok bımbı pakuk. Wındiñda ama diwısılı Yesu manda plon kimıtnepi nı-nandımbi eñgılıñ, “Dık nıtek nandılañ? Ama nolı Sabatta ep tımbı kındem da wın kındem tımbek ba nım?” ¹¹ Eumbi enguk, “Sındoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban gınañ pımbı, endi nıtek tımbek? Endi sipsip wın tıke tiañeumbi lambıuk bek. ¹² Gan amalı loloñ sınık, sipsip maklelak yañ! Wala tımbi Sabat nainnan kundit kındem tı-semeñ wın kındem.” ¹³ Eñıpi, ama wala ñindiñ niñguk, “Kıka kot-suat” eumbi, amalı wındiñ tımbımbı, kiılı bında kındem dambi, tombon wandin tıñguk. ¹⁴ Gan Falisi amalı mılapı pı

ñambi, kimin timbi, telak nitek plon Yesu wili kimneliñdok manda e-lonji tiñgiliñ. ¹⁵ Yesuli win nandi-daklembi, walinin pim ñaņguk.

Yesu en nindok kena ama?

Timbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jimbatsiat gitik ep timbi kindem daumbi, ¹⁶ kena tiņguk wolok giņgit joņgo nim eu satauktok ekimisip ti-semguk. ¹⁷ Endi windiñ timbimbi, Anutuli plofet Aisaialok man plon Mesialok manda ñindiñ eņguk wolok bien inda-dakleņguk, ¹⁸ “Ñin nokok kena gwaņgwa nak en natnalok kasileņgut.

En wakan nak ginañnalı kasilembi, nandi-koņgom ti-ñimbi, endoññan Woña kimilimetat.

Timbi nak telak nitek plon amatam ep timba dindimenekaliñ win endi kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambiñlok nim, timbi endi paņga indanan manda nim eu piukak.

²⁰ Endi klinandok kundit gambin nimnat giloup tilak wandin no nim ombekak, ba tipalalok kolsalen duat pitpit tilak wandin no nim pendilim kimbekak.

Endi kenane-palimbi, amatam dindim indaneliñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

²¹ Timbi kwet tuop ama wali bimbi epmektok en mandı-patnekalıñ.” ✧

²² Nain wolonda ama no Yesuloñ naņgıp biņgiliñ, win yal kolanı piñmiņgukta timbi man ba dai tıpelatkan sipgımık. Timbi Yesuli timbi

✧ **12:21:** Aisaia 42:1-4

k'indem daumbi, nepenepek kañbi manli manda eelok salaktañmiñguk. ²³ T'imbi amatam gi'tikti kundit win ka silikñembi, n'isiñgan e-nandi t'imbi pa eñg'il'iñ, "Ama Wapmañ Devittok Komblin b'imb'lok e-ta-bañ win ñakan bek?" ²⁴ Gan Falisi amal' manda win nandiñg'il'iñda t'imbi Yesula ñ'indiñ eñg'il'iñ, "Win yal kolandok telak damanj' Belsebul endok gemb'inlañgot yal kolan ep kle-semalak." ²⁵ Yesuli nanand'nj' ka-nandiñgukta ñ'indiñ enguk, "Ama wapmañ nolok giñg'itñii' tamb'ipi n'isiñgan miañ end' kola sin'ik tañ. Ba it kwet ba sambat noli windiñgangot tañ end' n'im diñdam patnel'iñ. ²⁶ Windiñgangot Satandok giñg'it noli enlok nol no kle kolimda, Satandi enla mik tiñmumbi, endok ka-d'ikñenli plakan talewik.

²⁷ S'indi 'Ama wali Belsebullok gemb'inla yal kolan ep kle-kot pa tilak' windiñ naka naniñ. Manda win bien t'imbekta, nindi sindok gwañgwanjii gemb' emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? N'imda, manda nokok gemb'inalok kuseila eañ wolok bien n'im inda-daklelak yañ. ²⁸ Win Anutu enlok Woñdi nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebuli n'im. Windiñda ñ'indiñ inda-daklelak: Anutuli ikan sindok boñg'ipsinan amatam yambi-d'ikñelak. ²⁹ Ba ama noli ama gemb'nat nolok it g'inañnan slak lombi, giñg'itñii joñgoñgan epmektok tuop ba? N'im ya! Dama end' ama gemb'nat win tikembi, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it g'inañ pakañ win gumañ ep talewik.

³⁰ Ama no nak not n'im ti-namlakta, end' kanjik ti-namlak. T'imbi ama no nak n'im nep platambi, Anutuloñ amatam n'im ep k'im'in tilakta, end' ep

kleum papuseneañ. ³¹ Wĩndiñda ñĩndiñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ni-kolayañ, endok yomji gitik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dĩndim Woñ ni-kolalakta, endok yomĩn Anutuli nim biñmekak. ³² Tĩmbi ama no Amalok Niñañ enda manda kolan elakta, endok yomĩn Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dĩndim Woñ gembĩn namlak, enda manda kolan elakta, endok yomĩn Anutuli man ñĩndiñgit ba nain tale-talenan bo nim biñmekak. Wĩndiñda kusatnala gĩnañ tipet nombo nim tinekaliñ. ³³ Komba no kindemda, endi bien kindemgot pa lalilak, tĩmbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Wĩn komba wali kolan ba kindem wĩn bienli mek daut samlak.

³⁴ Sindi manji manbenji malet upmat nomiik. Ama kolanda, nittek tĩmbi manda kindem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok gĩnañnan tokñelakta, wakan eu lambilak. ³⁵ Ama kindem nepek kinde kindem gĩnan gĩnañ pa wisi-kotak, endi nepek kindemgot pa tilak, tĩmbi ama kolan nepek kola kolan gĩnan gĩnañ pa wisi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak. ³⁶ Nak ñĩndiñ sanba: Anutuli amatam sambĩ-danbekak nain wolonda endi manda kolan gitik eñgiliñ wolok kusei e-dakleneliñdok sanbekak. ³⁷ Neta, Anutuli mandañga kañ-danbi, wolok tuop dik ama dĩndim ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en enlok kusai tĩmbi dakleuptok kundit engano no tĩmbim kaneliñdok niñgiliñ

³⁸ Tĩmbi endikñe manda nandi-tale ama gĩta Falisi ama endoñnan nanin dĩwĩndi Yesu niñgiliñ, “Endaut, dik nandi-nĩmbi, kundit

engano sɪnɪk no tɪmbɪmbi kanetamiñ.” ³⁹ Gan endi ñɪndiñ tambane enguk, “Amatam man ñɪndiñgɪt kuañ sɪndɪ kolan tɪmbi, Anutu bi-sɪnɪk tañ. Sɪndɪ kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundilɪñgot daut samum kanekaliñ. ⁴⁰ Yonalɪ tim sandap tɪpet gɪt no tuk gaut wopumdok mɪnjɪp gɪnañ pakuk. ✧ Wɪndiñgangot Amalok Nɪñañ endi bo maim tɪpet gɪt no kwet gɪnañ palekak kanekaliñ.

⁴¹ Nandañ: Anutulɪ amatam manda plon yapɪlekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñgɪliñ endi amatam man ñɪndiñgɪt kuañ sɪn gɪta yakan mɪlapi, sɪndok kusasi tɪmbɪ dakleukak. Neta, endɪla Yonalok mandala gɪnañjɪ tambaneñgɪliñ, gan sɪndɪla ama nin Yona maklelak endok manda nandiɪmbi, gɪnañjɪ nɪm tambaneñgɪliñ. ⁴² Wɪndiñgangot Anutulɪ amatam manda plon yapɪlekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endi bo amatam man ñɪndiñgɪt kuañ sɪn gɪta yakan mɪlapi, sɪndok kusasi tɪmbɪ dakleukak: endɪla ama wapmañ Solomondok nanandi kindem nandiuktok kwet mayañgan nanin sɪnɪk wali endoñ biñguk, gan sɪndɪla ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kɪmneñgɪliñ.”

⁴³ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Yal kolan nolɪ ama no ka-mɪsɪm poñawɪkta, endi kwet kasatnan ña bit tɪmbi, pipapat komblin lonjɪwɪk. Lonjɪm nɪm kañbi, ⁴⁴ enla ñɪndiñ ewɪk, ‘Nak bɪndambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kawɪk wɪn: it wɪn jamɪmbi tɪ-kɪliñem biumbi, itgot palek. ⁴⁵ Kañbi pɪ ñambi, yal kolan kɪt

✧ 12:40: Yona 1:17

tambon tambon t̄ipet endok gemb̄inj̄il̄i en mak-leañ ep t̄imb̄i indambi yanañḡil̄im, it wolok ḡinañ lombi pi pat m̄lat t̄inel̄iñ. W̄ind̄iñda t̄imb̄i damañgan ama wala m̄lap lakat indañm̄ñguk, gan man m̄lap wopum s̄n̄k indañmek. Enda indañm̄ñguk, w̄ind̄iñgangot amatam man ñ̄nd̄iñḡit kolan t̄i-kuañ s̄ndoñ indasamekak.”

Yesulok sambalii w̄in nin?

⁴⁶ Yesul̄i amatam manda en-paliñ̄l̄imbi, meñ ḡit kwayañii end̄i b̄i tombi, pawan ipi, en ḡita manda e-nand̄i t̄inel̄iñdok eñḡil̄iñ. ⁴⁷ T̄imb̄i ama nol̄i Yesu n̄imbi eñguk, “Nand̄ilañ. Meñga kwayañgai pawan b̄i ipi, dik̄ita manda e-nand̄i t̄inepi nandañ.” ⁴⁸ Gan Yesul̄i ama wala ñ̄nd̄iñ tambane n̄ñguk, “Mena kwayanai w̄in nin?” ⁴⁹ Eñ̄ipi, gwañgwañiila k̄it yout t̄i-sem̄bi n̄ñguk, “Ñ̄i ka: mena kwayanai ñ̄i pakañ. ⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum ḡinañ patak endok man tañgonelakta, end̄i wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

**Ama Wapmañ̄i amatamñ̄ii n̄itek
yambi-d̄ikñelak wala Yesul̄i
e-yout manda enguk**

13

Ḡiñḡit manda k̄indem w̄in nanañ m̄inj̄ip ama nol̄i kena ḡinañ kokuk wandin

¹ Sandap wolonda Yesul̄i it bimbi, tuk guañnan ñ̄ambi, amatam en̄-daut t̄i-sem̄epi tuk baliliñnan ñ̄a pipakuk. ² T̄imb̄i amatam asupt̄i endoñ

bi kımın tıñgılıñda tımbi, endi kikeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalımbi, amatam kımın wopum endi tuk pawan ilımbi,³ e-yout mandalı nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñıpi ñındıñ enguk, “Nandañ. Ama noli nanañ mınjıp kokotta kenañ gınañ ñaınguk.⁴ Nambi, mınjıp kot-ti-kot-ti-ñañlımbi, mınjıp dıwın telak plon pıumbi, monıktı bım nātaleıngılıñ.⁵ Tımbi mınjıp dıwındı kawattı salaiumbi kwet lakatgot pakuknan pıñgılıñ. Mınjıp kwet plongot pakılıñda tımbi mindin plakan tawa lambıñgılıñ.⁶ Gan kakailı sua embi, kwet nım tıke gembılaumbi, maimdı lambı ep dıumbi, yaıetambi kım-taleıngılıñ.⁷ Mınjıp dıwındı kwet koselek mınjıp pakuknan pıñgılıñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselektı bendımbi ep taplıumbi kım-taleıngılıñ.⁸ Mınjıp dıwındı kwet galk gınañ pıñgılıñ walı lambım wopum dambi, bien lalıñgılıñ. Kusei dıwındı bien 100 100 lalıñgılıñ, dıwındı bien 60 60 lalıñgılıñ, tımbi dıwındı bien 30 30 wındıñ lali-ta-ñaıngılıñ.⁹ No en pawaınat endi mandana nandımbi nandı-kılıñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwaıngwaııılı endoñ bımbi nı-nandımbi eıngılıñ, “Amatam manda enlañ wın kusei nıtehta tımbi e-yout manda gıta pa enlañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdı amatam telak nıtek yambi-dıkñelak wın damaıgan pat-sembın pakuk. Nepek wın endi sında sanbı dakle-talelak, gan amatam dıwında nım.¹² Neta, no en nepek palmılak wın tıke-kuumbi, enda nombo yousi-mıumbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmılak wala

nandum tlal t̄lakta endok nepek lakat palm̄lak w̄in apma t̄ikeñm̄umbi, slak palekak. ¹³ Ama wandis̄ wal̄i dauts̄il̄i kañ, gan n̄im ka-d̄ind̄im eañ, ba pawanj̄i k̄im̄ikañ, gan n̄im nandañ ba n̄im nand̄i-dakleañ, wala t̄imbi nak manda e-yout manda ḡit pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaial̄i nek indauktok eñguk w̄in man ñ̄ind̄iñḡit amatam wandis̄iloñ inda-semllak. End̄i Anutulok mandan ñ̄ind̄iñ eñguk, ‘Amatam ñ̄al̄i manda nand̄inekal̄iñ, gan n̄im nand̄i-daklenekal̄iñ, ba dauts̄il̄i kanekal̄iñ, gan nek kañ w̄in n̄im ka-nand̄i-tomnekal̄iñ. ¹⁵ Nekta, endok ḡinañ nanand̄inj̄il̄i kwambiñ dañgukta, pawanj̄il̄i manda nand̄inepi kunj̄it tañ, ba dauts̄il̄i n̄im kanel̄iñdok masipmañ. W̄ind̄iñ n̄im t̄imbi mda, end̄i dauts̄il̄i kañbi, pawanj̄il̄i nand̄imbi, ḡinañj̄il̄i nand̄i-tombi, ḡinañj̄i tambaneumbi, nak ep t̄imba k̄indem danel̄iñdok nokoññan b̄inel̄iñ.’ ✧ Anutul̄i amatamdok plon manda w̄ind̄iñ eñguk. ¹⁶ Gan s̄ind̄ila dauts̄il̄i k̄indem kañ, t̄imbi pawanj̄il̄i guma nandañ, wala t̄imbi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ. ¹⁷ Nak biañgan s̄in̄ik sanba: plofet ama ḡita ama d̄ind̄im damañgan kuñḡil̄iñ end̄i nepek s̄ind̄i kañ w̄in kanepi nand̄i-koñgom t̄iñḡil̄iñ, gan n̄im kañḡil̄iñ, ba manda s̄ind̄i nandañ w̄in nand̄inepi nand̄i-koñgom t̄iñḡil̄iñ, gan n̄im nand̄iñḡil̄iñ.”

¹⁸ T̄imbi Yesul̄i yous̄imbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “S̄ind̄i pawanj̄i k̄im̄ipi, m̄inj̄ip kokottok e-yout manda san̄t wolok kusei san-daklewambi nand̄iw̄it. ¹⁹ Nanañ m̄inj̄ip telak plon p̄iñguk manda wolok kusei w̄in ñ̄ind̄iñ: amal̄i Anutul̄i

✧ **13:15:** Aisaia 6:9-10

amatamñii nitek yambi-dikñelak wolok giñgít manda nandimbi nim tike-kulak, timbi kolan molomdi bimbí, manda ginañnan kokolin win apma tikeñmilak. ²⁰ Minjip kawat plon piñguk manda wolok kusei win ñindañ: amali giñgít manda silisilinat nandimbi, plakan ginan ginañ dasilak, ²¹ gan manda ginan ginañ pilak wali nim pa kwambiñ dalak. Nim, wali nain dumangot papi pailmlak. Win kuñgunlok plon mlap indañmlak, ba Anutulok manda tike-kuañ endok plon mlap kusei kusei inda-semum yambílak, nain wolongan nanandi-kiliktin pi pilak. ²² Ba minjip kwet koselek minjip pakuknan piñguk manda wolok kusei win ñindañ: amali giñgít manda win nandílak, gan kwelalok mlap ba minem kwilikwili wolok nandi-koñgomli ginañ timbi pailmbi, manda nandílak wolok bien nim indañmlak. ²³ Minjip kwet galk ginañ piñgiliñ manda wolok kusei win ñindañ: amali giñgít manda win nandimbi nandi-kiliñ embi, kimít kle kuañ. Endok bien win 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dikñe kena kanjik nat, gan wandingan embi sapakñelak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi, e-yout manda no amatamda ñindañ enguk, “Kunum Molomdi giñgítñii yambi-dikñelak win ñindañ: ama noli kenan ginañ nanañ kindemlok minjip kokuk, ²⁵ gan tim boñgipnan ama gitiktí dou-palíñilmbi kanjikñilí kena wolok ñambi, kli kolandok minjip kopi pi ñañguk. ²⁶ Pakapi, mindin tawa lambimbi, bien indaup timbimbi, kli kolandi

bo inda-dakleñgılıñ. ²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiili wın kañbi, molomloñ ñambi niñgılıñ, ‘Wopum, dık kenaña gınañ mınjıp kindemgot kokuñ. Gan nıtek tımbi, kli kolanlı indalak?’ ²⁸ Wındıñ ni-nandumbi enguk, ‘Wın kanjıkna noli kolımbi lambılak.’ Eumbi ni-nandımbi eñgılıñ, ‘Wındıñda nındı ña kli wın tamat kotnetamıñ ba?’ ²⁹ Eumbi enguk, ‘Wındıñ nım. Kak biu palen. Nım kañbi, kli tamat kokamıñ embi, nanañ wakıt tamatneliñ a. ³⁰ Biumbi, nanañ gıta kli nıset tıpelatkan lambındekamık. Tımbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba gınañ sium dıukak. Tımbi nanañ bien wın wıstıkot itna gınañ ep wıstıkolım palekak.’”

³¹ Yesulı e-yout manda no ñındıñ enguk, “Kunum Molomdok kaundıkñe kena wın mastat mınjıp * ama noli kenan gınañ kokuk wandin. ³² Mastat mınjıp wın yaya mınjıp tip mınam sınık yañ, gan tawa lambılak wolonda yaya walı dıwın yapma klembi, komba nomık wopum dalak, wala tımbi yaya wolok gayam plon monıkti bımbi, isi tañ.”

³³ Yesulı yousımbi, e-yout manda no ñındıñ enguk, “Kunum Molomdok kaundıkñe kena wın ñındıñ: tam noli kımılı bendı lakatgot tıkemi, plaua kwılan wopungan wakıt tambanemi, papalem kaumbi, plaua walı gıtık bendımbi lambılak.”

³⁴ Yesulı amatam kımın wopumda manda

* **13:31:** Mastat mınjıp wın wambıñ mınjıp wandin.

gitiñgitik enguk wın endi telal no git nım eñguk, endi e-yout mandaliñgot enguk. ³⁵ Endi wındiñ tımbımbi, plofet ama noli manda ñındiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

“Nak e-yout mandaliñgot manda enbi, nanandi sembin kwet kusei kimikimilinan nanin pat-ta-bañ wın enba dakleutat.” ☆

³⁶ Tımbi Yesuli amatam kimin wopum yambık bimbi, gwañgwañii git ilan ñañguk. Ña palıñlımbi, gwañgwañiili endoñ bımbi nıkañbi eñgılıñ, “Dık e-yout manda eñañ wın - kli moyen kena gınañ lambılak - wolok kusei nıtek? Wın nınımbi nandına.” ³⁷ Eumbi enguk, “Ama mınjıp kokuk wın Amalok Nıñañ en wakan. ³⁸ Kena wın kwet ñın man pakamıñ wolok walan, tımbi nanañ mınjıp wın Kunum Molomdok gıñgıtñii. Tımbi kli kolan wın kolan molomdok gıñgıtñii, ³⁹ tımbi kanjık kli kolan mınjıp ep kokuk wın kolan molom Satan en. Mınjıp bien mepmet wın kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tımbi kena tındi ama wın Anutulok ańeloñii. ⁴⁰ Kli kolan tamap wıp siañ wındiñgangot nain taletalenan kolan molomdok gıñgıtñii enda inda-semekak. ⁴¹ Nain wolonda Amalok Nıñañ endi ańeloñii en-mulımbi, kwet tuop gıñgıtñii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba dıwın no ep tiañeumbi yom tañ endi wakıt ep kimin tımbi, ⁴² jımbıñdok komba kwambıñ gınañ ep koli pinekaliñ. Wandıñ endi mano kwilım tımbi, manji sı-gilım danekaliñ. ⁴³ Gan amatam Bepsılok man tañgoneñgılıñ endi kunum gınañ lombi, maim duatak wındiñ duapi, indañgan

☆ 13:35: Kap 78:2

endok kapmainan kuumbi yambi-dikñeukak. No en pawañnat endi mandana nandiñbi nandi-kiliñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundi-kñe kenala Yesuli e-yout manda diw-in no enguk

⁴⁴ Yesuli yousiñbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundi-kñe kena wolok walan win nepek tuan wopungan sinik kena ginañ kimisebum pakuk wandin. Ama noli nepek win timbi indambi, taplim bium pakuk. Timbi silisili wopum indañmñgukta endi nepenepeli gitik ña tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem walinin tikembi, nepek tuan wopum win endok indañmektok kwet win ña tua kleñguk.

⁴⁵ Timbi Kunum Molomdok kaundi-kñe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama noli kawat tuan wopumgot win tuaup yolonjñguk. Yolonjñbi, ⁴⁶ kawat kindem sinik no kañbi, ña nepenepeli gitik tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem walinin tikembi, kawat win ña tuañguk.

⁴⁷ Timbi Kunum Molomdok kaundi-kñe kena wolok walan no win ñandiñ: pis tiatia lik wopum tuk ginañ koli pumbi, pis kusei kusei epgiliñ.

⁴⁸ Lik tokñeumbi tiañe pawan lambi pipapi, pis kañ-dan tiñgiliñ, win pis nanalok kindem kambot ginañ ep kimpipi, pis kolan win ep kokiliñ. ⁴⁹ Kwet nain taletalenan windiñ wakan indaukak: Anutulñ añeloñii en-mulim bimbibi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgipsinan nanin ama kolan epbi, ⁵⁰ jimbñndok komba

kwambiñ ginañ ep koli pinekaliñ. Wandin manokwiliim timbi, manji si-giliim danekaliñ.”

⁵¹ Yesuli e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandimbi enguk, “Sindi e-yout manda gitik sanlet wolok kusei nandi-dakleañ ba?” Enbimbi, endi “Oñ, nandamñ” niñgiliñ.

⁵² Eumbi enguk, “Windiñda endikne manda nandi-tale amal Kunum Molomdok giñgit indambi kuañ endi ama nepek kindem wisikot isinan kimilim pataknan nanin epmañ wandin: endi Anutul nanandi damañgan enguk ba man elak win nandi-daklembi, wolok tuop amatam eni-daut ti-semañ.”

Yesuli en Ama Wapmañ engano win Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasili siñgi wilimgiliñ

⁵³ Yesuli e-yout manda win eu taleumbi, walinin pi ñambi, ⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunji ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Timbi amatam mandan nandiñgiliñ endi nandi-gitiñgitik embi, nisiñgan ñindiñ engiliñ, “Ama ñali nanandi wandin ba kundit engano sintik tindlok gemb win denanin tikeñguk? ⁵⁵ Nindi endok kusei nandamñ yañ! Endila it kindikindit ama endok niñañgot. Meñlok koi win Malia, kwayañii win Jekop, Josep, Simon git Judas, ⁵⁶ timbi endok wiwii win nin gita yakan kuamiñ. Windiñda nanandin git gemb win wandin win nindi daulmiñguk?”

⁵⁷ Windiñ eñpi, endok mandan ba ep tindin wala nandum tlal tiñguk. Timbi Yesuli enguk, “Amatam diwindi plofet ama giñgiñgan tiñmañ,

gan enloñ nasii ba noliili wĩndiñ nĩm tiñmañ.”
⁵⁸ Wĩndiñ embi, nĩm nandi-kĩlĩktĩ tiñmiñgĩliñda
 tĩmbi kundit engano asup wandiñ kandañ nĩ m
 tiñguk .

14

*Elotti Yesula nandum en Yoane kĩmnan nanin
 mĩlakuk wĩndiñ tiñguk*

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wap-
 mañ Elot endi Yesu koi giñgĩt nandiĩmbi, ² kena
 amañii ñĩndiñ enguk, “Endi Yoane tuk ii-sem
 en wakan. Kĩmnan nanin mĩlakukta tĩmbi
 kundit engano tĩmbektok gembĩn wopungan
 palmĩlak.” ³⁻⁴ Kusei ñĩndiñda Elotti wĩndiñ
 nandiñmiñguk: damañgan endi enlok kwayañ
 Filip endok tamĩn Elodia apma tĩkeñguk. Apma
 tĩkeumbi, Yoaneli ñĩndiñ pa nĩliñguk, “Dĩk Elo-
 dia tamga tĩkeñguñ wĩn nĩndok endikĩne manda
 maklelañ.” * Wĩndiñda Elotti eumbi, Yoane
 tĩke imbi, it kwambiñ gĩnañ kĩmĩkĩliñ. ⁵ Elotti
 Yoane wĩli kĩmbektok nandiñguk, gan amatamda
 mĩsiñgukta wĩndiñ nĩm tiñguk. Neta, Juda amalĩ
 Yoanela nandum plofet no tiñgukta tĩmbi.

⁶ Gan wĩnaña ñĩndiñ indañguk: Elottok
 indainda nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat
 tĩ-semumbi, Elodialok wembanli bĩ endok
 dausĩnan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elotti wembe
 wolok kapta nandi-koñgom tiñgukta tĩmbi,
⁷ manda ñĩndiñ e-kwambiñ dambi nĩñguk,

* **14:3-4:** Endikĩne mandali amalĩ enlok dal ba kwayañlok tamĩn
 tĩkeuktok kĩmĩsip tiñmĩlak. Dal ba kwayañ endi yamĩn pap
 sembĩñguk wolondañgot kĩndem wĩndiñ tĩmbek. (Wok Pris 18:16,
 20:21, Lo 25:5-6)

“Biañgan sinik. Dik nepek nola ba nola nankautañ wolok tuop gametet.” ⁸ Wíndiñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandí ñíndiñ m+umbi, Elottoñ undane ñambi n+ñguk, “Dik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim domb+mbi, kumbam jawañ plon k+m+pi bi namit.” ⁹ Ama wapmañd+ manda w+n nand+mbi nandum m+latañguk. Gan manda yokñiilok daus+nan e-kwamb+ñ dañgukta t+mbi end+ nand+ñm+mbi, wembel+ eñguk wolok tuopkan t+neliñndok eñguk. ¹⁰ T+mbi it kwamb+ñ g+nañ ñambi, Yoanelok bim domb+mbi, ¹¹ kumbam jawañ plon k+m+pi b+m wembe m+umbi, meñloñ t+ke ñañguk. ¹² T+mbi Yoanelok gwañgwañiil+ b+m dalandan bem ña k+ndik+ñ. Wíndiñ t+talembi, siñgi ña Yesu kasat t+ñmumbi nand+ñguk.

Yesul+ ama 5,000 g+ta tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

¹³ Yoane w+l+ k+m+ñguk wolok g+ñg+ Yesul+ nand+ñgukta end+ gwañgwañi g+ walinin p+ ñaneliñndok k+keñ nolok plon lombi, kwet ama n+mnatnan n+siñgan kunepi ñañg+ñ. Ñaumbi, amatamdi g+ñg+ w+n nand+mbi, is+ kwesi b+mbi, kes+tti en klem, tuk baliliñ ñañg+ñ. Ñakap, Yesul+ ñaupi nand+ñguknan ña tomg+ñ. ¹⁴ T+mbi Yesul+ k+keñ plon nanin p+ñ+pi, amatam k+m+ñ wopum yamb+ñguk. Yamb+mbi, blan t+sembi, j+mbats+at ep t+mb+ k+ndem dañguk.

¹⁵ Kwet timlala t+mb+mbi, gwañgwañiil+ Yesuloñ b+mbi n+ñg+ñ, “Kwet k+l+m elak. T+mbi ñ+n kwet ama n+mnatnan pakam+ñ, wíndiñda dik amatam en-mul+mbi, it kwelan ñambi, nanañj+

tua nambit.” ¹⁶ Eumbi enguk, “Nekta ñaneliñdok eañ? Sin nanañ ep towiwit.” ¹⁷ Eumbi, jip jup tĩmbi nĩngĩliñ, “Nĩndok plaua nanañ kĩt tombon gĩt pis tĩpet waliñgot pat-nĩmlak.” ¹⁸ Eumbi enguk, “Wĩn nokoñnan mep biwit.” ¹⁹ Wĩndiñ embi, amatam enbĩmbi, kli yali gĩmbañ dambi pipakĩliñ. Tĩmbi Yesuli plaua nanañ kĩt tombon gĩt pis tĩpet wĩn epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñmĩmbi, plaua wĩn ombĩmbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endĩ ep papusenembi, amatam em-taleumbi, ²⁰ gĩtĩktĩ nambi na-tokñe tĩngĩliñ. Tĩmbĩmbi, dĩp pakuk wĩn gwañgwañiilĩ epmbi, sandiñ lĩk 12 wolok gĩnañnan dasium tokñeñguk.

²¹ Nanañ nañgĩliñ wĩn ama 5,000 nĩtepek, gan tam gĩt wembe gwañgwa nĩm ep kunakĩliñ.

Yesuli tuk guañ plon yaliyali ñañguk

²² Ama kĩmĩn gĩtĩktĩ nanañ nambi taleumbi, Yesuli gwañgwañiilĩ en-gĩngĩnembi, nĩsĩngan kĩkeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñaneliñdok en-mukuk. En-mulĩm ñañĩliĩmbi, amatam kĩmĩn gĩtik isĩnan en-mulepi pakuk. ²³ Papi, amatam en-mulĩm ña-taleumbi, Yesu en engan nĩmolo tĩmbepi jañgĩnnan lo pakuk. Kwet kĩlĩm eumbi, jañgĩnnan engan palĩmbi, ²⁴ gwañgwañiilok kĩkeñdĩ ña tuk guañ boñgĩpnan tomguk. Tombĩmbi, sasalelĩ ñañgĩliñ kandañnan biñgukta, tuktĩ kĩkeñ munjupi, tĩke lombi pĩmbi tĩñguk.

²⁵ Kwet gama nĩm salañĩliĩmbi, Yesuli guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañiilĩ ep tĩmbĩ dumalañguk.

²⁶ Tĩmbi gwañgwañiilĩ tuk plon yaliyali biĩmbi

kañbi, “Asili b̄lak!” embi, gemb̄nji p̄umbi, m̄simbi kwawa t̄ñḡliñ. ²⁷ T̄mbi wolongan Yesuli eni-daklembi eñguk, “N̄im m̄s̄w̄it, natna b̄ilet, walenj̄i busukñew̄in.”

²⁸ T̄mbi Petloli n̄ñguk, “Wopum, biañgan d̄itna b̄ilañda, nanb̄mbi, tuk plon yalim d̄ikoñan b̄iwa.” ²⁹ Eumbi n̄ñguk, “Natna ya, bo!” N̄imb̄mbi, k̄ikeñ plon nanin p̄i tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ Ñañ̄ipi, sasale wopum w̄ikukta tuk m̄lakuk w̄in kañbi, m̄s̄m̄s̄i ñakap tuk ḡinañ p̄iup t̄mbi, k̄it̄mbi eñguk, “Wopum, nepm̄ñ.” ³¹ Eumbi, wolongan Yesuli kii kot-suap t̄kemb̄i n̄ñguk, “Nanandi-k̄il̄kt̄iñga lakat pakamlak. Nekta ḡinañ t̄ipet t̄ilañ?” ³² W̄indiñ eñ̄ipi, Petlo nañḡl̄mbi, k̄ikeñ plon loñ̄l̄mbi, sasalel̄i k̄ilp eñguk. ³³ T̄mbi gwañgwa k̄ikeñ plon pak̄l̄ñ endi Yesuloñ m̄ilelem t̄mbi n̄ñḡliñ, “Biañgan d̄ik Anutulok N̄ñañ.”

³⁴ Tuk guañ d̄ikñe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañḡl̄ñ. ³⁵ Suaumbi, w̄inas̄l̄i Yesu ka-daklembi, manda k̄m̄l̄mbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamd̄i ama j̄imbats̄iat ḡit̄k yanañḡip endoñ b̄iñḡl̄ñ. B̄mbi, ³⁶ Yesu dasindasin kusipgot t̄ike-kanel̄ñdok n̄nandi t̄ñḡl̄ñ. N̄-nandumbi nandi-semumbi, t̄ike-kañḡl̄ñ tuop k̄inde m̄ dañḡl̄i?

15

Anutulok dainan nek ñali ama t̄mbi kolalak w̄in Yesuli eni-daut t̄-semguk

¹ T̄mbi Falisi ama ḡit̄ endikñe manda nandi-tale ama d̄iw̄indi Jerusalem bimbi, Yesuloñ

biñgilañ. Bimbi, ñindiñ ni-nandiñgilañ, ² “Nitek timbi, gwañgwañgaili bep pañnielok telak ñin makleañ? Endi nanañ nanepi, telak nini-daut ti-nimgilañ wolok tuop kisi nim wili pi pa nañ.” ³ Eumbi tambane enguk, “Nitek timbi, sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikne manda makleañ? ⁴ Neta, Anutu en endikne manda tipet ñindiñ kimit-nimguk, ‘Dik meña beka giñgiñgan ti-semekañ’, timbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wili kimlok.’ ✧ ⁵ Gan sindi endikne manda tipet win maklembi, am-atam ñindiñ eni-daut pa ti-semañ: tikap ama no meñ ba beu epmü plaptauktok nepek no palmilak, gan ‘Nak nepek win ikan Anutulok giñgit wiliñgut’ windiñ enlakta, ⁶ endi kindem beu nim nandi-ñimbi, nim timbi plaptalak. Windiñ tili pi, endi beu giñgiñgan nim ti-ñimbi, endikne manda maklelak. Windiñda sindi sinlok ep tindiñ kleneliñdok Anutulok endikne manda timbi lakatalak.

⁷ Yaknesi! Sindok manji manbenji malet nomik! Anutuli plofet Aisialok man plon ñindiñ embi, sindok kolanjilok walan e-kiliñ enguk,

⁸ ‘Amatam ñali manjiliñgot kotna giñgit e-tikeloañ,
gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik patsemlak.

⁹ Endi amalok nanandi win nokok endikne manda wandin eni-daut ti-semañ,
wala timbi endi nan-wowoñ tañ win silaningot.’ ✧

10 Tĩmbi Yesuli amatam kĩmĩn gĩtik kiti-semum biumbi enguk, “Sĩndĩ pawanji kĩmĩpi nandĩ-kĩliĩ ewit. 11 Nepek nek ñalĩ ama tĩmbĩmbi, Anutulok dainan dĩndĩm palektok tuop nĩm? Wĩn nepek nanambi, mĩnjĩpnĩ gĩnañ pĩlak walĩ nĩm. Wĩn nepek kolan gĩnañnĩ gĩnañ papi, manĩ plon lambĩ pĩlak walĩ mek ama tĩmbĩ kolalak.”

12 Papalembi, Yesu gwañgwañiilĩ endoñ bĩmbi nĩngĩliĩ, “Ba dĩk Falisi amalĩ mandañga wĩn nandĩmbi, nandĩ-kola ti-gamliĩ wĩn nandĩlañ ba?” 13 Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endĩ kli kolan kena gĩnañ nisĩ lambañ wandin. Tĩmbi Bepna kunum gĩnañ patak endĩ kenan gĩnañ nepek nĩm tĩpiĩnguk wĩn kakasiat gĩtik ep tamat-taleukak. 14 Sĩndĩ yambium patneliĩ. Ama dautsĩ sipsipmĩn endĩ nosii telak daut semnepi pa tañ. Tĩmbi dai sipsipmĩn nolĩ dai sipsipmĩn no telak daulĩmekta, nĩset tĩpelatkan dĩmat gĩnañ pĩndemĩk.”

15 Tĩmbi Petloli Yesu nĩnguk, “Dĩk e-yout manda manĩlok plon eñañ wolok kusei kĩndem nĩnbĩ dakleutak.” 16 Eumbi enguk, “Gwañgwanai sĩndĩ bo nĩtek tĩmbi nandĩ-daklenelĩndok gamañgot tĩpĩkañ? 17 Sĩndĩ ñĩn nĩm nandĩ-dakleañ ba? Nepek manĩ gĩnañ pĩlak walĩ tem meñ gĩnañ pĩmbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ gĩnañ pĩlak. 18 Gan nepek manĩ gĩnañnan nanin lambĩmbi pĩlak walĩ gĩnañnĩ gĩnañ nanin lambĩlak. Tĩmbi walĩ mek biañgan ama Anutulok dainan tĩmbi kolalak. 19 Nak nepek ñandinda elet: wĩn ama gĩnañji gĩnañ nanandĩ kolan kusei kusei indaumbi tañ wĩn ñĩndĩñ: ama wĩli kĩm

tañ, ba nolok wapai ba tamın kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosi eu kolayañ. ²⁰ Kundit wandin wali mek tımbımbi, amalı Anutulok dainan dındım patnelıñdok tuop nım. Gan endı Falisi amalok ep tındınji nım kımıt klembi, kisi nım wıłipi ep na-tañ wali nım ep tımbı kolalak.”

Yesulı kwet dıwındok amatam gembın daut semguk

Yesulı Kenan tam no endok wemban yal kolannat tımbı kındem dañguk

²¹ Tımbı Yesulı gwañgwañii gıt walinin pı ñambi, Tilo gıt Sidon it kwet tıpet pakamıkñan ñañguk. ²² Ña tombımbi, Kenan tam no kwet wandıñ kuñguk endı endoñ bımbi, kıtıñmıgıñgınebbi nıñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dık blan tımbi, mandana nandı-namıñ. Yal kolandı wembanalok gınan gınañ pıumbi, kolasiñk talak.” ²³ Eumbi, Yesulı nandı-kımnembi ñañguk. Tımbi gwañgwañiılı Yesuloñ bımbi nıgıñgınebbi eñgılıñ, “Tam wali kıtı kıtıñıpi nıpklelak, wala tımbi dık kak nı-mulım ñaun.” ²⁴ Nımbımbi enguk, “Nak Isael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulım bı indañgut.”

²⁵ Yesulı wındıñ eñguk, gan tam wali endoñ bımbi, kesınan mılelem tımbi nıñguk, “Wopum, nep kımıt.” ²⁶ Wındıñ eumbi nıñguk, “Wembe gwañgalok nanañji yapma tıkembi, kamotta emem wın tuop nım.” ²⁷ Eumbi nıñguk, “Wopum, wın kındem elañ, gan molomjılı nanañ

nambimbi dip pilak win kamotti wakan pa nan win.” ²⁸ Windin eumbi nimbi enguk, “Tam, nanandi-kiliktinga win wopum. Nandilañ, wolok tuop inda-gamin.” Eumbi, wolongan wemban kindem dañguk.

Yesuli amatam jimbatsiat asup ep timbi kindem dañgiliñ

²⁹ Timbi Yesuli walinin pim ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet kamin no wolok lombi pi pakuk. ³⁰ Timbi amatam asupgandi endon binipi, amatam jimbatsiat yanañgip bingiliñ, win ama kesik nim kuañ wakit ama kisi ba kisi dalandan, ba dausi sipsipmin ba manji sipsipmin, ba jibat diwin noli epmi epmin wakit asup yanañgip bimbi, Yesulok kuañ kuseinan ep bi kamin kolimbi, ep timbi kindem dañguk. ³¹ Ep timbi kindem daumbi, amatamdi yambingiliñ win: ama manji sipmin kuñgiliñ endi manda engiliñ, ama kisi ba kisi dalandan endi kindem dañgiliñ, ama kesitti nim kuñgiliñ endi kesitti kuñgiliñ, timbi ama dausi sipsipmin endi deiñgiliñ. Win yambimbi yambisiliknemi, Islael amatamdi Anutu ni-wowon tinmañ en ni-kindem dañgiliñ.

Yesuli ama 4,000 gita tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

³² Yesuli gwañgwañii kiti-semum bumbi enguk, “Amatam ñali sandap tipet git no nakita palimbi, nanañji talelak, wala timbi nak blan tsembi, slak en-mulam ñanelñdok nim nandilet. Nim kañbi, telak plon dausi kolimbi, katap tineliñ.” ³³ Eumbi, gwañgwañiili niñgiliñ, “Ñolok

it kwet no nım pakañ, wala tımbi nındı nanañ denanin ep bımbi, amatam kımın wopum ñın ep towinambi, tuop tı-semek?” ³⁴ Eumbi, Yesulı en-nandımbi eñguk, “Sınlok plaua nanañ nıtek pat-samlak?” Tımbi endı eñgılıñ, “Plaua kıt dıwın tıpetgot, tımbi pis titip lakat sınık pat-nımlak.”

³⁵ Wındıñ eumbi, Yesulı amatam enbım nandımbi, kwelan pipakılıñ. ³⁶ Tımbi endı plaua nanañ kıt tombon tıpet wakıt pis wın epmbi, Anutu weñmımbi ombımbi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñañgılıñ. ³⁷ Tımbi endı gıtık nanañ wın nañbi na tokñeñgılıñ. Na tokñeumbi, dıp pakuk wın gwañgwañiılı ep dasiumbi, sandıñ lık wopum kıt tombon tıpet tokñeñguk. ³⁸ Wın ama 4,000 nıtepek endı nanañ nañgılıñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsı nım epgılıñ. ³⁹ Yesulı wındıñ tı-talembi, amatam en-mulım ñaumbi, en kıkeñ plon lombi, gwañgwañii gıt Magadan ka ndañ ñañgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

16

Yesulok kusei gama nım ka-nandı-tomgılıñ

¹ Tımbi Falisi gıt Sadusi ama dıwın Yesuloñ bıñgılıñ endı sısoñ tıñmınelıñdok ñındıñ nıñgılıñ, “Kunum Molomdok gembın pakamlakta wın nında daut nımeñdok dık kundit engano sınık no tımbımbi kana.” ² Eumbi tambane enguk, “Maimdı pı sembep tımbımbi, kunum gım daumbi, sındı ñındıñ pa eañ, ‘Desa

nain kindem indaukak.’³ Kwet salaumbi, mulukualî kunum masipmilak wala sindî ñîndîñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nîmetak.’ Wîndîñda sindî kunum kañbi, maim iletak ba gwi wîletak wîñ kindem ka-dakleañ. Gan sindî man ñîndîñgît nepek nek indalak wîñ kañbi, wolok kusei nîm ka-nandî-dakleañ.⁴ Nîtek tîmbi ama man ñîndîñgît kuañ sindî kolan tîmbi, Anutu bi-sînik tañîpi, kundit engano kanep kîti-nandañ? Gan kundit no nîm daut samum kanekalîñ. Nîm. Nîñ noñgangot kanekalîñ: wîñ plofet Yona indañmînguk wîndîñgangot inda-namekak.” Yesulî wîndîñ embi yambimbi pîm ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tîmbi dumalanelîñdok ñañîpi, gwañgwañiilî kamalambi, plaua nanañ no nîm ep ñañgîlîñ.

⁶ Tîmbi Yesulî enguk, “Sîndî Falisi gîta Sadusi endok plaua kîmîlî bendîla ka-kîliñ enekalîñ.” *

⁷ Wîndîñ eumbi, nîsîñgan e-nandî tîmbi eñgîlîñ, “Plaua nanañ nîm tîke-bîmîñ wala elak bek.”

⁸ Yesulî wîñ yambî-nandîmbi enguk, “Nekta sîngan ‘Plaua nîm pat-nîmlak’ wîndîñ e-nandî-tañ? Biañgan nanandî-kîlîktînjî wîñ lakat sînik pat-samlak.⁹ Kusatna gama nîm nandî-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kît dîwîngot wîñ tambîpi, ama 5,000 ep towiwambi, sindî dip palîmbi, sandîñ lîk 12 dasium tokñeñguk wîñ sindî nîm nandî-tomañ ba?¹⁰ Ba plaua kît tambon tîpet

* **16:6:** Juda amatam endok nanandînjî gînañ ‘kîmîlî bendî wîñ nepek no walî dîwîñ tîmbî tambane wolok walan. Yesulî ñîlok kîmîlî bendîla eñguk endî Falisi gît Sadusi amalî amatam endaut manda julûngan enbîmbi nanandînjî kamalañguk wolok plon e-yout tînguk.

wali ama 4,000 ep towiwambi, dip palimbi, sandiñ lik wopum nitek dasiñgiliñ? ¹¹ Nitekta timbi, sindi mandana nim nandi-dakleañ? Nak plaua nanañla nim et, win nak Falisi git Sadusi endok plaua kimili bendila ka-kiliñ eneliñdok sanit.” ¹² Windiñ eumbi, kombikmek ñindiñ nandi-dakleñgiliñ: endi nanandi Falisi git Sadosili amatam emañ wala ka-kiliñ eneliñdok enguk, plaua kimili bendi wala nim.

Yesu en nin sinik win Petloli e-dakleñguk

¹³ Timbi Yesuli gwañgwañii git it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñaṅguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandi timbi eṅguk, “Amatandi Amalok Niñañ enda nin sinik pa eañ?”

¹⁴ Eumbi niñgiliñ, “Diwindi Yoane tuk ii-sem eumbi, diwindi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, diwindi plofet Jelemaia ba plofet no damaṅgan kuṅguk en wandiñ pa ganiñ.” ¹⁵ Windiñ eumbi eni-nandimbi eṅguk, “Timbi sinila naka nin sinik pa nanañ?” ¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petloli niñguk, “Dik Mesia, Anutu kuṅgu molom endok Niñañ.” ¹⁷ Eumbi, Yesuli niñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik amatam diwin yapma kle-patañ. Nanandi win amalok nanin nim. Bepna kunum ginañ patak endi ganbim dakleñguk.

¹⁸ Windiñda nak ñindiñ ganlet: koka kombilin Petlo kitilet, win Kawat. Timbi nak kawat wolok plon kikesiminnai yaplam gembilambi bendi wopum danekaliñ. Bendi wopum daumbi, kimdok gembinli bo kikesiminnai ep timbi piuktok tuop nim. ¹⁹ Timbi Kunum Molomdok

amatamñii yambi-dikñewiñdok nak gembí gamlet. † Dík nepek nola kwelan e-wiat tí-semumbi, Kunum Molomdok dainan wíndiñgot wiawiat indaukak, tímbi dík nepek nola e-wiat ním tí-semumbi, Kunum Molomdok dainan wíndiñgot gama pat-semekak.”²⁰ Wíndiñ eñípi, kímísip kwambiñ tí-sembi, enla en Mesia, Anutulí ama wapmañ ní-mulektok e-kwambiñ dañguk wín joñgo ním eelok enguk.

Yesu en mɪlap bembí kimbekak wala gwañgwañiila enguk

²¹ Nain wolonda Yesulí kusei kímípi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñíndiñ ensíwíkkuk: endí Anutulok man tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loubi, Juda ama biesí gíta tapma ama biesí ba endíkéne manda nandítale ama endí mɪlap kusei kusei tíñmínekalíñ. Tíñmumbi, Roma amalí wílím kimbímbi, sandap típet gít no tímíbmbi, Anutulí tímíb mɪlalekak.

²² Wíndiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgípi, ña ní-ñombímbi ní-kímísip tíñípi, Anutulí kamaiuktok embi níñguk, “Wopum, mɪlap wandin síník bo ním inda-gamekak.”²³ Eumbi tambanem, Petlola ñíndiñ níñguk, “Satan, dík wi! Dík Anutulok nanandí ním klelañ. Ním. Dík amalok nanandí klembi, telak masip tí-namlañ.”

²⁴ Wíndiñ embi, gwañgwañi gítíkta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandílakta,

† **16:19:** Grik manda plon Matayolí ñíndiñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda woloq walan wín ñíndiñ: Petlo gít kíkésímín endí Anutulok man tíkembí, kwelan ñolok amatamdok yomjí e-wiat tí-semañ ba kímílim pat-semektok eañ.

endi enlok nanandinla nandum tlal timbimbi, endi kloñbatli tike bembu, nep kle kuuktok sanlet. ²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandilakta, endok kuñgun pailimekak, gan no en naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nimnat indañmekak. ²⁶ Tikap ama noli kwelalok nepenepek gitik kasilewik, gan siñgi en jimbiñ piwik, nain wolonda nepek wali nittek tike-kimilek? Timbi kuñgun taletalen nimnat win bindambo nittek kasilewik? Win tuop nim. ²⁷ Kusei ñindiñda windiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembin walalannat añeloñii yanañgipi undane biupi tilak. Undane bimek, amatam gitikti ep tindinj neki tñgiliñ wolok tuopkan tuanj emekak. ²⁸ Nak biañgan sinik sanba: ama ñi pakañ sindok boñgipsinan nanin diwindi gamañgot kwelan kuñlimbi, Amalok Niñañdi amatam yambi-dikñeuktok bi indaumbi kanekaliñ.”

17

Yesulok kusei win plofet ama git Anutu endi e-kwambañ dañgiliñ

¹ Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgilibi, kwet jañgin ombap no wolok lombi, nisñgan pakiliñ. ² Pakapi, gwañgwañiili kañlimbi, Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk, win timan dai maim daut wandin, timbi dasindasin win kolsalen walalan sinik saleñguk. ³ Timbi platik sinik plofet ama tipet damañgan kuñgimik, win Mose git Elia,

endi gwañgwañiiloñ indambi, Yesu gít manda e-nandi tñgíliñ. ⁴ Wíndiñ tímibi, Petloí Yesula niñguk, “Wopum. Níndi ñi pakamiñ wín kindem sínik. Wala tímibi dik ñíndiñ nandiwiñda, nak it jala típet gít no kindiletet, wín no díkok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petloí manda wíndiñ eñlímbi, mulukua walalan sínik walí platik sínik ep tímímbi, mulukua gíñañ nanin manda no ñíndiñ kítíu pímbi eñguk, “Ñíne nokok niñana sínik. Nak gíñañnalí en kasílembi, enda wale kindem tíñmílet, wala tímibi síndi endok mandan nandiñbi kímít-klenekaliñ.” ⁶ Tímibi gwañgwañiili manda wín nandiñbi, gembíñj pímbi, gapok pímbi, timanjí daut kwelan píngíliñ. ⁷ Gan Yesulí endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Mílalet! Síndi ním mísíneliñ.” ⁸ Wíndiñ enbímbi, endí deimbi kañgíliñ wín: Yesu en noñgan ilímbi kañgíliñ.

⁹ Walinin kwet jañgín plon nanin píñpi, Yesulí gwañgwañii e-kímísip tí-sembi enguk, “Nepek ñín kaliñ wolok kasat ama nimbek nola ním enínekaliñ. Gamamek, Amalok Níñañ endí kímnan nanin mílalekak, wolondamek kindem enínekaliñ.”

¹⁰ Tímibi gwañgwañiili ní-nandiñbi eñgíliñ, “Wíndiñda kusei nekta endíkñe manda nandi-tale amalí ñíndiñ pa eañ, ‘Plofet Elialí Mesialok telak dama tímibi bíukak?’” ¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Elialí dama undane bímbi, amatam tí-pañgípañgíle tí-semekak. ¹² Gan natna ñíndiñ sanlet: plofet no Elia wandin endí ikan bínguk, gan amalí endok kusei gama ním kandi-dakleñgíliñ. Endí nísílok nanandiñj

klembi, kundit kolan kusei kusei tiñmĩngĩliñ. Tĩmbi Amalok Niñañla kolan wĩndĩngangot tiñmĩnekalĩñ.”¹³ Wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiilĩ Yesulĩ Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout tĩmbi eñguk wĩn nandĩ-tomgĩliñ.

Yesulĩ nanandĩ-kĩliktĩla nepek bien sinĩk enguk

¹⁴ Yesu gĩt gwañgwañiilĩ tĩpet gĩt no endĩ amatam asuptĩ kĩmĩn ti-pakĩliñnan pi tombĩmbi, ama nolĩ Yesuloñ bĩmbi, kesiinan mĩlelem ti-ñĩmbi nĩnguk,¹⁵ “Wopum, dĩk nĩñanala blan tiñmĩñ. Gwañgwa ñalĩ kwapmeñgan gĩnañ kamalak nain wĩn tĩkeumbi, kĩm katap tĩmbi, komba gĩnañ ba tuk gĩnañ pa piumbi, piñgiu kola sinĩk talak.¹⁶ Nak gwañgwañgailĩ tĩmbi kĩndem danelĩndok nañgiipi bĩñat, gan endĩ tĩtlap bium patak.”¹⁷ Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ tambane eñguk, “Amatam man ñĩndĩngĩt kuañ sindĩ nanandĩ-kĩliktĩnjĩ nĩm pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sin gĩta papata kunjĩt tĩlet! Nain nĩtek sinĩk sin gĩta gamañgot kuwambi, nandĩ-kĩlikti namnekalĩñ?” Wĩndĩñ embi, “Gwañgwa wĩn nokoñ nañgiip bĩwit!” enguk.¹⁸ Nañgiip bĩumbi, Yesulĩ yal kolan gwañgwalok gĩnannan pakuk wĩn ni-ñombĩumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walĩ kĩndem dañguk.

¹⁹ Nisiñgan paliñipi, gwañgwañiilĩ Yesuloñ bĩmbi ni-nandĩmbi eñgĩliñ, “Kusei nĩtekta tĩmbi nĩndĩ yal kolan wĩn kle-kotneñdok tĩpĩkamĩñ?”²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandĩ-kĩliktĩnjĩ lakat sinĩk walĩ tuop nĩm. Nak biañgan sinĩk sanba: nanandĩ-kĩliktĩnjĩ wambĩñ mĩnjip tip mĩnam wandin pat-samekta, kundit gĩtik tĩnep nandañ

win kindem eumbi indauk, win kwet jañgin ñala bo kindem nineliñ, ‘Dik milapi da wolok ñau!’ nimbimbi, wolok tuop timbek.” *

Yesuli enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta ti-semguk

²² Yesulok gwañgwañii gitiik endi Galili distrik kimin ti-palimbi, ñindiñ enguk, “Nain nim ombataumbi, Amalok Niñañ kanjikñiilok kisinan kimilimbi, ²³ wili kimbimbi, sandap tipet git no ñaumbi, Anutuli kimnan nanin timbi mlalekak.” Windiñ eu nandimbi, ginañji mlata sinik tañguk.

²⁴ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tomgiliñ. Tombimbi, ama minem tapma it ti-dindim eelok epmañgiliñ endi Petloloñ bimbi nandimbi eñgiliñ, “Endautsi endi tapma ittok takis minem pa kimtak ba nim?” ²⁵ Eumbi niñguk, “Ba! Kimtak ñak.” Windiñ embi, it ginañ loñguk.

Lombi, manda gama nim eñlimbi, Yesuli nandimbi eñguk, “Simon, dik nitek nandilañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseilok minem pa mekañ win denanin? Win niñañjiiloñ nanin mekañ ba ama diwisiloñ?” ²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama diwisiloñ.” Eumbi niñguk, “Windiñda niñañjiili slak papi, takis minem nim pa kimikañ. ²⁷ Gan nim kañbi, ginañji tinda kolaumbi, gimbit ti-nimneliñ. Windiñda dik

* **17:20-21:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Ama nanañ gitiik kimsip tiñipi, nimolo tañ endiñgot yal kolan ñandisi gumañ ep kle-semneliñdok, telak no nim patak.”

ñambi, tuk gwañnan pis tiatia toa no kolim piwın. Timbi pis dama tiañeutañ endok man tambıpi, minem kwandai no man gınañ paletak kautañ wın tıke bımbi, enda emekañ. Minem wali nitettok takislok tuop timbetak.”

Yesulı Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

18

Kunum Molomdok giñgıtñii pakañ endok boñgıpsınan nındı loloñ sınık yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwalı Yesuloñ bımbi nı nandımbi eñgılıñ, “Kunum Molomdok giñgıt boñgıpnınan nındı loloñ sınık yañ?” ² Eumbi, Yesulı gwañgwa tip no kitiñmum bıumbi, boñgıpsınan kımıpi ³ enguk, “Nak biañgan sınık sanba: tıkap sındı gınañ nanandınjı nım tambanembi, gwañgwa bısat nomık nım indanelıñda, sındı Kunum Molomdok giñgıtñii nım indanekalıñ. ⁴ No en kayombınembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok giñgıtñiilok boñgıpsınan loloñ sınık patak yañ.

⁵ No en naka nandımbi, gwañgwa ñandin nola not tiñmılakta endı wakan naka not tı namlak. ⁶ Gan no en gwañgwa koi nımnat ñandin ñalı nandı-kılıkti tı namlak wandin no nı tiañeumbi, yom plon pipılakta ama walı blangan-dok. Neta, Anutulı mılap wopumgan mıukakta timbi. Endı kundit wandin gama nım tıñılımbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tıke kolim

tuk kimbiñ ginañ piumda wali mīlap lakat indañmek. ⁷ Kwelalok amatam endi blasiñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin w+n nindi tĩmbi inda-semlak en Anutuli mek tĩlamilekak.

⁸ Wĩndiñda dik kika ba kesika tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, kak dombi kolim ñaumbi, kika ba kesika tombongot kumbi, kuñgu taletalen nĩmnatnan loukañ. Nĩm kañbi, kika ba kesika tĩpelatkan kukapi, komba nĩm pa kĩmlaknan wandiñ gep kolim piũ a. ⁹ Ba dik dauka tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, dauka w+n gĩtnei kolĩ ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nĩmnatnan loukañ. Nĩm kañbi, dauka tĩpelatkan kukapi, jĩmbiñdok komba galk ginañ gep kolim piũ a.

¹⁰⁻¹¹ Sindi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ. Nĩm kañbi, gwañgwa kosi nĩmnat wandin endoññan nanin nola nandum tĩlal tĩmbĩmbi, en tĩmbi kolaneliñ. Neta, nak ñĩndiñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi kunum ginañ kumbi, enda tĩmbi kwapmeñgan Bepna kunum ginañ patak endoññan kĩndem ña indañ.
*

¹² Sindi nĩtek nandañ? Tĩkap ama nolok sipsip 100 palmek, tĩmbi noñgan no pailim kak biwĩk ba? Nĩm a. Endi 99 yambium kwet jañgĩnnan palĩmbi, ña noñgan no pait-patak w+n lonjiwĩk.

¹³ Nak biañgan sanba: endi sipsip 99 enda sĩlisĩli

* **18:10-11:** Nandi-tale ama diwĩndi manda kusip no gamañgot patak eañ. W+n ñĩndiñ, “Neta, Amalok Nĩñañ endi amatam yomjila tĩmbi pait-pakañ epmektok indañguk.”

tɪlak, gan noŋgan pailim timbi indalak enda silisili wopum sinik tɪlak. ¹⁴ Wɪndiŋgangot Bepsi kunum gɪnañ patak endi gwaŋgwa koi nimnat wandin endoñ nanin no nim pailektok nandɪlak.”

Sambatnii gɪt manda ti-dindim eelok telak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nokok sambatnai sɪndoñ nanin nolɪ yom ti-gamumbi, dik ñam sitekan papi, kusei daulmekañ. Timbi endi mandaŋga nandim tike-kiliñ elakta, endi bindambo not ti-gambi, dikok sambat indaukak. ¹⁶ Ba endi mandaŋga wilekta, ama noŋgan ba tipet yanaŋgilimbi endoñ ñanekaliñ. Timbi nokailɪ manda gɪtik ama wolok plon kit yout tɪlañ wɪn e-gembɪlanekaliñ, endikñe mandali molo manda elak wolok tuop. ☆ ¹⁷ Ba endi mandanjɪ wɪt kak kolekta, ama wɪn kikesimɪndok kisinan kimilekani. Kikesmɪndok manda wɪndiŋgangot wɪt kak kolekta, enda nandiñmumbi, endi takis epep ama ba ama Anutu nim nandi-kilikti tiñmañ endok tuop timbekak.

¹⁸ Nak biaŋgan sanba: sɪndi nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wɪndiŋgot wiawiat indaukak, timbi sɪndi nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wɪndiŋgot gama pat-semekak. ¹⁹⁻²⁰ Timbi nak yousimbi ñindin sanba: ama tipet ba tipet gɪt no endi nokok kotna plon kimin tañda, nak en gita patet, wala timbi sɪndoñ nanin ama tipet endi kwelan ñolok gɪnañjet kiulim noŋgan timbim, nepek nola ba nola nimolo timbimbi, Bepna kunum gɪnañ patak endi nandi-semekak.”

☆ **18:16:** Lo 19:15

Notniilok yomj+ nain tuop bi-semlok

²¹ Tĩmbi Petlolĩ Yesuloñ bĩmbi nĩkañbi eñguk, “Wopum. Notna nolĩ yom pa tĩ-namumbi, nain nĩtek yomĩn biñmetat? Nain 7got biñmet walĩ tuop ba?” ²² Eumbi nĩñguk, “Nain 7got nĩm a. Dik 70 im 7 biñmĩ-ta-ñaukañ, wĩn yom bĩmbi tĩñĩpi nĩm kunakunattok elet.

²³ Kusei ñĩndĩñda tĩmbi wĩndĩñ elet: ama wapmañ nolĩ nepek tĩñguk wĩndĩñgangot Kunum Molomdi gĩñgĩtĩii yambi-dikñelak. Ama wapmañ walĩ kena amañiilĩ nepek slak epgĩlĩñ wolok kĩnjan ombĩñmĩnelĩñdok en-tiañeñguk.

²⁴ En-tiañembi, kena kusei kĩmĩlĩmbi, ama no nañgĩp biñgĩlĩñ endoñan kĩnjan ombĩñmektok palmĩñguk wĩn mĩnem 45 milion. † ²⁵ Endĩ mĩnem wĩn ombĩñmektok tuop nĩm, wala tĩmbi ama wapmañdĩ mĩnem dĩwĩn epmektok nandĩñĩpi, kena gwañgwañii ñĩndĩñ tĩnelĩñdok enguk: endĩ ama en wakĩt tam gwañgwañii ba nepenepek gĩtik palmĩlak wĩn epbi, tualok kĩmĩtnelĩñdok enguk. ²⁶ Wĩndĩñ eumbi, kena ama walĩ ama wapmañdok kesĩnan mĩlelem tĩmbi, ñĩndĩñ nĩ-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan tĩ-nambi, naingot namumbi, nak kĩnjan tuopkan ombĩ-gam-taleutat.’ ²⁷ Tĩmbi ama wapmañdĩ ama wala blan tĩ-ñĩmbi, kĩnjan wopum palmĩñguk wĩn gĩtik biñmĩmbi, kak slak bium ñañguk.

²⁸ It gĩnañ nanin pi ñañĩpi, kena gwañgwa nol no tĩmbĩ indañguk, endoñan kĩnjan

† **18:24:** Yesulĩ mĩnem kunakunat eñguk wĩn wopum sinĩk. Mĩnem walĩ ama 10,000 endĩ gwĩlat 15 gĩtik kena tĩñgĩlĩñ endok tuanji.

ombiñmektok palmiñguk win minem 100. † En wakan timbi indambi, bim plon tike kandipi niñguk, ‘Dik minem slak tikeñguñ win ñindiñgitañgan ombi-namiñ!’ ²⁹ Timbi noli kesinan milelem ti-ñimbi, ñindiñ ni-blambla eñguk, ‘Dik nandi-nambi, nain namumbi, nak kinjan ombi-gametat.’ ³⁰ Eumbi nandi-kimnemi, it kwambiñ ginañ nañgip ña kimipi ñindiñ niñguk, ‘Kinjan ombi-tale-namumek gep pisattok’.

³¹ Timbi noliili kundit win ka-nandimbi, ginañji biañgan mlataumbi ña ama wapmañ kasat tiñmi-taleñgilañ. ³² Tiñmi-taleum nandimbi, kena ama win bindambo ni-tiañemi ñindiñ niñguk, ‘Ama kolan papait, dik nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kinjanna wopum win kak bi-gamit. ³³ Nitek timbi, nak bi-gamit, gan dik windiñgangot nokala blan nim timbi biñmiñañ?’ ³⁴ Windiñ embi, ginañ komba diumbi, mik amaloñ nañgip ñambi enguk, ‘Sindi nain tuop kena gim miumbi, endi kinjanna wopum win ombi-nam-taleumek, wolonda sindi kañbiumbi piukak.’” ³⁵ Yesuli eyout manda windiñ en-talembi eñguk, “Sindi noñgan noñganli ginañji gitikti nosiilok yomji nim bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum ginañ patak endi windiñgangot noñgan noñgan sindok yomji nim bi-sameka k.”

19

¹ Yesuli manda windiñ e-talembi, Galili distrik

† **18:28:** Yesuli minem kunakunat eñguk win lakat sinik, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

bimbi, Juda amatamdok kwelan Jordan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk. ² Timbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jimbatsiat ep timbi kindem dañgilañ.

Wapatam Anutuli ep kiukuk win amali nim tambiktok

³ Timbi Falisi ama diwindi Yesuloñ bimbi, ti-kuyuk timbini nandimbi eñgilañ, “Dik nitek nandilañ? Damañgan Moseli endikne manda kim+nimguk wolok tuop ama noli enlok nanandinla nepek kusei wala ba wala tam+n kolek ba nim?” ⁴ Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulin ñ+n patak win sindi pinat nandimbi kamalañ bek. Nain kusei kimikimilinan Anutuli ama ep timbi indañguk wolonda endi ama git tam+n ep timbi indañgimik. ✧ ⁵ Timbi ñindiñ eñguk, ‘Kusei windinda amali meñ beu yambimbi, taminnat gali-kwambiñ daumbi, piñgipset noñgan indayamik.’ ✧ ⁶ Windinda nak ñindiñ sanlet: endi piñgip noñgan indambi, nombo tipet nim tamik. Wala timbi wapatam Anutuli ep kiukuk win amali nim tambiktok.”

⁷ Timbi Falisi amali ñindiñ niñgilañ, “Tikap windinda, nitek timbi Moseli endikne manda ñindiñ kimikuk: ama no tam+n kle-kolektok nandilakta, endi manda no wolok tuop youp mambi kleum ñaukak?” ✧ ⁸ Eumbi enguk, “Sin bamba bep pañjilok ginañ kwambindanjila timbi Moseli nandi-sambi, tam kindem ep kleneliñdok eñguk. Gan nain kusai kimikimilinan win windiñ nim pakuk.

9 Wĩndiñda tĩmbi nak ñĩndiñ sanba: ama no tamĩn telak joñgo nĩm kuñguk wĩn kleum ñaumbi, komblin tĩlak endi telak joñgo kulak.”

10 Tĩmbi gwañgwañiili tam kle-kokottok plon Yesu ñĩndiñ nĩmbi eñgiliñ, “Tĩkap wĩndiñda, amalĩ tam nĩm tĩmbi slak palekta wĩn kĩndem.”

11 Eumbi enguk, “Ama Anutulĩ ep tĩmbi pañgĩtalak endiñgot manda wĩn guma tĩkeañ, ama gĩtĩkkandi nĩm. 12 Nandañ. Kusei ñĩndiñda ama diwĩsĩli tam nĩm epmañ: wĩn diwĩn nolok piñgĩpsi kolan indañgiliñda tĩmbi slak pakañ. Tĩmbi diwĩn nolok piñgĩpsi komblin inda-satalok gembĩn wĩn ama nĩsi dombu kokĩliñ, wala tĩmbi tam nĩm tĩkem slak kuañ. Tĩmbi ama diwĩn nolĩ Kunum Molomdok kenan tĩnelĩndok tam nĩm tĩmbi slak pakañ. No en manda ñĩn nandi-daklelakta endi tĩkeukak.”

Kunum Molomdok giñgĩt wĩn nin?

13 Tĩmbi amatamdi gwañgwa bĩsat Yesuli kii endok plon kĩmĩpi nĩmolo tĩ-semektok endoñ yanañgĩp bĩñgiliñ. Bĩumbi, gwañgwañiili enombiñgiliñ, 14 gan Yesuli ñĩndiñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok giñgĩtĩii yambi-dĩkĩnelak, wala tĩmbi gwañgwa bĩsat yambiumbi nokoñ bĩwĩt, telak masip nĩm tĩ-semnelĩñ.” 15 Wĩndiñ embi, kii gwañgwa bĩsattok plon kĩmĩpi, gwĩlam tĩ-sem-talembi, walinin pĩm ñañguk.

16 Tĩmbi ama nolĩ Yesuloñ bĩmbi niñguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen nĩmnat kasĩleuttok ep tĩndĩn kĩndem nek tĩmbettok nandiñlañ?”

17 Eumbi niñguk, “Kusei nekta di k nokoñ bĩmbi, nepek nek ñali kĩndem sĩnik wala nan-kalañ?”

Anutu en noñgangot endi kindem, wala timbi dik en gita nain taletalen nimnat kuuñdok nandilañda, endikñe mandan tañgonembi kleukañ.”¹⁸ Eumbi, ama wali Yesu ñindin ni-nandiñguk, “Dik endikñe manda dek ñala sinik elañ?” Eumbi niñguk, “Endikñe manda ñala elet: dik ama nim wili kimbekak, telak joñgo nim kuukañ, kumbu nim timbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo nim siukañ,¹⁹ meñga beka giñgiñgan ti-semekañ, timbi ditnala nandilañ windiñgangot nokaila nandukañ.” ☆²⁰ Eumbi, ama sim endi niñguk, “Endikñe manda gitik win nak ikan tañgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sinik gamañ tipikalet?”²¹ Eumbi niñguk, “Tikap dik Anutulok nanandin gitik kle-taleup nandilañda, dik ña nepenepeka gitik tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem win epmbi, ama pimbiñesila em-taleumbi, tuañga kunum ginañ inda-gamekak. Windin ti-talembi, bi nep kle kuukañ.”²² Ama simdi manda win nandimbi, nepenepek asup palmiñgukta timbi ginañ kolaumbi gwililambi bim ñañguk.

²³ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan sinik sanba: ama minem kwilikwilinat noli Kunum Molomdok giñgit indauktok nandilakta endi gliñgliñnat.”²⁴ Nak bindambo ñindin sanba: kamel noli lik bemdok ginañ gik wolo ña tombep nandiwikta endi kena kwambiñ timbek. Timbi ama kwilikwilinat no Anutulok giñgit indaup nandilakta endi

☆ **19:19:** Kisim Bek 20:12-16, Lo 5:16-20, Wok Pris 19:18

windiñgangot kena kwambiñ timbekak, gan endok kenan w+n kamellok kenan maklelak.”
²⁵ Gwañgwañiili manda w+n nandiñbi, kolan sinik silikñembi eñgliñ, “Tikap wendiñda, nindiñ Anutulok giñgít tuop indauk?”
²⁶ Wendiñ eumbi, Yesuli dindiñgan yambiñbi enguk, “Amali wendiñ tindiñlok tuop n+m, gan Anutuli nepek gitik w+n tuop ti-taleuk.”

²⁷ Timbi Petloli tambanembi niñguk, “Kalañ. Nindiñ nepenepekni gitik bi-talembi b+mbi, dik gep kle kuamiñ, wala timbi nindiñ tuan nek tikenekamiñ?”
²⁸ Eumbi enguk, “Nak biañgan sinik sanba: Anutuli nepek gitik timbi kaitaumek, Amalok Niñañ endi ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei kimipi, amatam gitik yambi-dikñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ s+ndi bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Israel ama sambat 12 yambi-dikñenekaliñ.
²⁹ Timbi no en naka timbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisali ba nanañ kenan ba nepek w+n gitik bi-taleñgukta, Anutuli wolok tambon nain asupgan yousiñmita-ñambi, kuñgu taletalen nimnat wakít m+ukak.”

Kunum Molomdi giñgítñii s+loñ ti-semalak

³⁰ Yesuli yousiñbi enguk, “Nain taletalenan ñindiñ indaukak: ama asup nin endi man ñindiñgít ama diwisiñlok dausiñnan damandama tañ endi siñgi sinik itnekalñ, timbi siñgi sinik bañ endi d amandama itnekal iñ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom w+n endi wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yambi-

dikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wali kımın kwelan ñambi, kena gwañgwa diwın epmepi, ² kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop tımbımbi, kena gınañ en-mulım ñañgılıñ. ³ Tımbi kwet ip sala-sınık taumbi, ama wali nombo ñambi, ama diwın kenala nım ñañañ kımın kwelan slak palımbi yambımbi, ⁴ ñındıñ enguk, ‘Sındı bo ña wain kenana tımbımbi, kena tınetañ wolok tuan sametet.’ Wındıñ eumbi, wain kena tındıla ñañgılıñ. ⁵ Tımbi maim boñgıp palımbi, kena molomdı bındambo ña ama diwın kena tıñmınelıñdok en-mukuk. Tımbi maimdı gama nım pısembıñlımbi endı wındıñgangot tıñguk. ⁶ Tımbi kwet kılımekılımelok tımbımbi, bındambo ñambi, ama diwın kena nım tındın slak pakılıñ ep tımbi indaumbi enguk, ‘Sındı neкта sandap ombap kena nım tımbi slak palımbi, timlala tılak?’ ⁷ Eumbi nıñgılıñ, ‘Nimbek noli kena no nım nımık.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, sındı bo ñambi, wain kenana gınañ kena tımbıt.’

⁸ Kwet kılım eumbi, wain kena molomdı kena ka-dıkñe amala nımbi eñguk, ‘Dık kena gwañgwa kıtı-semum bıumbi, tuanji emıñ. Emepi, sıñgi bılıñ endoñan kusei kımıpi em ta-ña, dama bılıñ enda sıñgi emu talewın.’ ⁹ Tımbi kena ka-dıkñeli ama kwet bipmem tımbımbi, kena kusei kımıkılıñ enbım bıumbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk. ¹⁰ Emumbi, dama bıñgılıñ endı ‘Tuan tıke lo nımetak bek’ em nandıñgılıñ, gan ka-dıkñeli ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk. ¹¹ Tuanji tıkeñıpi,

kusei k+m+ipi, kena molomda em balep ti-ñ+mbi
 12 eñg+liñ, ‘Siñgi b+liñ endi kena nain dumangot
 t+liñ, gan n+ndi sandap ombap maim kwamb+ñ
 g+nañ kena p+ñg+p gawalat ti-patnambi k+l+m
 elak. Nekta s+n+k siñgi b+liñ en g+ta tuan walan
 noñgangot n+m+lañ?’ 13 W+ndiñ eumbi, kena
 molomdi endoñnan nanin nola ñ+ndiñ niñguk,
 ‘Notna, nak kolan n+m ti-gamlet. Di+k kena
 nain noñgandok tuanla gan-nandi+wambi, nan-
 dum tuop t+k w+n. 14 Wala t+mbi m+nemga
 t+kembi ñau. Nak m+nem gamit, w+ndiñgan siñgi
 b+liñ emepi nandi. 15 Nak natnalok m+nem
 w+ndiñ ba w+ndiñ t+mbep nandi+mbi, kindem
 t+mbet. Nak g+nañ s+loñ ti-semlet, wala di+k
 n+si+lok tañgan yambi-gimb+it t+lañ ba?’ ”

16 Yesuli e-yout manda w+ndiñ embi enguk,
 “W+ndiñda ama man ñ+ndiñg+it siñgi s+n+k bañ
 endi damandaman itnekal+ñ, t+mbi daman-
 daman bañ endi siñgi s+n+k itnekal+ñ.”

Ama Wapmañ Yesuli indañgan il kwelnan Jerusalem loñguk

*Ama Wapmañ Yesu endi kena nek t+mbektok
 indañguk?*

17 T+mbi Yesuli Jerusalem lo ñaupi, gwañgwañii
 12 k+ti-semum b+umbi, n+siñgan telak telak
 ñañ+ipi enguk, 18 “Nandañ! N+ndi lokap,
 Jerusalem tomnambi, Amalok Niññañ t+kembi,
 tapma ama bies+ ba endi+kñe manda nandi-tale
 ama endok k+si plon k+m+l+m loukak. T+mbi
 endi manda plon k+m+ipi, w+l+ k+mbektok manda
 embi, 19 Roma amalok k+si plon k+m+l+mbi, endi
 Amalok Niññañ endok plon n+sasale manda embi

waipmbi, t̄kem kloñbat plon w̄l̄im k̄imbekak. T̄imbi maim t̄ipet ḡit no t̄imb̄imbi, Anutuli en k̄imnan nanin t̄imb̄i m̄ilalekak.”

²⁰ T̄imbi Yesuli k̄imbektok en-taleumbi, Sebedilok tam̄in endi n̄iñañiit t̄ipet, w̄in Yakobo ḡit Yoane, en ḡita Yesuloñ b̄imbi, m̄ilelem t̄iñ̄imbi, nepek no nand̄iñmektok n̄iñguk. ²¹ T̄imbi Yesuli n̄i-nand̄imbi eñguk, “D̄ik nekta nand̄ilañ?” Eumbi n̄iñguk, “D̄ik ama wapmañ indambi, amatam yambi-d̄ikñeukañ nain wolonda nand̄inambi, n̄iñanait t̄ipet ñal̄i bo ama wapmañ indambi, k̄ika d̄ind̄im ba kepmanan pipatem̄ktok nand̄ilet.” ²² Eumbi, Yesuli n̄iñañiit ñ̄ind̄iñ enguk, “S̄iti n̄itekta eam̄ik w̄in n̄im nand̄idakleam̄ik. Nak m̄ilap bemetat * w̄in s̄iti tuop bemdekam̄ik ba?” Eumbi n̄iñḡim̄ik, “N̄iti tuop.”

²³ W̄ind̄iñ eumbi enguk, “S̄iti biañgan nokok m̄ilap bemdekam̄ik, gan nind̄i k̄itna d̄ind̄im ba kepma kandañ pilekak w̄in natna ewa taleuktok tuop n̄im. Pipapat w̄in Betnal̄i ama dek endi engan epmep nand̄ilak enda t̄i-w̄il̄i d̄ikñe t̄i-semguk.”

²⁴ T̄imbi gwañgwañii 10 endi manda w̄in nand̄iñḡil̄iñda, dakwaya t̄ipetta ḡinañji komba d̄iñguk. ²⁵ Gan Yesuli gwañgwañii ḡit̄ik k̄iti-semum b̄imbi enguk, “S̄ind̄i kwelalok yambi-d̄ikñe ama endok ep t̄ind̄inji nand̄italeañ: amatamdok kuñgun ba k̄im w̄in ama wapmañj̄ilok kiinan patak, t̄imbi ama loloñd̄i p̄imb̄iñes̄ila end̄ikñe mandanji kwambiñ

* **20:22:** Yesuli m̄ilap bembemla eñguk w̄in endi Grik manda plon ñ̄ind̄iñ eñguk, “Nak tuk w̄itna t̄ike lombi nambetat w̄in s̄iti tuop t̄ike lombi nandekam̄ik ba?”

enbi, tañgonem kleneliñdok giñgineañ. ²⁶ Gan sindok boñgipsinan wñdiñ nım tılok. Nım sınık. Sındoññan nanin no en wopum kuuktok nandılakta, endı noliilok tıplaplaenji kuukak. ²⁷ Tımbi no en sindok telak damanji kuuktok nandılakta, endı kena gwañgwañji sılanin kumbi, ²⁸ Amalok Niñañ tınguk wolok tuop tımbekak. Endı amatam asup ep tımbi platambi, endok kınjan kimbektok ama sınık indañguk, endı en tımbi plataneliñdok nım.”

Ama tıpet dautset sisipmın endı Yesu en ama wapmañ wın nandı-dakleñgımık

²⁹ Yesulı gwañgwañii gıt Jeliko it kwet bim ñañımbi, amatam kımın wopumdı en kle ñañgılıñ. ³⁰ Tımbi ama tıpet dautset sisipmın endı telak pawan pi pakımık. Endı Yesulı yapma kleup tımbım nandımbi, wolongan kıtımbi niñgımık, “Devittok Komblin, dık nıta blan tı-nımıñ.” ³¹ Endı wñdiñ kıtımbi, amatam asuptı enombımbi, en-kımısip tıngılıñ, gan endı wopungan kıtımbi niñgımık, “Wopum, dık Devittok Komblin, nıta blan tı-nımıñ.” ³² Eumbi, Yesulı wınga ipi kıtı-sembi enguk, “Sıtı nıtek tı-samettok nandamık?” ³³ Eumbi niñgımık, “Wopum, nıtı dık dautnet tımbi tom-nımeñdok nandamık.” ³⁴ Tımbi Yesulı blan tı-sembi, dautset kiılı tıke-kaumbi, wolongan dautset tombımbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgımık.

21

Yesulı ama wapmañ nomık Jelusalem loñguk

¹ Yesu gít gwañgwañii endí Jelusalem it kwet tĩmbí dumalaumbi, Oliv kwet jañg+nnan lombi, Betfage it kwelan tomgĩlĩñ. Tomñĩlĩmbi, Yesulĩ gwañgwañiit tĩpet en-mupi ² enguk, “Sĩtĩ it kwet da patak wolok ñandekamĩk! Ñam tombi, wolongan doñki nĩñaññat toali ep top yambiyambin kandetamĩk. Kañbi pĩsap yanañgĩpi bĩwĩt! ³ Tĩkap nimbek noli sambĩmbi san-kaumbi, ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Molomdi doñki kena emektok nandĩlak. Tĩmbi platik sĩnik yambiumbi yanañgĩlĩmbi bĩndetamĩk.’ ”

⁴ Yesulĩ doñkila eñguk wĩn endí plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien indadakleuktok tĩñguk. Manda wĩn ñĩndĩñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñĩndĩñ enbĩm nandĩwĩt: Ama wapmañjĩ endí sĩndĩ sepmektok bĩ-samlak. Endĩ kayombĩnembi, doñki plon pipatak, wĩn doñki sim wolok plon pipapi bĩlak.” ✧

⁶ Tĩmbi gwañgwa tĩpet endí ñambi, Yesulĩ kena manda enguk wolok tuop tĩmbi, ⁷ doñki me nĩñañ yanañgĩpi, Yesuloñ bĩñgĩmĩk. Bĩmbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon kĩmĩlĩmbi, Yesulĩ wolok plon lo pipapi ñañguk. ⁸ Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum endoññan nanin asupgandĩ endok koi gĩñgĩt tĩke-loneliñndok sauloñjĩ telak plon samba eñĩlĩmbi, dĩwĩndĩ komba sak kiyat dombĩmbi mep bĩm, wĩndĩñgot telak plon ipaneta-ñañgĩlĩñ. ⁹ Tĩmbi amatam Yesu siñgi dama

* **21:5:** Jelusalem it kwet koi no wĩn Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endí Jelusalem nasi ba Islael amatam gĩtik endok plon ep yout tĩñguk. ✧ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9

tĩmbi kleñgĩliñ endi enda Mesia nĩmbi, ñĩndiñ
yousiyousiñgan kitĩmbi eñgĩliñ,

“Ama wapmañ Devit endok Komblin bĩlak, koi
tĩke-lowit!

Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-
mukuk en wakan gwĩlam tĩñmen!

Anutu kunum gĩnañ patak endok koi tĩke-lona!”

¹⁰ Yesuli Jelusalem it kwelan ama wapmañ
nomik lo tombĩmbi, wĩnasi gĩtikti wĩn ka
silĩkĩmbi, “Wĩn nin?” e-nandiñgĩliñ. E-
nandumbi, ¹¹ amatam kĩmĩn wopumdi tambane
e-ta-ñañgĩliñ, “Ñin plofet Yesu en Nasalet it kwet,
Galili distrik nanin.”

Yesuli tapma ilan gembĩn daut semguk

¹² Tĩmbi Yesuli tapma it sañ jimba gĩnañ
lombi, kĩmĩli tua tĩmbi, minem kena ti-pakĩliñ lo
yambĩmbi, nandum tuop nĩm tĩnguk. Wĩndiñda
endi ama tapma tĩndĩlok nepenepek kĩmĩlim
tuañgĩliñ gĩtik ep klembi, ama minem tambo
mĩñ kena tĩngĩliñ endok kĩmikĩmitsi wakiti
monik tuatualok kĩmikĩliñ endok pipapatsi wĩli
tombolĩmbi, ¹³ ñĩndiñ enguk, “Anutulok manda
no ñĩndiñ youyoulin patak, ‘Nokok itna wĩn nan-
wowoñ tĩndĩlok it een’. ☆ Gan kĩmĩli tua ama
sĩndi it ñin tĩmbim kumbu amalok pat-sembi it
nomik tĩlak.”

¹⁴ Yesuli tapma it sañ jimba gĩnañnan
palĩñĩmbi, ama kesit nĩm kuñgĩliñ gĩt ama
dausi sipmĩsipmĩn endi endoñ bĩumbi, ep tĩmbi
kĩndem dañguk. ¹⁵ Tĩmbi wembe gwañgwa

wandiñ pakiliñ endi ñindiñ kitiñgiliñ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tike-lowit!” Tapma ama biesi git endikne nandi-tale ama endi manda win nandimbi, Yesu kundit kindem engano asup tñguk win kañbi, ginañji komba diumbi, ¹⁶ ñindiñ ni-nanditñgiliñ, “Endi Mesia ganañ win dik nandilañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba win nandilet ñak. Gan sindila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñindiñ niñguk win pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep timbi pañgitaumbi, gan-tike-loumbi kindem dalak.’ ” ☆ ¹⁷ Windiñ embi, ama biesi yambimbi, Jerusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ dounguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jerusalem undane ñañipi, nanañ gawat tñguk. ¹⁹ Timbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbi kañguk. Kañbi, ñasiñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tilapi, sagot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dik bienga nombo nim laliukañ, nim sinik.” Eumbi, wolongan komba fik wali yañetambi kimñguk.

²⁰ Gwañgwañiili win ka silikñembi eñgiliñ, “Nitek timbi, komba fik ñali platik sinik kimbil yañetalak?” ²¹ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ tipet nim timbi, Anutu biañgan nandi-kilikti tñmi-kunelñda, nak kundit komba fik ñala tit witiñgangot sindi bo tineliñ. Timbi wakangot

nim ya. Tikap sindi kwet jañgin ñala ‘Milapi, tuk kimbini ginañ pi!’ nimbimbi, gumañ wolok tuop indawik. ²² Sindi Anutula nepek no ba no timbektok nimolo ti-ñimbi, nandi-samektok nandi-kilikti tañda, windiñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tiñguk wala ni-nandiñgiliñ

²³ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Eni-daut ti-sem-paliñlimbi, tapma ama biesi gita Islael amalok ama biesi endi endoñ bimbi, ni-kañbi eñgiliñ, “Nindi ganbimbi, kundit ñandin pa tilañ? Ba nindok mandanla ba gembinla windiñ pa tilañ?”

²⁴ Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dindim tambane naninetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sinik pa tilet win sanbetet. ²⁵ Nindi Yoane nimbimbi, amatam tuk i-semguk? Win Kunum Molomdi ba ama noli?” Windiñ eumbi, kusei kimipi, nisinagan dombi tañan timbi eñgiliñ, “Nindi ‘Kunum Molomdi’ windiñ eneñda, endi ñindiñ nini-nandutak, ‘Windiñda sindi nekta Yoanelok mandan nim nandi-dasiñgiliñ?’ ²⁶ Gan nindi ‘Ama noli Yoane nimbimbi kena tiñguk’ windiñ eneñda, amatam kimin wopum Yoanela plofet nandiñmañ endi nittek ti-nimneliñ walañgot misinetamiñ.” ²⁷ Windiñda endi Yesu ñindiñ tambane niñgiliñ, “Nindi Yoane nimbimbi, tuk i-semguk win nindi nim nandamiñ.” Eumbi enguk, “Ale, windiñda nak bo nindi nanbimbi, kundit pa tilet win nim sanbetet.”

Yesulí Juda ama biesílok gínañ kwambiñjì e-dakleñguk

²⁸ Yesulí yousímbi, Juda ama biesíla enbi eñguk, “Síndí kasat ñala nítek nandañ? Ama nolok níñañiit típet kuñgímík. Tímbe tualoñ ña ñíndíñ níñguk, ‘Tua, dík man ñambi, wain kena tí!’ ²⁹ Eumbi, jip jup tíñguk, gan síñgimek endí gínañ tambaneumbi, ña kena tíñguk. ³⁰ Tímbe be-setti monaloñ ña wíndíñgangot nímbímbe, beula níñguk, ‘Ale, ñautet.’ Endí wíndíñ eñguk, gan nímbi ñañguk. ³¹ Síndí nítek nandañ, gwañgwa nindí beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endí eñgíliñ, “Tualí.”

Tímbe Yesulí enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endí síndok kwesí kíjannan Anutu enlok gíñgít indaumbi yambi-díkñelak. ³² Kusei ñíndíñda tímbe wíndíñ indalak: Yoanelí bímbi, díndím kuñgulok telak daut samumbi, síndíla mandan nandum tlal tíñguk, gan takis epep ama gít tam telak joñgolok endíla mandan wín nandímbe tíke-kíliñ eñgíliñ. Síndí nepek wín kañgíliñ, gan gínañjì nímbi tambanembí, Yoanelok mandan nandímbe nímbi tíke-kíliñ eñgíliñ.”

Yesulí tapma ama biesí gít Falisi ama endí wain kena ka-díkñe ama kolasí wandin eñguk

³³ Yesulí yousímbi, tapma ama biesí ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nandíwít. Kena molom nolí wain kap kwet nolok típiñguk. Típi-talembi, sañ im gímbunembí, wain tul wísí-dottok kwet no kíndipi, kena ka-díkñelok it ombap kloñ no

kawattî kindilim ikuk. Wîndîñ ti-talembi, kenan wîñ ka-dîkñelok kîsî plon kîmîpi, kwet mayañgan nolok ñañguk. ³⁴ Ña kuñîlîmbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii dîwîndî wain bien enlok mepmettok ka-dîkñeloñ en-mulîm bîmbi, wain kena gînañ tomgîlîñ. ³⁵ Tîmbi ka-dîkñe endî gwañgwa en-mumulîñ wîñ epmbi, no wîpi, no wîlî kîmbîmbi, no kawattî wîkîlîñ. ³⁶ Wîndîñ tîmbîmbi, kena molomdî gwañgwa dîwîñ nombo en-mukuk. Kunakunatsî wîñ gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulîmbi bî tombîmbi, kundit wîndîñgangot ti-semgîlîñ.

³⁷ Siñgi sînik endî enlok niñañ sînik ni-mupi, ñîndîñ nandînguk, ‘Niñanalî ña tombîmbi kañbi, giñgiñgan tîñmînekalîñ.’ ³⁸ Tîmbi ka-dîkñeliñ niñañ wîñ kañbi, nisîñgan ñîndîñ eñgîlîñ, ‘Gamanda endî wakan kena ñolok molom tîmbekak, wala tîmbi nîndî en wîpi, kenan ñîñ nîñlok gîngît kasîlena.’ ³⁹ Wîndîñ embi tîkeñîpi, kena gînañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wîlî kîmguk.” ⁴⁰ Yesulî wîndîñ embi en-nandîmbi eñguk, “Wain kena molomdî undane bîmek, ka-dîkñe wîñ nîtek tîsemekak?” ⁴¹ Eumbi niñgîlîñ, “Nepek kolan sînik tîñgîlîñda tîmbi endî bo kolan sînik yandîpmum kîm-talenekalîñ. Tîmbi endî kena ka-dîkñe komblin kîndem ep kasîlembi, kenan endok kîsînan kîmîlîmbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endî bien dîwîñ enlok melîm tî-kunekalîñ.”

⁴² Tîmbi Yesulî enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulîñ patak ñîñ sîndî pinat

nandimbi kamalañ bek,
 ‘Molom en ñindañ timbi indañguk:
 it kindikindit amalí ita kawattí tñndin nola kena
 nimmnat embi siñgi wilingilíñ,
 gan kawat walí ta dwin gitik yapma klelak.
 Níndí wín kanambi, kundit gitikñin tilak.’ ☆
 43 Manda wolok tuop it kindikindit amalí kawat
 wín siñgi wilingilíñ, wíndiñgan síndí nak siñgi
 wít-namgilíñ, wala tímbi nak ñindañ sanba
 nandíwít: Síndí Anutulok gíñgítñii ku-ta-bañ,
 gan endí pipapipat wín sapma tikembi, am-
 atam no nindí endok manda tañgonembi bien
 tímbi indañ enda emekak. 44 Ama nolí kawat
 wolok plon pi wilekta en wíli mínanda taleuk.
 Ba kawat walí ama nolok plon píwíkta, kawat
 walí ama wín wíli gakñe-taleuk.” † 45 Tapma
 ama biesí git Falisi ama endí Yesulí e-yout
 manda eñguk wín nandimbi, “Níndañgan elak”
 wíndiñ nandimbi, 46 tikenebí nandíñgilíñ. Gan
 amatam kímín wopum endí Yesula plofet no
 wíndiñ nandíñmíñgilíñ, wala tímbi Falisi amalí
 amatamdí mik tí-semnelíñ wala mísimbi, ním
 tíkeñgilíñ.

22

*Kunum Molomdí en-tiañelak wín Yesulí ním
 nandí-kímkímmelíñdok eñguk*

¹ Yesulí yousimbi, nombo ama biesíla e-
 yout mandalí manda eníñipi, ñindíñ eñguk,
² “Kunum Molomdí gíñgítñii yambí-díkñelak

☆ **21:42:** Kap 118:22-23 † **21:44:** Nandí-tale ama dwiníndí
 ñindíñ eañ: Matayo en sambat wín ním youkuk.

win ñindin: ama wapmañ nolok ninañli tamn tikeup timbimbi, wapmali kena gwañgwañiili nanañ sina wopum tinminelindok embi,³ manda kimipi, yokti nanañ win nanelindok entiañeñguk. Timbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokniili binelindok kena gwañgwañii en-mulimbi ñañgilañ. Gan yokniili bimbila kunjit tambi, nm embi ginginem pakilañ.

⁴ Timbi ama wapmañdi bindambo kena gwañgwa diwin bo en-mupi, yokni ep tiañeñguk enda ñindin ennelindok enguk, 'Nandañ. Nak nanaña ip ti-wili diknet. Nokok bulmakau wapai sim ba ninañ diwin no gwok galknat yandip si-talembi, nepek gitik ti-jumit tisam-talemiñ. Sindi bumbi, ninañali tam timbetak en gita na silisili tina!' ⁵ En-mulimbi, kena gwañgwañiili ña manda eñguk windin engilañ, gan yokniili mandanj nandi-kimnemb ñañgilañ. Diwindi nanañ kenanjnan ñañgilañ, diwindi minem kenanjla ñañgilañ. ⁶ Timbi diwindi ama wapmañdok kena gwañgwa win epbi kolan ti-sembi yandip kimgilañ. ⁷ Windin timbimbi, ama wapmañdi gnañ komba diumbi, mik amañii en-mulimbi ña ama kena gwañgwa yandipgilañ win yandip talembi, isi kwesi wakit sium diñguk.

⁸ Timbimbi ama wapmañdi kena gwañgwañii diwinda ñindin enguk, 'Yoknailok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endi kindesi nm. ⁹ Windinda sindi telak mannan ñambi, amatam yambinetañ tuop entiañeum bimbi, wapatamdok sina dum nanañ nambit.' ¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiili enguk tuop telak man tuop

ñambi, amatam k̄ndesi ba kolas̄i yambiñḡil̄iñ ḡit̄ik ep k̄im̄in t̄imbi yanañḡil̄imbi, nanañ nanala b̄imbi, it ḡinañ tokñeñḡil̄iñ.

¹¹ Amatam it ḡinañnan lo pi pal̄iñl̄imbi, ama wapmañd̄i yambep loñguk. Lombi yambiñpi kañguk w̄in: ama noli dasindasin nain wolok d̄indim s̄in̄ik yokñiila emḡil̄iñ w̄in n̄im dasimbi, b̄i pipal̄im kañbi ¹² ni-nand̄iñguk, ‘Notna, n̄itek t̄imbi d̄ik dasindasin gam̄it w̄in n̄im dasimbi b̄iñ?’ Eumbi, ama wal̄i manda n̄imnat pal̄imbi, ¹³ ama wapmañd̄i kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘S̄ind̄i kii kesi toali topbi, pawan k̄oli p̄imbi, k̄il̄im ḡinañ palen.’” Yesul̄i e-yout manda wandin embi yous̄imbi eñguk, “K̄il̄im ḡinañ amal̄i mano kw̄il̄im t̄imbi, manj̄i si-ḡil̄im danekal̄iñ. ¹⁴ Nandañ. Kunum Molomd̄i amatam asup entiañelak, gan noñgan noñgan mandan nand̄imbi bañ end̄iñgot ep kas̄ilelak.”

Falisi amal̄i Yesu s̄isoñ t̄iñm̄inep nand̄imbi, takis m̄inem k̄im̄ik̄im̄ittok plon ni-nand̄iñḡil̄iñ

¹⁵ T̄imbi Falisi amal̄i Yesu manda plon k̄im̄itnel̄iñdok nand̄imbi, ña k̄im̄in t̄imbi, mandal̄i s̄isoñ t̄iñm̄inepi e-sambat t̄iñḡil̄iñ. T̄i-talembi, ¹⁶ nis̄ilok gwañgwanjii d̄iw̄in ḡit ama wapmañ Elot endok sambalii d̄iw̄in * en-mul̄imbi ñambi niñḡil̄iñ, “Endaut, n̄ind̄i d̄ikok kusaka nandam̄iñ, d̄ik julun̄i manda n̄im embi, biañgangot pa elañ, Anutul̄i n̄ind̄i n̄itek kuneñdok nand̄ilak w̄in lolon ba p̄imb̄in

* **22:16:** Falisi amal̄i takis m̄inem Roma ama wapmañda m̄im̄in wala nandum p̄umbi, Elottok sambalii wala nandum k̄ndem dañguk.

gítik misimisí nimnat tuopkan nini-daut nim tí-nimlañ. ¹⁷ Wala tímbi gan-nandinambi ninbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis minem mamíñ wala nandum dindim elak ba nitek?”

¹⁸ Wíndíñ eumbi, Yesulí kolan tíñminepi nandíngíliñ wín ka-nandímbi enguk, “Síndí ama manjí manbenjí malet nomík, mandalí sísoñ tí-namnepi bañ ba? ¹⁹ Takis minem pa kímikamíñ minem wín no daut namít” eumbi, minem kwandai satnin no ña tíke bí daulmíngíliñ. ²⁰ Tímbi Yesulí en-nandímbi eñguk, “Minem plon ama walan gít kot kundit wín nindoñ?” ²¹ Eumbi níngíliñ, “Wín Sisaloñ”. Wíndíñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gíngít wín Sisala tambane mínekalíñ, tímbi Anutulok gíngít wín Anutula tambane mínekalíñ.” ²² Wíndíñ eumbi, nandí piásat tímbi bímbi pí ñańgíliñ.

Sadusi amalí Yesu sísoñ tíñminep nandímbi, kímnan nanin mílamílattok plon ní-nandíngíliñ

²³ Sandap wolondańgan Sadusi ama díwín endí Yesuloñ bíngíliñ. (Ama walí ‘Ama sembañ endí nim mílamílattok’ wíndíñ pa eañ.) Endí Yesuloñ bímbi, níndíñ ní-nandímbi ²⁴ eńgíliñ, “Endaut. Endíkñe manda Moselí kímít-nínguk walí níndíñ elak: ama nolí yamín pap sembilakta, endok sambat nim talenelíńdok kwayańlí endok tamín kanjalí tíkembali, dallok kíńjan gwańgwa bísat ep tímbi indanekalíñ. ✧ ²⁵ Wíndíńda, dakwaya kíť tambon típet endí ñolok kuńgíliñ. Tímbi tualí tam no tíkembali kukap, komblin nímnat

✧ **22:24:** Lo 25:5, Stat 38:8

yam+n papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tikeñguk. ²⁶ Tikembi, endi bo w+ndiñgangot yam+n papi sembiñguk. Timbi gwik endi bo w+ndiñgangot tiñguk. Timbim ña gwik konjok endok plon taleñguk. ²⁷ Endi g+ti+kandi sembi-taleumbi, siñgi sinik tam wali bo sembiñguk. ²⁸ Ale, dik eumbi nandina: dakwaya endi g+ti+kti tam w+n tikeñg+liñ, wala timbi ama sembiñg+liñ endi m+lam+lat nainnan m+lal+mbi, ama kit tombon t+pet endoñ nanin ama nindi sinik tam w+n t+keukak?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “S+ndi Anutulok mandan youyoulin patak wolok kusei ba endok gemb+n n+m nandi-dakleañ, wala timbi m+lam+latta nandumbi kamalalak. ³⁰ Amatamdi k+mnan nanin m+latmek endi kunumdok añelo nomik wapatam n+m pa t+nekal+ñ. ³¹ Timbi ama sembi+mbi m+latnekal+ñ wolok kandañ Anutuli manda ñ+ndiñ sanguk w+n s+ndi pinat nandi+mbi kamalañ bek, ³² ‘Natna Anutu wakan Ablaam wak+it Aisak ba Jekop endi nan-wowoñ t+namañ.’ ✧ Endi bep pañnii kwelan nombo n+m kuañ endok plon w+ndiñ eñguk. Timbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu ni-wowoñ tañ, ama sembi+semb+n endi n+m.” ³³ Amatamdi Yesuli nanandi emguk w+n nandi+mbi, nandi-g+tiñg+tik e tiñg+liñ.

Falisi amali Anutulok mandan plon Yesu s+soñ t+ñm+nepi t+ti+lak+liñ

³⁴ Yesuli Sadusi amalok manji masipm+ñgukta, Falisi amali w+n nandi+mbi, bi k+m+n timbi, Yesuloñ biñg+liñ. ³⁵ Endoñnan nanin no endi endi+kñe

✧ **22:32:** Kisim Bek 3:6,15,16

manda nandi-tale ama. Endi Yesu sisoñ tiñmep ni-nandimbi eñguk, ³⁶ “Endaut. Endikñe manda nek ñali sinik dama timbi, loloñ sinik tɪlak yañ?”

³⁷ Eumbi niñguk, “Sindi ginañji wakit ginañji tip ba nanandinjɪ gitik Wopum Anutunji endok biñm+nekal+ñ.” ✧ ³⁸ Endikñe manda wali dama sinik timbi, loloñ sinik yañ. ³⁹ Timbi endikñe wandingangot no win ñindiñ, ‘Dik ditnala nandilañ, wɪndiñgangot nokala nandiñmekañ.’ ✧ ⁴⁰ Moseli endikñe manda gitik kim+it-nimguk ba plofet amali nanandi nimgil+ñ wolok bien endikñe tɪpet wali nini-dakleam+ik.”

⁴¹ Falisi amali kim+n ti-paliñ+ilimbi, Yesuli ñindiñ en-nandimbi ⁴² eñguk, “Mesia Anutuli amatamñii epeplok nimbi taleñguk win sindi enda nittek nandañ? En nindok komblin?” Eumbi niñg+li+ñ, “Endi ama wapmañ Devit endok komblin.” ⁴³ Eumbi enguk, “Wɪndiñda kusei nittektok Dɪndim Woñdi Devittok ginan nanandin timbi daklembi, enlok komblin win ‘Wopumna’ kitimbi, ñindiñ eñguk, ⁴⁴ ‘Wopum Anutuli Wopumnala ñindiñ niñguk, Dik kitna dɪndim kandañ pipalimbi, nak kanj+kkai dikok kapmainan yap+lambi patnekal+ñ wolok tuop.’ ✧ ⁴⁵ Manda wolok tuop Devitti Mesiala ‘Wopumna’ kit+ñguk, wala timbi Mesiali nittek Devittok komblingot timbek?” ⁴⁶ Eumbi, ama biesi git+kti manda tambon no tambane ninel+ñdok tuop n+m. Timbi nain wolondañgan kusei kim+pi, mandali sisoñ tiñm+nepi ekaeka diwin tɪnep m+s+imbi kak biñg+li+ñ.

✧ **22:37:** Lo 6:5 ✧ **22:39:** Wok Pris 19:18 ✧ **22:44:** Kap 110:1

23

Yesulí Falisi gíta endikñe manda nandí-tale amalok ep t'indinjí juluñgan wín e-dakleñguk

¹ Tímbi Yesulí gwañgwañii gíta ama kímín wopum tí-pakiliñ enda ñíndiñ enguk, ² “Falisi gít endikñe manda nandí-tale ama endí Moselok kínjan ipi, endikñe manda san-daut tí-samañ. ³ Wala tímbi manda sanañ wín gítik tíke-kunekaliñ, gan ep t'indinjí nítek tañ wín ním kímít-klembi tínekaliñ. Nekta, endí endikñe manda san-daut tí-samañ, gan nísí manda wín ním tíke-kuañda tímbi. ⁴ Endikñe manda sínda san-daut tí-samañ wín nepek mílap wín síndiñgot tañgoneneliñdok samañ wandin. Gan nísí sep tímbí pañgítaneliñdok kíť kímít no tínepi ním nandañ.

⁵ Nepek tañ gítik wín endí amalí yambímbi e-kíndem da tí-semneliñdokgot pa tañ. Síndí Falisi gít endikñe nandí-tale ama endok kama besañ ba dama immísí wín kañ ba? * Wín wopum síník! Tímbi kuñgunjí Anutu biñmañ wín inda-dakleuptok endí dasindasinjí kusíp blem-blemat ombaplí t'indín wín pa dasiañ. ⁶ Tímbi sina wopum indalaknan ba ít kiyau gíñañ endí pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ, ⁷ tímbi amatam kímín kwelan yambañ endí we sembi giñgiñgan tí-semneliñdok ba kosí eu loumbi, ‘endaut’ pa eníneliñdok nandañ.

* **23:5:** Juda amalí kama besañ ba dama immísí bít gwílapítí tímbi, Anutulok manda d'wín (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok gíñañ dasimbi, nímolo t'indílok nainnan dasiañgíliñ.

8 Nandi+wit: ama noñgan endiñgot sindok sandautsi sinik, timbi sindi gitik dakwayañgot, wala timbi amatamdi sindok kosi eu loneliñdok 'ninindaut' windiñ nim saninekaliñ. 9 Windiñgangot sindi kwelan ñolok ama nola 'Bepni' nim kitinekaliñ. Bepsi noñgangot endi kunum ginañ patak. 10 Timbi bo amatamdi sinda 'telak damani' nim saninekaliñ. Nim. Sindok telak damanjí wín noñgan endiñgot, wín Mesia Anutuli en sepmehtok ni-mukuk en wakan. 11 Sindok ama lolonjili sindok kena gwañgwanjé kuukak. 12 No en enlok koi tike lolakta, Anutuli endok koi tike piukak. Timbi no en kayombinembi kulakta, Anutuli endok koi tike loukak.”

13-14 Yesuli yousimbi enguk, “Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manjé manbenjé malet nomik sindi amatam kunumdok yama sip semañ, wín siní Kunum Molomdok giñgit nim indañ, gan amatamdi endok giñgit indanep nandañ wín telak masip ti-semañ, wala timbi Anutu en mek sambekak. †

15 Endikñe nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manjé manbenjé malet nomik sindi gwañgwañjé noñgangot timbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimbíñ dikñembi ku-taleañ. Sindi kolandok giñgit tañ, timbi ama noli gwañgwañjé

† **23:13-14:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñindiñ, “Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manjé manbenjé malet nomik sindi nimolo ombap amali sambinandi tineliñdok tañ, gan tam kanjak juluniñ ti-sembe, isi yapma tikeañ, wala timbi kolanjilok tuan ombi-tikenekaliñ wín ama diwindok tuan makleukak.”

indambi, nanandinji g'it ep tindinji kimit-kle-talelak sindi en timbi'm kolandok gi'ng'it ti'ñipi, sapma klembi, kola sin'ik talak.

¹⁶ Ama dausi sisipm'in nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñ'indiñ eni-daut ti-sembi tañ: t'ikap ama nol' ñ'indiñ eup nand'lak, 'Nak Anutulok dainan w'indiñ ba w'indiñ timbettok e-kwambiñ da t'ilet', gan endi Anutulok koi kit'up m'simbi, tapma ittok plon e-gemb'alalakta, endi manda w'in kindem lapilektok tuop. Gan t'ikap endi nepenepek goll' tind'in tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda w'in lapilektok tuop n'im. Sindi w'indiñ pa eni-daut ti-semañ. ¹⁷ Sindi ama dausi sisipm'in g'ita kamas'! Anutulok dainan nek ñ'al' loloñ sin'ik? W'in nepek goll' tind'in wal' loloñ sin'ik, ba tapma it wal' loloñ sin'ik? Nepek goll' tind'in wal' tapma ilnan n'im palimda, wal' loloñ n'im timbek yañ. ¹⁸ Timbi bo ñ'indiñ eni-daut ti-semañ, 'Amal' sisuet plon manda e-kwambiñ dalak, endi manda w'in kindem lapilektok tuop. Gan t'ikap endi tapma no sisuettok plon kimilim patak wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda w'in lapilektok tuop n'im'. ¹⁹ Sindi dausi sipm'in. Anutulok dainan nek ñ'al' loloñ sin'ik? W'in tapma wal' loloñ sin'ik, ba sisuet wal' loloñ sin'ik? Tapma w'in sisuettok plon n'im kimilim palimda, wal' loloñ n'im timbek yañ. ²⁰ Wala timbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi sisuet wak'it nepek g'it'ik wolok plon kimilim pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak. ²¹ Timbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta,

endi tapma it wakıt Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak. ²² Tımbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dıkñelak wakıt Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

²³ Endikñe nandi-tale ama gıta Falisi ama sindi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomık sindi nepek gitik kasıleañ wın danbım, kıt tambon tambon tımbımbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, wın nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nımnat wın bo sindi nım kamalañ. Wındıñgan sindi endikñe manda wandin kambak kımıt-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sınık wın pa lapıkañ. Endikñe manda loloñ sınık walı nosii kundit dındım ba mama ti-semnelıñdok, tımbi Anutu tıke-kwambiñ danelıñdok pa sanañ. Wındıñda sindi gembı kopi, endikñe manda loloñ wın kımıt-klenekalıñ. Tıñıpi, endikñe manda dıwın gitik wın bo nım nandi-kımnenekalıñ. ²⁴ Sındi ama dautsı sisipmın wandin walı nosııla telak daut sembi, ñındıñ tañ: sindi endikñe manda tip mınam wın ka-kılıñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sınık wın nım pa ka-nandi-dakleañ. Wındıñda sindi ama nolı kwınakam tip mınam sınık tuk wıtna gınañ nanin tıke kotak, gan kamel wopum wolok patak wın nım kañbi, tuk tıke lombi, wakıtañgan kımıo elak en wandin!

²⁵ Endikñe nandi-tale ama gıt Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomık sindi jawañ ba kambot pawañgot wılt-kılıñ tındın wandin, gan nepek kolan kusei

kusei ginañji ginañ tokñe-patak, w+n sindi ep tindiñji kindem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sindi ginañji ginañ sinilañgot pa nandañ. ²⁶ Falisi dausti sisipm+n sindi dama ginañji kambot ginañ nom+k w+n wililimek, wolondamek pawan kindem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k sindi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin wali sapleñgilñ wandin. Pawan ka kindem danat, gan wolok ginañ ama kwandat git nepek dañgalan wali tokñe-patak. ²⁸ Windiñgangot sindi amalok dausinan ep tindiñji dindim walan tañ, gan ep tindiñji julun ba timipm+leli ginañji ginañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k sindi plofet ama damanin ba ama Anutuluk dainan dindim kuñgilñ endok sum w+n tikindem dam t+jamilambi, sumnan pama kindem kindem kimipi, ³⁰ julun gan ñindiñ pa eañ, 'Bep pañniilok nainnan kunemda, nin+ ep timbi platambi, plofet ama nim yandip kimneñ.'

³¹ Manda windiñ pa eañ w+n ñindiñ indadaklelak: bep pañjiili plofet yandipgilñ, timbi endok komblijii sindi en+s+ nom+k kuañ. ³² Wala timbi kindem a, bep pañjiili plofet yandip kim kena kusei kim+kilñ w+n yousimbi, sindi ña timbi taleukak!

³³ Sindi malet upmat wandin! Anutul+ manda plon sep kim+limbi, jimb+ñdok giñgit tinekalñ w+n sindi nitek maklenekalñ? Wali tuop nim.

³⁴ Windiñda ñindiñ sanba: nak plofet ama wakit

ama nanandinjat ba ama Anutulok telak sandaut tañ sindoñ en-mulambi bañ. Gan sindi diwin yandip kimbí, diwin kloñbat plon yandip kimnekalíñ. Diwin it kiyaunji ginañ ep waipbi, diwin it kwet ñanekalíñ tuop ep klem gimgim embi, yandip kimmelíñdok. Sindi kolan wíndíñ pa ti-semnekalíñ, ³⁵ wala tímbi damasíli ama dindim gitik yandipmíu kimgilíñ wolok tuan win sindi ombi-tikenekalíñ. Ama yom nimnat damandama wíli kimguk win Abel. Tímbi síngi endi ama dindim asup yandip-ta-ñambi, síngi sínik endi Sekalaia Belekialok níñañ tapma it wakít sisuet wolok boñgipsetnan wíli kimguk. ³⁶ Nak biañgan sínik sanba: yandipmíu kimgilíñ wolok tuan win amatam man ñíndíñgíta kuañ sindi ombi-tikenekalíñ.”

³⁷ Yesulí yousímbe eñguk, “Jelusalem Jelusalem amatam sindi plofet ama yandip kimañ, tímbe ama Anutuli sindoñ en-mulím bañ win kawattí yandip kím pa ti-semañ. Puput meñli níñañii ep kamailak, wíndíñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandíñgut, gan sindi ním nandí-talenamgilíñ. ³⁸ Nandañ: Anutuli tapma isi biumbi, itgot pat-samekak. ³⁹ Nak ñíndíñ sanlet: sindi ñíndíñ nanínekalíñ, ‘Molomdi ama ñín ama wapmañní kuuktok ní-mukuk en wakan gwílam tíñmen!’ ✧ wíndíñ nanínekalíñ, wolondam ek nombo nambínekalíñ, damala ním.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesulí undane tombekak

✧ 23:39: Kap 118:26

24

Kwettok nain taleupi tɪlak wɪn nɪtek ka-nandɪlok?

¹ Yesulɪ tapma it bimbi, pɪ ñañɪlimbi, gwañgwañiilɪ endoñ bɪmbi, it gɪtɪk tapma it sañ jimba gɪnañ pakɪɪñ wɪn kauktok nɪngɪɪñ.

² Eumbi enguk, “Ale. Nɪndɪ it kɪndem ñɪn gɪtɪk kana. Nak biañgan sɪnɪk sanba: nain indaumbi, it gɪtɪk kawat wopumdɪ tɪndɪn ñɪn ep wialɪmbi, kawat papuseneumbi, kawat nolɪ nollok plon no nɪm gali-palekak.”

³ Tɪmbi Yesulɪ Oliv kwet jañgɪn wolok lom pipalɪmbi, gwañgwañiilɪ enɪsɪngan endoñ bɪmbi nɪ-nandɪmbi eñgɪɪñ, “Nain nekta sɪnɪk wɪndɪñ indaukak wɪn nɪnɪmbɪm nandɪna. Tɪmbi nek kundit no indaumek wɪn ñɪndɪñ ka-nandɪnekamɪñ: dɪkok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tɪlak?” ⁴ Eumbi, Yesulɪ tambanembi enguk, “Sɪndɪ ka-kɪliñ embi kunekalɪñ. Nɪm kañbi, ama nolɪ sɪnda juluñɪt tɪ-samek. ⁵ Neta, ama asuptɪ nokok kotna plon bɪ indambi, ‘Natna Mesia Anutulɪ nan-mulektok e-kwambɪñ dañguk wɪn nak ñakan’ wɪndɪñ embi, amatam asup juluñɪt tɪ-semnekalɪñ.

⁶ Nain wolonda sɪndɪ mik ñasiñgan tañ wolok gɪñgɪɪ wakɪt mik mayañgan tañ wolok gɪñgɪt nandɪnekalɪñ, gan nɪm mɪsɪnekalɪñ. Nepek wɪn gɪtɪk indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain wɪn gamamek indaukak. ⁷ Ama sambat nolɪ sambat no gɪt mik minekalɪñ, ba ama wapmañ nolɪ ama wapmañ no gɪt mik minekalɪñ, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet mɪnjamɪnjat tɪmbekak. ⁸ Gan nepek

win gitik indaukak win tamdi gwañgwa tikenepe
dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin.
Siñgin gawat wopungan win siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda sindi gwañgwana kuañda
timbi amatam gitikti nandi-kunjit wopungan ti-
sambi sepmbi, kanjiksiilok kisinan sapilimbi,
diwin kena gim samnekalin, diwin sandip
kimnekalin. Windin ti-sam ti-kuumbi,
¹⁰ sindonnan nasi asupti nanandi-kiliktinji biu
pumbi, tambon tambon bola ti-sembi, nandi-
kunjit wopungan ti-sem-kunekalin. ¹¹ Timbi
plofet julunjuñ asupti indambi, amatam asup
juluñit ti-semnekalin. ¹² Timbi amatamdi
timipmile wopungan sinik tinekalinda timbi
asupgandi nosiila ginañji tombo mi tañ win
nombo nim tinekalin. ¹³ Gan no en wandingan
embi giñginembi, dinindam palekak, en wakan
Anutuli nain taletalen indaumbi enlok tike-
kimilekak. ¹⁴ Timbi amatam gitik Anutuli yambi-
dikneukak win nandi-daklenelin dok endi giñgit
manda kindem nin kwet tuop eu sapañelok
nandilak. Sapañe-taleumek, nain taletalen win
indaukak.”

Milap wopum sinik indaukak

¹⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan pa-
pait tapma it timbi kolaukak wolok plon plofet
Danielli manda no youp biñguk patak. ✧ (No
en manda youtet nin pinalekak endi wolok ku-
sei nandi-kilin ewin.) Windinda sindi nepek
kolan win Anutulok ilnan kwel kinjannan ilim
kanekalin, ¹⁶ Judia distrik pakañ endi kwet

✧ **24:15:** Danyel 9:27, 11:31, 12:11

jañginnan pi ñaneliñdok elet. ¹⁷ Tĩmbi kwet plon pakañ endi nepenepesii metnepi isi ginañnan nĩm loneliñ, ¹⁸ ba kena ginañ pakañ endi saulonji tikenepi isinan nĩm undane ñaneliñ. ¹⁹ Tĩmbi nain wolonda tam mĩnjĩpsiat ba gwañgwa num pa emañ endi blasiñgandok. ²⁰⁻²¹ Nain wolonda amatamdi mĩlap wopum sĩnik bemnekalĩñ, wala tĩmbi sĩndi nain wolokta nĩmolo pa tĩnekalĩñ. Nĩm kañbi, mĩlap wĩn gwi sasale ba Sabat patnandi nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kĩmĩsip tĩ-samek, ñala. Mĩlap wandin wĩn kwet kusei kĩmikĩmĩlinan nanin bĩkap man ñĩndiñgĩta no nĩm indaindan, gĩtikĩnin sĩnik indaukak. Tĩmbi wolok siñgi kandañ bo mĩlap wandin nombo nĩm indaukak. ²² Tĩkap Anutulĩ nain wĩn ikan nĩm tĩmbi dumalaumda, amatam gĩtĩkti taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok gĩñgĩt kasĩleñguk enda tĩmbi nain wĩn tĩmbi dumalaukak.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endi indambi, nĩsĩlok kusasi tĩmbi daklesemneliñdok amatam dausĩnan kundit gembĩnat engano sĩnik tĩmbi, juluñit tĩ-semnekalĩñ. Tĩkap ama wandisi endi tuopta, endi amatam Anutulĩ ep danbi enlok gĩñgĩt kasĩleñguk enda bo juluñit tĩ-semneliñdok nandĩnekalĩñ. Wĩndiñda tĩkap ama noli ñĩndiñ sanbekta, ‘Yakñesi! Mesialĩ ñĩ patak!’, ba ‘Wĩ kawit! Endi da patak’ wĩndiñ sanbĩmbi, manda wala nandum tĩal tĩmbekak. ²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak wĩn itañgan san-talelet, ²⁶ wala tĩmbi tĩkap endi ‘Yakñesi! Mesialĩ kwet kambañnan sĩlaninnan bĩ patak’ wĩndiñ sanĩnekalĩñda, wandiñ nĩm

ñanekaliñ. Ba ‘Endi it ñolok ginañ patak’ wɨndiñ sanbimbi, mandanji nandum tlal timbekak. ²⁷ Kusei ñindiñda wɨndiñ sanlet: Amalok Niñañ endok tomtom wɨn pɨsapɨsat wandin, wala timbi kwet kimili taleñguknan amatam gitikkandi wɨn kanekaliñ.” ²⁸ Yesuli wɨndiñ embi, e-yout manda no ñindiñ eñguk, “Nepek wili kimguk pataknan klekakakti kimin timbimbi, delok patak wɨn inda-daklelak.”

Amalok Niñañ endi indañgan tombekak

²⁹ Yesuli yousimbi eñguk, “Mɨlap wopum nain wolonda indaukak wali taleumek, maimdi bipmumbi, yakipti nɨm saleukak, timbi domboñgɨpti kwesi bimbi bululup em pɨnekaliñ. Timbi nepek kwambiñ diwɨn bamup silaninnan pakañ ep mɨnjalimbi jɨlop talenekaliñ. ³⁰ Wolongan nepek diwɨn no kunum plon indambi, Amalok Niñañli tombepi tɨlak wɨn timbi dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam gitikkandi wɨn kañbi, mɨsim mano timbi kanekaliñ wɨn: Amalok Niñañ en Anutulok gembɨn ba kolsalen wopumnat mulukua plon pɨmbi tombekak. ☆ ³¹ Timbi mumumli wopungan pendilim kitiumbi, endi añeloñii enmulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan amatam enlok giñgɨt ep danbi kasileñguk wɨn ep kiut-talenekaliñ.

³² Sɨndi komba konelok plon nanandi ñin epnekaliñ: endi sak kawai pi-taleumbi pakap, kii gayamdi tuknat timbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tɨlak wɨndiñ nandañ. ³³ Wɨndiñgangot sɨndila nepenepek

gitiik sanit wali indaum kañmek, Amalok Niñañli yamanan papi tombepi tilak windiñ ka-nandi-nekaliñ. ³⁴ Nak biañgan sinik sanba: ama sambat ñindiñgita kuañ endi gama nim sembi-taleñlimbi, nepek gitiik wali indaukak. ³⁵ Kunum kwet paitekamik, gan mandanali nim paipi, papat kwambiñ palekak.”

Amalok Niñañ endok tomtomñila ti-pañgipañgile kena ti-kuñgunlok

³⁶ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nepek win dawanda sinik indaukak win ama noli nim nandilak. Kunumdok añelo gita Anutu enlok Niñañ endi bo win nim nandañ, win Bep en noñgandiñgot nain win nandilak.

³⁷ Amalok Niñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak win nepek Noalok nainnan indañguk wandin. ³⁸ Tuk gwam gama nim indañlimbi, amatamdi nanañ tuk sina timbi, wapa tam pa tiñgiliñ. Windiñ ti-kuñlimbi ñakap, Noa en kikeñ wopum kindikuknan loñguk. ³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gitiik ep walaiñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk win kandi-tomgiliñ. Windiñgangot Amalok Niñañ endok tomtom naindi amatam nim mandipalimbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tipet endi kena ginañ yakan palinlimbi, no bimbi, no matikeukak. ⁴¹ Timbi tam tipet endi yakan nanañ mindi-palinlimbi, no bimbi, no matikeukak. ⁴² Sindi Wopumjili nain nekta sinik bi tombekak win nim nandañ, wala timbi ka-kiliñ embi

kunekaliñ. ⁴³ Sindi manda ñin nım nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amali tim nain nekta sinik biup eñguk win nandi-wimda, endi kaik papi, kumbu ama mandipalimbi, endi bim il wili blañganeumbi, ginañ louktok tuop nım. ⁴⁴ Nım kañbi, sindi nain no ‘Endi nım biutak bek’ windiñ nandiñilimbi, wolondamek en bi tombek, wala timbi sindi nain tuop endok tomtomñila ti-pañgipañgile ti-ta-kunekaliñ.”

⁴⁵ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi kena gwañgwa nanandi kindem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdi kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa diwin yambidikñeuktok kimipi, nanañ dandan nainnan sinik nanañ dan-semektok nımbi, molom en kwet nolok ñawik. ⁴⁶ Na kukap, ilnan undane bimek kawik win: kena gwañgwa wali molomdi niñguk wolok tuop timbimbi kaumbi, kindem dañmek. ⁴⁷ Nak białgan sinik sanba: molomdi kena gwañgwa win enlok nepenepeli gitik ka-dikñeuktok nımbi taleukak. ⁴⁸ Gan tikap kena gwañgwa wali ama kolanda, endi ginañli ‘Molomna plakan nım undane biukak’ windiñ nandimbi, ⁴⁹ kusei kimipi, kena gwañgwa nolii yandipmek, timbi ama tuk sañan nanalok en gita nanañ tuk nambek. ⁵⁰ Endi molom nain nekta sinik undane biukak win nım nandilakta, endi nım mandipalimbi, kaikan bi tombekak. Tombi, ⁵¹ kena gwañgwa win ti-lamipi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gita kimilimbi, mano kwilim timbi, man si-gilim daukak.”

25

¹ Yesuli yousimbi enguk, “Amalok Niñañ tombekak wolonda Anutulí amatam yambi-dikñeukak wolok walan no ñíndíñ: ama no tam tíndílok nain tombímbi, tam sim kí t tombon tombon endí tipalanjí tíkembi, tam nosí wapai tímbepe tínguk endok ilan ñañgíliñ. Ñam papi, wapailí bím enlok ilnan yanañgílektok mandíngíliñ. ²⁻⁴ Tam sim kí t tombon endí kamasíla tímbepe, tipalanjíñgot tíkembi, tul wíliñgílo gínañ no ním wípi tíkeñgíliñ. Tímbepe tam sim kí t tombon endí nanandínjat, wala tímbepe tipalanjí tíkembi, tul wakít wíliñgílo gínañ wípi tíkeñgíliñ. ⁵ Tímbepe endí ama wín mandí kátílapí, gwasáem douñgíliñ.

⁶ Dou-palíñímbi, tím bomup tímbepe, kítkítí no ñíndíñ indáñguk, ‘Ama bímbepe en en íp tamín nañgíp, ilnan ñauktok bílak, ípa míláp pímbi tímbepe indawít!’ ⁷ Tímbepe tam sim endí nandí sílkñem mílápí, tipalanjí tíkembi tíndím tíngíliñ. ⁸ Tímbepe kamasíli nanandínjat enda ñíndíñ engíliñ, ‘Níndok típalaní kímlak, wala tímbepe síndí tul kambak wít-nímít.’ ⁹ Eumbepe, nanandínjat endí ñíndíñ engíliñ, ‘Wín nítek tíneñ? Níndok típala tul wín típala típettok tuop ním, wala tímbepe síndí tuatua ilan ñam sílok tuawít.’ ¹⁰ Tímbepe endí tul tuanep ñañímbi, ama walí tam gíngít wílimíngíliñ enda bí tombepe, tamín wakít tam sim tí-jumít tí-pakíliñ wín enlok ilnan yanañgímbi ñañgíliñ. Ña amalí tam tímbepe nanañ sí-jumít tínguknan it wolok loum, yama sípmu kwambíñ daumbepe, nanañ tuk na-pakíliñ. ¹¹ Palíñímbi, tam kamasí kí t

tombon endi bo bimbibi kitimbibi, ñindin eñglin, 'Ama wopum, ama wopum, yama pisat-nimn.'
 12 Kitumbi enguk, 'Nak biañgan sanba: nak sindi nim nandi-samlet.' "

13 Yesuli e-yout manda windin embi yousimbi enguk, "Sindi Amalok Niñan endi dawanda sinik bi tombekak win nim nandiaña timbi ka-kilin embi mandikunekalin."

Amalok Niñanli gamañ nim tomñilimbi, kenangot tikulok

14 Yesuli yousimbi, Amalok Niñanli tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñindin enbi eñguk, "Ama noli kwet nolok ñaupi, kena gwañgwañii en-tiañeum bimbibi, nepenepeli tambipi, ka-dikñeñminelin dok emguk. 15 Tinipi, ama nola minem kwandai 5,000 minguk, nola 2,000 minguk, timbi nola 1,000 minguk, win kena tañ gembinj yambinandilak wolok tuop ka-dikñeñminelin dok emguk. Em-talembi, en yambimbi ñañguk. 16 Ñañilimbi, ama minem 5,000 epguk endi wolongan kusei kimipi, minem kena mimbibi yousinmimbibi, minem 5,000 nombo indañminguk. 17 Noli no minem 2,000 epguk endi bo minem kena mimbibi, minem 2,000 nombo indañminguk. 18 Gan ama minem 1,000 epguk endi wine molomlok minem win ep ñambi, kwet ginañ kindit taplium pakuk.

19 Timbi molomdi nain ombap kukap undanem binguk. Bimbibi, kena gwañgwañii minem emguk wala ep kimin tiniguk. 20 Timbi ama minem 5,000 mimin endi bimbibi, minem 10,000 daulmimbibi eñguk, 'Molom, dik minem 5,000 namguñ.

Timbi nak wɪn epbi, kena mɪwambi nombo yousumbi, 5,000 nombo indaɲguk.’ ²¹ Eumbi, molomɲɪli ñɪndiɲ ñɪɲguk, ‘Dɪk kena gwaɲgwa kɪndem mataɲgotaɲgoɲganat. Dɪk nepek lakatok ka-dɪkɲe kɪndem kuɲguɲda tɪmbi, nak nepek asup gamambi ka-dɪkɲeukaɲ. Wala tɪmbi dɪk bɪumbi, silɪsɪli tɪna!’ ²² Wɪndiɲ eumbi, kena gwaɲgwa mɪnem 2,000 mɪmɪn endɪ bo bɪ tombi, mɪnem daulmɪmbi ñɪɲguk, ‘Molom, dɪk mɪnem 2,000 namguɲ, tɪmbi nak mɪnem wɪn kena mɪwambi yousumbi, mɪnem 2,000 nombo indaɲguk.’ ²³ Eumbi, molomɲɪli ñɪndiɲ ñɪnguk, ‘Dɪk kena gwaɲgwa kɪndem mataɲgotaɲgoɲganat. Dɪk nepek lakattok ka-dɪkɲe kɪndem kuɲguɲda tɪmbi nak nepek asup gamambi ka-dɪkɲeukaɲ. Wala tɪmbi dɪk bɪumbi, silɪsɪli tɪna!’

²⁴ Tɪmbi ama mɪnem 1,000 mɪmɪn endɪ bo bɪ tombi eɲguk, ‘Molom, nak kusaka ñɪndiɲ ip nandɪlet: dɪk ama kunduwat. Dɪk nanaɲga ñɪm tɪpi nalaɲ, amalɪ tɪmbɪ indaumbi gamnelɪɲdok pa elaɲ. Tɪɲɪpi, amalɪ kwet nolok nanaɲ tɪpium indalak wɪn yapma tɪkelaɲ. ²⁵ Wala tɪmbi nak dɪkok mɪnemga ñɪm kaɲbi pailek wala mɪsɪmbi, kwet kɪndipi, tapli sembam pakuk ñɪn tɪke gam bɪlet.’ ²⁶ Wɪndiɲ eumbi, molomɲɪli manda ñɪndiɲ tambane ñɪɲguk, ‘Dɪk kena gwaɲgwa kolan ba kunjitan! Dɪk kusatna ñandɪn bek wɪn nandɪlaɲ: nak nanaɲna ñɪm tɪpi nalet, amalɪ tɪmbɪ indaumbi namnelɪɲdok pa elet. Tɪɲɪpi, kwet nolok amalɪ nanaɲ tɪpium indalak wɪn yapma tɪkelet. ²⁷ Wɪndiɲda ñɪtek tɪmbi mɪnemna wɪn mɪnem it gɪnaɲ ñɪm kɪmɪkuɲ? Wandɪɲ

kimilimda, nak bimbi, minemna win minem it ginañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namneliñ.’

Molomli windiñ embi, ²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa diwisila ñindiñ enguk, ‘Ama gitik nepek diwin pat-semalak win tike-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmilak wala nandum tlat timbimbi nim tike-kulakta, nepek lakat palmilak win apma tikeñmambi slak palekak. Wala timbi sindi minem 1,000 ñin apma tikembi, ama minem 10,000 ep patak enda miwit. ³⁰ Timbi kena gwañgwa kena nimnat ñin tike kolim pawan kilim ginañ piwin. Wandin amali mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.’ ”

Amalok Niñañ endi nain taletalenan amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, “Amalok Niñañli añeloni gitik en gita bi tombi, ama wapmañ gembin walalannat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak. ³² Timbi añeloli amatam kwe-lan damañgan kuñgiliñ ba man ñindiñgit kuañ gitik win endok dainan kimin timbimbi yambidanbi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dikñe amali tañ windiñ ep danbi, ³³ amatam dindim kit dindimnan yambimbi, diwin kit kepmanan yambiumbi patnekalin.

³⁴ Timbi amatam kit dindimnan patnekalin enda ñindiñ enbekak, ‘Bepnalok gwilam sindok plon patak sindi bimbi, kuñgu kindem kasilewit! Kuñgu win Anutulí kunum kwet

kusei kım+kuknan ti-jumıt ti-sam-taleñguk.
³⁵ Kusei ñındıñda sındı kuñgu wın kasılenekalıñ:
 nak nanañnala map palambi, sındı nanañ
 namgılıñ. Ba tuknala kimbambi, tuk namgılıñ.
 Nak nosı nım, gan sındı not ti-nambi, isınan
 nanañgıp ñañgılıñ. ³⁶ Sandumna nımnat
 tımbambi, sındı sandum namgılıñ. Jımbat inda-
 namumbi nambi-dıkñeñgılıñ. It kwambiñ gınañ
 palambi bı nambiñgılıñ.’ ³⁷ Amatam dındım
 endı manda wın nandımbi, tambon ñındıñ
 nınekalıñ, ‘Wopum, dawanda nanañgala palımbi
 gambımbi, nanañ gamgımıñ? Ba dawanda
 tukkala kimbımbi, tuk gamgımıñ? ³⁸ Dawanda
 dık notnı nım, gan not ti-gambi, itnınan
 ganañgıp ñañgımıñ? Ba sandunga nımnat
 gambımbi, sandum gamgımıñ? ³⁹ Dawanda
 jımbat tıñguñ ba it kwambiñ gınañ pakuñ, tımbi
 ña gambıñgımıñ?’ ⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañı
 ñındıñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sınık
 sanba: sındı nepek no nokok notnai kosı gıñgıl
 nımnat endoññan nanin nola tıñmıñgılıñ wın
 wakan naka ti-namgılıñ tilak.’

⁴¹ Wındıñ eñıpi, amatam kii kepmanan ñındıñ
 enbekak, ‘Anutulok yala sındok plon patak sındı
 wi-nambi, komba galk gınañ ña-talewit. Komba
 taletalen nımnat wın Anutulı Satan gıt endok
 añeloñiilok ti-jumıt-semguk. ⁴² Kusei ñındıñda
 sındı komba galk gınañ ñanekalıñ: nak nanañ
 map palambi, sındı nanañ nım namgılıñ. Tuk-
 nala kimbambi, tuk nım namgılıñ. ⁴³ Nak nosı
 nım, tımbi sındı not nım ti-nambi, isınan nım
 nanañgıp ñañgılıñ. Sandum nımnat palambi,
 sındı sandum no nım namgılıñ. Jımbat ti-

palambi ba it kwambiñ ginañ palambi, sindi nim bi nambiñgilañ.’⁴⁴ Timbi endi bo tambane ñindiñ ninekaliñ, ‘Wopum, dawanda nindi gambinambi, dik nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dik notni nim, ba sandumga nimnat pakuñ, ba jibat ti-pakuñ, ba it kwambiñ ginañ pakuñ, timbi nindi plap nim ti-gamgimñ?’⁴⁵ Timbi endi bo ñindiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sinik sanba: sindi ama kosi nimnat ñin endoñnan nanin ama no plap nim timmñgilañ win wakan nak ti-namgilañ tilak.’ ”

⁴⁶ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Ama windiñ timñgilañ endila pi ñambi, kuñgu kolan taletalen nimnat tikeumbi, piñgip gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dindim endila kuñgu kindem taletalen nimnat kas ilembi, Ama Wapmañ en nakan kunekaliñ.”

Ama Wapmañ Yesu wili kimbini, kimnan nanin milakuk

26

Yesu kimbimlok ti-pañgipañgile timmñgilañ

¹ Yesuli manda win gitik eu taleumbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, ² “Sandap tipet timbimbi, kamaikamai gwilat * indaukak win sindi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Niñañ

* **26:2:** Kamaikamai gwilat wolok kusei win ñindiñ: damañgan Israel amatam endi Isip kwelan kena gwañgwa silanin kuñgilañ. Kuumbi, amatamñii Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutul añelo no ni-mulimbi, Israel amatam sipsip niñañdok wekai yamanjnan sapleñgilañ yapma klembi, Isip amatamdok gwañgwa telak damanji yandip kim-taleñgilañ. (Kisim Bek 12).

kanjikñiilok kisinan kimilimbi, kloñbat plon wilí kimbekak.” ³ Yesulí wíndiñ eñilimbi, tapma ama biesí gít Juda ama biesí endí tapma amalok telak damanjí koi Kaiapas endok ilan kimin tímbe, ⁴ Yesu telak gitak tikembi wilí kimbektok e-sambat tiñgíliñ. ⁵ Tiñipi, ñíndiñ pa eñgíliñ, “Ñíndí gwílat gínañ wíndiñ nim tina. Nim kañbi, amatamdi nímbe-nandímbe, gimbit tím mik ti-nimnelíñ.”

⁶ Yesulí Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmínguk endok ilan ña pakuk. ⁷ Endí nanañ na-paliñilimbi, tam nolí tuk mliñ kindem tuan wopum sínik wín tikem endoñ ña indambi, kumbam plon yalímukuk. ⁸ Gwañgwañiilí wín kañbi, gínañjí komba diumbi eñgíliñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta tímbe kolalak? ⁹ Níndí tuk wín kindem tualok kimítnamda, mímewalínin tikembi, ama pímbíñesíla emneñ.” ¹⁰ Yesulí mandanjí nandí-daklembe enguk, “Tam ñala mílap nekta mañ? Endí nepek kindem sínik tí-namlak ee. ¹¹ Ama pímbíñesíli nain tuop sín gítañgan kunekaliñ, gan natna sín gíta nain tuop nim kuutat. ¹² Tam ñalí tuk mliñnat í-namlak wín nak kimbambi nep kinditnekalíñ wolok itañgan píngípna tí-pañgípañgíle tí-namlak. ¹³ Nak biañgan sanba: amalí dembek dembek ñambi, Anutulok kaundi-kñelok plon gíngít manda kindem ñín kwet tuop enekaliñ, wandíñ endí tam ñalí nepek tí-namguk wolok kasat wakít tí-semumbi, tam ñín nandí-síwítnekalíñ.”

¹⁴ Tímbe gwañgwa 12 endoññan nanin no koi Judas Iskalíot endí tapma ama biesíloñ ñambi,

15 eni-nandimbi eñguk, “Tikap nak Yesu sindok kisinan kimiletta, sindi nek namneliñ?” Eumbi, wolongan minem kwandai satnin 30 miñgiliñ. † 16 Miumbi, kusei kimipi, Yesu bola tiñmektok nain kindem dawan indauktok wala kimit-nandi tiñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

17 Plaua nanañ kimili bendi nimnat nanalok gwilat kusei kimilimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi niñgiliñ, “Dik gwilattok nanañ delok ti-jumit ti-gamnambi nambep nandilañ?”

18 Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñindiñ ninekaliñ, ‘Ninindautti dika ñindiñ elak, nokok nainnali indalak, wala timbi nak gwañgwanai gita diakoñ ilan bimbi, gwilattok nanañ nanetamiñ.’”

19 Timbi gwañgwalì Yesuli eñguk wolok tuop timbi, gwilattok nanañ tuk ti-jumikiliñ.

20 Kwet kilim eumbi, Yesu git gwañgwañii 12 endi nanañ nanepi pi pakiliñ. 21 Nanañ na-palimbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sinik sanba: sindoñ nanin noli kanjiknailok kisinan napiletak.” 22 Windiñ eu nandimbi, ginañji kola sinik taumbi, kusei kimipi, noñgan noñganli Yesu ni-nandimbi eñgiliñ, “Wopum, nakta nim bek?” 23 Eumbi tambane enguk, “Ama no nakita yakayakan nanañ tikendepi, kitnet jawañ ginañ kot-suakamik endi napiletak. 24 Amalok Niñañdi Anutulok mandali telak nitek kimbektok elak winañgan kimbekak. Gan ama nin en bola

† 26:15: Minem kwandai satnin 30 win kena nain 120 wolok tuan.

tiñmetak endi blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdi nim apmumda, win kindem dañmek.”²⁵ Eumbi, bola tindi ama Judasli Yesu ni-nandimbi enguk, “Ninindaut, nakta nim bek?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ windiñgan.”

²⁶ Nanañ na-paliñlimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Anutula weñmimbi ombim gwañgwañiila plaua win embi enguk, “Sindi tike nambit. Nin nokoñ piñgipna.” Nambimbi,²⁷ wain wina no tikembi, Anutu weñmimbi, wain win embi enguk, “Sindi gitikkandi nin nambit.²⁸ Wain tuk nin nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomji bi-sem-bi-semlok nak win lamit-semlet. Toptop nin Anutuli amatamñii git tilak win wekatnali timbi kwambiñ dalak.²⁹ Nak niñdiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nim nambetat. Nim sinik. Pakapmek Bepnalok kunum nilinilin ginañ nak wain tuk win komblin sin gita yakayakan nanekamñi.”³⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi kap no tiñgifiñ. Tiu taleumbi, walinin pi nambi, Oliv kwet jañginnan lonapi ñañgifiñ.

³¹ Ñañlimbi, Yesuli gwañgwañii enguk, “Anutuluk manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Nak sipsip ka-dikñe ama wilambi, kikesimin ginañ kuañ endi papusenekaliñ.’ ✧ Nepek inda-nametakta timbi manda wolok tuop sindi gitik tim ñolondañgan nanandi-kiliktinji pi putak.

³² Gan Anutuli nak kimnan nanin nepmum mlatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bi nambinekaliñ.”³³ Eumbi, Petloli tambane niñguk, “Nepek inda-gametakta timbi

✧ 26:31: Sekeraia 13:7

díwíndi nanandi-kíiktínji pi píumbi gambine-tañ bek, gan nakta ním sín+k.”³⁴ Eumbi nínguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok gíñañngan puputti gama ním kí+nílimbi, dík nain típet gít no ‘En ním nandíñmilet’ wíndíñ eutañ.”³⁵ Tímbe Petloli nínguk, “Tíkap endi díkíta nítnittok nani-nandínelíñda, ‘Nak ním nandíñmilet’ wíndíñ ním eutet. Ním sín+k.” Tímbe gwañgwa díwín gítik endi bo wíndíñgan e-taleñgíñ.

Yesuli en kimbepi nímolo tímbe tí-pañgípañgíle tínguk

³⁶ Tímbe Yesuli gwañgwañii gít kwet no koi Getsemane wandíñ ñañguk. Ña tombi, ñíndíñ enguk, “Sín+i ñolok pi palít, tímbe nak dakdan ñambi, nímolo tímбетet.”³⁷ Wíndíñ embi, Petlo gíta Sebedilok níñañiit típet yanañgípi ñañguk. Ñañípi, walen kolaumbi, gínan mílataum³⁸ enguk, “Walena kola sín+k taumbi, kimbepi nandílet. Sín+i nakíta ñíngan kaik palít.”³⁹ Eñípi, lakat ñaña embi, gapok pímbi, nímolo ñíndíñ tínguk, “Ambep, tíkap dík tuopta, nandí-nambi, mílap ñín napma tíke. Gan dík dítnalok nanandíñañgot kímít-kle, nokoñ ním.”

⁴⁰ Nímolo tí-talembi, gwañgwañii típet gít no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palímbi, Petlo ñíndíñ ní-nandínguk, “Nítekta tímbe, sín+i nain duman ñín nakíta kaik patnelíñdok tuop ním?”⁴¹ Sín+i kaik papi, nímolo tí-palít. Ním kañbi, tí-kuyuk inda-samumbi pí pínelíñ. Biañganak. Gíñañjílí kundit kíndem tíndílok nandílak, gan píngípsílí mílatalak.”⁴² Wíndíñ embi, nombo ñam nímolo ñíndíñ

tiñguk, “Bepna. Mìlap ñin napma kleuktok telal no nim patakta, nak mìlap wìn bemettok nandilañ, wìndiñgan inda-namen.” Nìmolo tì-talembi, ⁴³ nombo undane gwañgwañiiloñ ña yambiñguk wìn: dausi mìlataumbi dou-pakilñ. Wìndiñ yambiñguk, ⁴⁴ bìndambo yambim ñambi, nìmolo dama tiñguk wakangot nombo tìmbiñguk, nain tìpet gèt no tiñguk. ⁴⁵ Tìmbi nombo undane ñam yambum dou-palìmbi, ñìndiñ enguk, “Sìndi gamañgot doumbi, pat-nandi tì-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Nìñañ bola tìñmumbi, yom amalok kisinan piuktok nain inda-talelak. ⁴⁶ Mìlalìmbi ñana. Da kawit: ama bola tì-namnamlok ip ñasiñgan bìlak.”

Yesu tìkeñgìlìñ

⁴⁷ Yesulì wìndiñ eñlìmbi, gwañgwañii 12 endoñnan nanin ama no koi Judas endi bìngek. Tìmbi tapma ama biesi ba Juda ama biesi endi ama kìmìn wopum no en-mulìmbi, endi kakit ba dimbanjì epmbi, Judas gita bìngekìlìñ. ⁴⁸ Endi gama nìm bìnìlìmbi, bola tìndi ama walì kundit no daut semepi ñìndiñ enguk, “Ama nak nandi-koñgom tì-ñiñguk weñmetet † wìn ama sìndi lonjiañ en wakan. En tìkenekalìñ!”

⁴⁹ Judasli bì tumbi, wolongan Yesuloñ bìmbi, “Nìnìndaut, we gamlet!” nìmbi, nandi-koñgom tì-ñim weñmìnguk. ⁵⁰ Tìmbiñguk Yesulì nìnguk, “Notna, nek tìmbeñdok nandilañ wìn platik tì.”
§ Eumbi, amalì Yesuloñ bìm kisi kot-suapi

† **26:48:** Wìn Juda amatamdì nosi we semñipi sìmumu tì-semañ.

§ **26:50:** Nandi-tale ama dìwìndi Grik manda ñolok walan wìn ñìndiñ nandañ, “Notna, nekta ñolok bìlañ?”

tikembi, tike-kwambiñ dañgılıñ. ⁵¹ Wolongan ama Yesu gıt pakılıñ endoññan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanjı endok kena gwañgwa sılanin nolok pawan wılalım dikñe piñguk. ⁵² Windiñ tımbımbi, Yesulı niñguk, “No en kakitti mik tilakta, en bo kakitti wılı kimbekak, wala tımbi kakitka il gınañ kımılı ñawın. ⁵³ Nak guma Bepna kitiñmambi, wolongan ańelo kunakunatsı nimnat endı nep tımbı platanelıñdok en-mulek wın dik nım nandılañ ba? ⁵⁴ Gan wındiñ indaukta, nepek gıtık Anutlok mandalı natnala inda-namektok elak walı bien nım indawık.” ⁵⁵ Tımbi Yesulı yousımbi, ama kımın en tıkenepi bıñgılıñ enda ñındiñ enguk, “Nıtek tımbi sındı kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba gınañ pipapi, amatam enı-daut tı-sem tımbambi, sındı nım nepgılıñ. ⁵⁶ Gan plofet amalı manda youkılıñ wolok bien indauktok nepek gıtık ñın inda-talelak.” Tımbi gwañgwañıi gıtıktı Yesu bimbi, pi ña-tılıñgılıñ.

Yesu manda plon kımıkılıñ

⁵⁷ Tımbi ama Yesu tıkeñgılıñ endı en nañgıpi, tapma ama telak damanjı Kaiapas endok ilnan ñañgılıñ. (It wolok gınañ endıkñe manda nandı-tale ama gıt Juda ama biesı endı kımın tı-pakılıñ.) ⁵⁸ Ñañlımbi, Petlolı sıñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanjı endok it sañ jimba gınañ loñgılıñ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak wın kaup nandımbi, mik ama gıta pi pakuk.

59 Tapma ama biesi git Juda ama biesi diwin endi gitikti Yesu wili kimnelindok nandiñgilitinda timbi, ama nindi Yesulok siñgin joñgo simbi, ku-sei juluñgan eu indauktok yolonjiñgilitiñ. 60 Timbi ama asup endi bimbibi, manda juluñgan embi youkilitiñ, gan endi wili kimkimlok yom bien no nim eu indañgilitiñ. Siñgimek ama tipet no endi bimbibi 61 eñgimik, “Ama ñali manda no ñindiñ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tipet git no wolok ginañnan bindambo timba kaitam mlalekak.’” 62 Windiñ eumbi, tapma amalok telak damanji endi mlap ipi, Yesu ninandimbi eñguk, “Nitek? Mandalit gep youkamik win biañgan ba juluñgan? Ba dik manda no tambane ewindok tuop nim ba?” Endi windiñ eumbi, 63 Yesuli yom nimnat, gan wandingan embi, manda tambon no nim niñguk. Timbi telak damanjili niñguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandina: Mesia win Anutuli ni-mulimbi, bi-nimektok een win dik wakan ba? Dik Anutulok Niñañ sinik ba?” 64 Eumbi niñguk, “Elañ wakan. Gan nak ñindiñ sanba: gamanda sindi kanekaliñ win: Amalok Niñañ endi Anutu Gembu Molom endok kii dindimnan pipapi, kunum ginañ nanin mulukua plon piukak.” ☆

Yesuli en Anutulok tuop sinik windiñ eñgukta timbi, 65 tapma amalok telak damanji endi ginañ komba diumbi, kiupin blañganembi eñguk, “Endi Anutu ni-tike-pim yalilak yañ! Ama silanin ñali Anutu ni-suambatak win sindi ip ka nandañ, wala timbi ama noli ama wolok

☆ 26:64: Kap 110:1, Danyel 7:13

kusei eu indauktok nombo nim tipikamiñ. ⁶⁶ Sindí enda nitek tñmílok nandañ?” Eumbi tambane niñgíliñ, “Yomínla tímbi kímkiéndok nandamiñ.” ⁶⁷ Wíndíñ eumbi, ama díwindí timan dai plon manjí iwít suambapi, kí ombímbi wíkíliñ, tímbi díwindí kí píndímdi wípi ⁶⁸ niñgíliñ, “Dík Mesia síníkta, plofet manda embi, wín nindí gwítak wín ninbí nandína!”

Petlolí Yesula ‘Nak en nim nandíñmílet’ eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kímíliñlímbi, Petlolí sañ jimba gínañ it pawan pipakuk. Pipalímbi, kena wembe nolí endoñ bímbi niñguk, “Dík bo Yesu Galili nanin endok sambat.” ⁷⁰ Gan Petlolí ama gítík endok dausínan e-sembímbi niñguk, “Nak dík manda elañ wín nim nandílet.” ⁷¹ Wíndíñ embi mílapi, sañ jím balok yamanan ñaumbi, kena wembe nolí kañbí, wí pakíliñ enda ñíndíñ enguk, “Ama ñín Yesu Nasalet nanin endok nol no.” ⁷² Eumbi, Petlolí nombo e-kímísembímbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama wín en nim nandíñmílet.”

⁷³ Nain nim ombataumbi, wolok ikíliñdí Petloloñ bímbi niñgíliñ, “Biañgan síník, dík endok sambat. Mañga malaptí e-daklelak.” ⁷⁴ Eumbi, Petlolí manda kwambiñgan embi, ñíndíñ enguk, “Biañgan síník, nak en nim nandíñmílet. Juluñgan eletta, Anutulí kíndem nep tímbi kolawín.” Endí wíndíñ eu taleumbi, wolongan puputtí kítiñguk. Kítíumbi, ⁷⁵ Yesulí Petlo manda ñín niñguk wín nandí-síwíkuk, “Puputtí gama nim kítiñlímbi, dík nain típet gít no ‘Nak en nim nandíñmílet’ eutañ.” Wín nandí-síwípi, pawan pí ñambi, símba gawat wopum tímbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgip ñaumbi, Judasli toa topmbi kimguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesi gitik gita Juda amalok ama biesi endi Yesu wili kimbektok e-sambat tim, ² Yesu toali top nañgip ñambi, Pilato win Roma amali Judia distrik ka-dikneuktok nimbaleñgiliñ endok kiinan kimikiliñ.

³ Judas Yesu bola timiñguk endi ama biesili Yesu manda plon kimpipi, wili kimbektok eu taleñgiliñ win yambiñguk. Yambiñguk, nepek timiñguk wala nandum mlataumbi, minem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gita ama biesi diwin endi miñgiliñ win epbi, bindambo tambane emepi ñañguk. Nam tombi ⁴ enguk, “Nak yom timbi, ama yomin nimnat sindok kisinan kimplatta timbi en ip wili kimpipi tañ.” Windiñ eumbi niñgiliñ, “Win nindok nepek nim. Win ditnalok nepek yañ.” ⁵ Windiñ eumbi, Judasli minem kwandai satnin win tapma it sañ jimba ginañ koli pumbi, en walinin pim ñambi, toa topmbi kimguk.

⁶ Timbi tapma ama biesili Judasli minem koli piñguk win gamapi eñgiliñ, “Minem ñin ama wili kimbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok minem git yousinetamiñda, endikne manda maklenetamiñ.” ⁷ Wala timbi endi manda e-topmbi, minem wali ama no kwet kambot pa tilimiguk endok kwet no tuambi, ama mayaingan nasi nindi Jerusalem pap sembinekaliñ endok amasum palektok eu taleñguk. ⁸ Endi kwet win Yesu kimkimlok tuanli tuañgiliñda timbi,

amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat wɨndiñ
 kitiñgiliñ, wɨn ñɨndiñgɨt gamañgot pa kitañ.
 9-10 Tapma ama biesiɨ wɨndiñ tiñgiliñ, wɨn plofet
 Jelemaiali indauktok eñguk wolok tuop indañguk.
 Endi Mesialok plon ñɨndiñ embi youp biñguk
 patak,
 “Islael amali minem kwandai satnin 30 waliñgot
 ama wɨn tuanep e-topmɨumbi, minem waliñgan
 epbi,
 kwet kambot tɨndi amalok kwet no tuañgiliñ,
 wɨn Wopum Anutulɨ molo manda nanguk wolok
 tuopkan tiñgiliñ.” ☆

*Pilatoli Yesu manda plon kimipi, kloñbat plon
 wɨli kimbektok eñguk*

11 Tɨmbi Yesuli ka-dikñe ama Pilato endok
 damanan ilɨmbi, ka-dikñelɨ ni-nandiɨmbi eñguk,
 “Juda ama endok Ama Wapmañ dik ñakan ba?”
 Wɨndiñ eumbi niñguk, “Ip elañ wɨndiñgan.”

12 Gan tapma ama biesi gɨt Juda ama biesi
 diwɨndi manda kusei kusei ni-youkɨliñ, wolonda
 Yesuli manda tambon no niɨm tambanem enguk.

13 Tɨmbi Pilatoli ni-nandiɨmbi eñguk, “Manda
 gɨtik gep youpi eañ wɨn dik niɨm nandiñlañ ba?”

14 Gan endi man gali kwambiñ dambi, nepek nola
 manda tambon no niɨm tambane niñguk. Wɨndiñ
 tiñgukta, Pilatoli sɨlikñembi, nandi-gitiñgɨtikñe
 tiñguk.

15 Kamaikamai gwɨlat nain tuop ka-dikñelɨ
 ñɨndiñ pa tiñguk: endi amatam kimɨn wopum
 nandi-sembi, ama nolok koi kitiñañgiliñ en wakan
 it kwambiñ gɨnañ nanin pi-sat-semliñguk. 16 Nain

☆ 27:9-10: Sekeraia 11:12-13, Jeremaia 32:6-9

wolonda ama kolan no koi giñglat it kwambiñ ginañ kimilim pakuk, koi Balabas. ¹⁷ Wɨndiñda amatam asupti kimin ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandiñbi eñguk, “Sindi ama ninda nak pisat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia ninin enda eañ?” ¹⁸ Kusei ñindiñda endi wɨndiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tiñgilañda timbi, ama biesi en ka-gimbti tiñipi tikembi, ka-dikñelok kiinan kimilimbi, kusasi yambi-daklembi, wɨndiñ eñguk.

¹⁹ Timbi endok kusei no ñindiñ: endi ama yambi-dan kena pa tilñguk wolok pipalñilimbi, tamini manda ñindiñ kimilim endoñ loumbi eñguk, “Dik ama ñin kolan no nim tiñguk wɨn biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandiñwam mlatak.” Pilatolok tamini wɨndiñ eñguk, ²⁰ gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi diwɨn endi amatamda engilañ, “Sindi Pilatola ñindiñ ninekaliñ, ‘Dik Balabas kak bimbi, Yesu wɨwittok eukañ!’” Wɨndiñ embi, eni-giñganeumbi, wolok tuop niñgilañ. ²¹ Timbi ka-dikñeli amatam nombo en-nandiñbi eñguk, “Ama tipet endoñnan nanin nin pisalimettok eañ?” Eumbi, “Balabas” niñgilañ. ²² Eumbi enguk, “Timbi Yesu Mesia ninin enda nittek tiñmetet?” Eumbi, gitikkandi kitimbi niñgilañ, “Kloñbat plon lowin!” ²³ Timbi Pilatoli enguk, “Nitekta? Endi kolan nek tiñguk?” Eumbi, wopumgan kitimbi, nain asupgan ñindiñ eñgilañ, “Kloñbat plon lowin! Kloñbat plon lowin!”

²⁴ Wɨndiñ timbimbi, Pilatoli ka-nandiñguk wɨn: en Yesu nepek no tiñmilok tuop nim. Tombon amatamdi gimbit timbi, mik tinepi

tiñgiliñ. Wíndiñda Yesulok kímkim wín Pílatolok yomín ním indauktok endí ñíndiñ tiñguk: endí Juda amalok ep tindiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tíke bí mímumbi, dausínan kii wílipi enguk, “Ama endok kímkimlok mílap walí nokok plon ním loukak, wín sínlok nepek.” ²⁵ Eumbi, amatam gítik endí manjí noñgan kítí kolí ñaumbi níñgiliñ, “Kím wín níndí ba kombinní níndok plon loukak!” ²⁶ Tímbi Pílatolí amatamdok manda kímít-klembi, Balabas písat-sembi, Yesu waipnelíñdok eñguk. Eumbi, wíndiñ tímbi taleumbi, mik amalí kloñbat plon wítnelíñdok kísínan kímikuk.

Mik amalí Yesu ní-lakalakaé tí-ñímbi, kloñbat plon wíkiliñ

²⁷ Tímbi ka-díkñelok mik amalí Yesu nañgíp pímbi, ka-díkñelok ilan ñam nísí kuñgiliñnan wandíñ lombi, nosii gítik en gíta kímín kokiliñ. ²⁸ Tíñipi, Yesu enlok dasindasin kiundípi, mik amalok sauloñ gímín no dasi-mímbi, * ²⁹ toa písikñat bondínembi, kumbam plon dasi-mímbi, toña no kii díndím kandañ kímílimíñgiliñ. Wíndiñ tíñipi, ña mílelem tímbi, ní-lakalakaé tí-ñímbi eñgiliñ, “We, Juda amalok ama wapma!” ³⁰ Eñipi, iwít endok plon suambapi, toña lom tíkembali, walíñgan kumbam plon nombo nombo wíkiliñ. ³¹ Nepek kusei kusei wíndiñ tíñimí-talembi, mik amalok sauloñ kiundípi, enloñ

* **27:28:** Ama wapmañ endí bo sauloñ gímín dasiañgiliñ, wala tímbi mik amalí Yesu en ama wapmañ síník wolok walan juluíngan títelíñdok mik amalok sauloñ gímín dasi-míñgiliñ.

dasindasin nombo dasi-m+m pi+umbi, kloñbat plon w+itnepi nañg+ip pi ñañg+liñ.

³² Pi ñañ+pi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña t+mbi indañg+liñ. T+mbi indambi, en ni-g+ñg+neum Yesulok kloñbat bemb+mbi ñañg+liñ. Ñambi, ³³ kwet no koi Golgata wandiñ ña tomg+liñ. (Kot walan ñ+ndiñ, ‘Kumba Kwan-dat Kwet’.) ³⁴ Ña tombi, wain tuk g+ta gwasap kimb+ñ wak+it ep kiukiul+n w+n t+ke m+um nand+mbi, kunj+itam biñguk. ³⁵ T+mbi kloñbat plon w+li taleumbi, dasindasin t+kenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epg+liñ. ³⁶ W+ndiñ t+mbi, pipapi ka-d+ikñe-pak+liñ. ³⁷ T+mbi kumbam mindin plon kusei neta w+ik+liñ wolok manda ñ+ndiñ youp k+m+ik+liñ, “Ñ+n Yesu, Juda amalok Ama Wapmañji.” ³⁸ T+mbi ama piñpiñen t+pet en g+ta yakan yand+pi, no tombon no tombon ep mamb+ik+m+ik.

³⁹ T+mbi ama wandiñ ñañamb+it t+ñg+liñ endi Yesula kumbanji d+ñguneñ+pi ni-suambapi ⁴⁰ niñg+liñ, “N+tekte? D+ik tapma it wiapi, nain t+pet g+it no wolok g+inañnangan t+mbi kaitauktok eñguñ w+n. N+tek t+mbi d+itnalok piñg+ipka n+m t+ke-k+m+itañ? D+ik Anutulok N+ñañ s+n+ikta, kloñbat plon nanin pi!”

⁴¹ T+mbi tapma ama bies+ wak+it end+ikñe nand+itale ama ba Juda ama bies+ di+w+n end+it bo w+ndiñgot ni-kolakola embi eñg+liñ, ⁴² “Ama di+w+is+ ikan ep k+m+ikuk, gan enlok piñg+u t+ke-k+m+ilektok tuop n+m. En Islael ama n+ndok ama wapmañ s+n+ikta, kloñbat plon nanin pi+w+n! Pi+w+imek, end+it Mesia b+imb+ndok een ip wakan

win nandi-kilikti tinminetamiñ. ⁴³ Endi Anutulok plon panjananembi, endok Niñañ sinik windiñ elak. Tikap windiñda, papa kana: Anutuli tike-kimilektok nandilak ba nim.” ⁴⁴ Ama piñdasi tipet Yesu git yandipgilañ endi bo windiñgot nimb+ kolañgimik.

Yesu kiminñguk

⁴⁵ Kwet nain boñgip timb+mbi, kwet tuop kilim indañguk. Inda-palimbi ñakap, 3 kilok tinñguk.

⁴⁶ Wolongan Yesuli wopungan kitimbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Win ñindiñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ☆ ⁴⁷ Timbi wandiñ pakiliñ endoñnan nanin diwindi manda win nandimbi eñgilañ, “Endi plofet Elia kitinmilak.”

⁴⁸ Wolongan mik ama noli woñep ñambi, nepek busukñanen wali tuk kindem tiañewik no tike bimb+bi, wain tuk kimb+ñ ginañ wis+mbi, komba bem kusip plon topbi, Yesuli nanalok minñguk.

⁴⁹ Gan diwisili eñgilañ, “Biukin, Eliali tike-kimilepi butak bek, win kañmek.” ⁵⁰ Timbi Yesuli nombo wopungan kitimbi, engan kim+it nandum, woñ poñaumbi kiminñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñindiñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tinñgilañ win boñgipgan tawam blañganembi, gwat nanin pi lap taleñguk, timbi kwet minjat minjat timb+mbi, kawat jinñgin diwin tawa pinñgilañ. ⁵² Timbi sumlok yama pisalimbi, Anutulok ginñgit damañgan kim-taleñgilañ asupti milapi, ⁵³ sumji binñgilañ. Bimbi, Yesuli kimnan nanin milalimbi, wolonda endi Anutulok it kwet dindim engano, win

☆ **27:46:** Kap 22:1

Jelusalem, wandiñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgiliñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama gít amañii Yesu ka-dikñe-pakiliñ endi m+njam+jat ba nepek kusei kusei indañguk w+n kañg+iñ endi kolan m+s+mbi eñg+iñ, “Biañganak. Ñine Anutulok Niñañ sin+k.”

⁵⁵ Yesuli Galili distrik nanin Jelusalem biñguknan tam asupti en gita yakan b+mbi, timbi plata pa ti-ta-kuñg+iñ. Yesu w+l+ k+nguk sandap wolondañgan endi bo Golgata bi pak+iñ, gan endi mayañgan ipi, dei posnemi kañg+iñ.

⁵⁶ W+n endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Timbi Malia no, Jekop gít Josep endok menjet. Tim no w+n Sebedilok niñañiit endok menjet.

Yesu k+ndik+iñ

⁵⁷ Ama m+nemmat no Alimatia nanin endi bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim p+up timb+mbi, ⁵⁸ endi Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalanda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandiñm+mbi, tike m+neliñdok enguk. Eumbi, wolok tuop m+umbi tikeñguk. ⁵⁹ Tikembi, sandum satnin bamblum n+mnat wal+ tim+pi, ⁶⁰ tike ñambi, enlok sum g+nañnan k+m+kuk. Sum w+n komblin sin+k, kawat g+nañ w+n Josep enlok kulup bimb+mbi. Josepti Yesulok dalandan wolok k+m+pi, kawat wopum no munjul+m bi yama masipm+ñguk. W+ndiñ ti-talembi, walinin pi ñañguk. ⁶¹ Josepti dalandan sumnan k+m+iñ+l+mbi, Malia Makdala nanin en gita Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuak+m+k.

62 Kwet salaum Sabat patnandi nain timbimbi, tapma ama biesi git Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam 63 nimbibi, Yesulok plon ñindin eñgilañ, “Ama wopum, nandi ama julunjuluñdok wali gama kaik kuñpi, manda no eñguk win nandina sivitak. Endi ñindin eñguk, ‘Nain tipet git no ñaumeke, kimnan nanin milaletat.’ 64 Wala timbi dik eumbi, sum win ka-dikne-kilin epalimbi, nain tipet git no win taleukak. Nim kañbi, gwañgwañiil ña dalandan kumbu tim tike ñambi, amatamda julunñgan ñindin eninelañ a, ‘Yesu en ip kimnan nanin milakuk.’ Windin enelañda, julunñit manda komblin wali Yesuli julunñit manda eñguk win maklewik.” 65 Eumbi, Pilatoli nandi-sembi enguk, “Kindem a. Sind mik ama diwin epmbi, sumnan yanañgip ñaum, sum masip kwambiñ daneliñdok nitet tinep nandañ wolok tuop tinekaliñ.” 66 Windin eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambiñ daneliñdok kawatti sum dai masipmñguk wolok plon nisilok kimsip no kimpipi, ka-dikne neliñdok mik ama wandin yambium pakilañ.

28

Yesuli kimnan nanin milakuk

1 Sabat patnandi nain taleumbi, kena nain ku-sei kimitimilinan kwet salawa salawa timbimbi, Malia Makdala nanin git Malia noli endi Yesulok sum kandepi ñañgimik. 2 Timbi platik sinik kwet minjamijnjat wopum sinik minjalimbi, wolonda Wopumdok añelo noli kunum ginañ nanin pimbi, kawat sum masipmñguk win manjaneum

ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk. ³ Endok walan w+n pisapisat walalan wandin, t+mbi dasindasin w+n satnin s+n+k. ⁴ T+mbi ama sum ka-d+kñe-pak+l+ñ end+ en kañbi, kolan m+s+ng+l+ñda t+mbi k+s+ kes+s+ blañblañ t+mb+mbi, amal+ k+mañ wandin kwelan p+ pak+l+ñ.

⁵ T+mbi añelol+ tam t+petta enguk, “N+m m+s+ndem+k. Nak nand+let s+ti Yesu kloñbat plon w+k+l+ñ en kandepi bam+k. ⁶ Gan end+ ñ+ n+m patak. End+ damañgan manda sanguk wolok tuop Anutul+ t+mbi m+lalak. Kwel k+anjangot ñ+ b+ kawit. ⁷ T+mbi s+ti plapkan ñambi, gwañgwañiila ñ+ndiñ enb+it, ‘End+ k+mnan nanin ikan m+lalak, man ñ+ndiñg+it dama Galili kwelan ñaumbi, s+nd+ wandiñ ña kanekaliñ.’ Manda ip wakan sanlet.” ⁸ W+ndiñ eumbi, end+ m+s+ng+m+k, gan s+l+s+l+ wopumdi g+nañjet g+nañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, g+ñg+it manda gwañgwañiila endepi woñep ñañg+m+k. ⁹ Ñañ+l+mbi, platik s+n+k Yesul+ ep t+mb+ indam we semumbi, end+ endoñ kesinan ña m+lelem t+mbi, t+ke-kañ+pi ni-wowoñe t+ñg+m+k. ¹⁰ T+mbi Yesul+ enguk, “N+m m+s+ndem+k, ña notnai Galili ñanel+ñdok enb+mbi, wandiñ ñam namb+nekal+ñ.”

¹¹ Tam t+pet end+ gwañgwañiiloñ ñañ+l+mbi, mik ama sum ka-d+kñeñg+l+ñ endoñnan nanin diw+ndi it kwelan undane ñambi, nepek g+tik sumnan indañguk wolok kasat w+n tapma ama bies+la ti-semg+l+ñ. ¹² T+mbi tapma ama bies+l+ Juda ama bies+ diw+n en g+ta k+m+n t+mbi, ñ+ndiñ t+nel+ñdok e-topbi, wolok tuop t+ñg+l+ñ: end+ m+nem asupgan mik amala embi ¹³ eng+l+ñ, “S+nd+ amatamda ñ+ndiñ en+nekal+ñ, ‘N+ndi

dou-patnambi, gwañgwañiili tim bimbí, dalan-dan kumbu tikembi ñaliñ.’ Wíndiñ enekaliñ. ¹⁴ Tikap manda wín Pilatolok pawan gínañ piukta, nindi mek ñam kambí, nepek ñín tí-díndim enambi, mílap no ním inda-samekak.”

* ¹⁵ Eumbi, mik amali minem wopum wín ep ñambi, ama biesili manda eñgíliñ wolok tuop tíñgíliñ. Tímbi manda walí Juda amatamdok boñgípsinan eu sapakñe-tíke-bínguk.

Yesuli gwañgwañiiloñ inda-sembi, kena tineliñdok enguk

¹⁶ Tímbi Yesulok gwañgwañii 11 endi Galili distrik ñambi, damañgan endi molo manda no enguk kwet jañgín wolok loñgíliñ. ¹⁷ Loumbi, Yesuli wandíñgan inda-semum kañbi mílelem tíñmíñgíliñ. Gan díwisili “Yesu en kamiñ ba?” embi, gínañ típet tíñgíliñ. ¹⁸ Tímbi Yesuli gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutuli kunum kwet yambi-díkñeuttok gembí gítik wín naka nam-taleñguk. ¹⁹ Wala tímbi síndi kwet tuop ñambi, amatam gítik nokok gwañgwanai ep tímbi indanekaliñ, wín Bep, Níñañ gít Díndim Woñ endok kosi plon yatnañ tuk i-sembi, ²⁰ endíkñe manda san-daut tí-sam-kuñgut wín gítik eni-daut tí-semumbi tañgone-talenekaliñ. Nandañ: nak nain tuop sín gíta ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

* **28:14:** Mik ama kena tíñipi douañgíliñ wín yandípmi kím્યાñgíliñ.

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long
Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829